

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİ VE ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KÖRFEZ SAVAŞI SONRASI IRAK'LI TÜRKMENLERİN
TÜRKİYE'YE GÖÇÜ VE ENTEGRASYONU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİROL KÜREKÇİ

İSTANBUL, 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİ VE ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI

KÖRFEZ SAVAŞI SONRASI IRAK'LI TÜRKMENLERİN
TÜRKİYE'YE GÖÇÜ VE ENTEGRASYONU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİROL KÜREKÇİ

Danışman:
Yard. Doç. Dr. Şebnem Gülfidan

İSTANBUL, 2009

ÖNSÖZ

Bu çalışma Kuzey Irak Türkmenlerinin Türkiye'ye göçü ve sonrasında Türkiye'ye Entegrasyonunda yaşanan sorunları, göç sebeplerini tespit etmek için yapılmıştır.

Bu araştırmamda yoğun çalışma programı arasında bana zaman ayırarak yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Şebnem GÜLFİDAN'a, eğitimim boyunca desteğini esirgemeyen değerli hocalarıma, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Başkanı Kemal Beyatlı ile dernek çalışanlarına ve eğitimim boyunca benden desteğini hiç esirgemeyen eşim Nuray Kürekçi'ye katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Türkmenler Kuzey Irak'ta yüzyıllardır yaşayan bir millettir. Irak'taki baskıcı rejimler, istikrarsızlık, etnik çatışma, dış müdahale, savaş gibi sebeplerden Irak Türkmenlerinin bir kısmı muhtelif zamanlarda Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır. Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin Türkiye'deki sosyal hayata ne derece uyum sağladıkları merak edilen bir konudur.

Bu çalışmamızda Irak Türkmenlerinin tarihi, yaşadıkları olaylar, Körfez Savaşından sonra Türkiye'ye göç etme sebepleri ve Türkiye'deki toplumsal hayata entegrasyonu araştırılmıştır. Türkmen dernekleri ile görüşülerek anket çalışması yapılmış ve Türkmenlerin sosyo-ekonomik durumları istatistiksel analizlerle ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Göç, Irak Türkmenleri, Sosyal Hayat, Entegrasyon, Türkiye.

ABSTRACT

Turkmens have been living in Northern Iraq for centuries. Some of these people had to migrate to Turkey in various periods of time due to repressive regimes, instability, ethnic conflicts, foreign intervention and wars in Iraq. The extent of their adaptation to Turkish social life is a matter of interest.

In this study, the history of Iraqi Turkmens, the events they have gone through, their reasons of migrating to Turkey after the first Gulf war and their integration to Turkish social life have been analyzed. A survey has been conducted with the cooperation of Turkmens associations and the current situation of Turkmens has been illustrated by means of statistical analysis.

Key Words: Migration, Iraqi Turkmens, Social Life, Integration, Turkey.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY SAYFASI	
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

GÖÇ VE GÖÇ KAVRAMLARI

1.1. Göç ve Göç Kavramları	3
1.1.1. Göçün Tanımı	5
1.2. Göçün Kuramları	7
1.3. Göçün Nedenleri	8
1.3.1. İtici Nedenler	9
1.3.2. İletici Nedenler	10
1.3.3. Çekici Nedenler	10
1.3.4. Siyasal Ve Yönetmel Nedenler	10
1.4. Göçün Sonuçları	11
1.5. Zorunlu Göçün Etkileri	11
1.6. Dünya’da Zorunlu Göç Hareketleri Ve Yerinden Edilen Kişiler	12
1.7. Yerinden Edilen Kişilerin Sorunları	13
1.8. Göçün Sosyal Etkileri	14
1.9. Göç ve Küreselleşme	14
1.10. Ülkemizdeki Göçmenler	16

BÖLÜM II
IRAK TÜRKMENLERİ VE KÖRFEZ SAVAŞI
SONRASI TÜRKMENLER

2.1. Irak'ta Türkmenler	21
2.1.1. Türkmenlerin Yerleştiği Yerler	22
2.1.1.1.Musul Vilayeti	23
2.1.1.2. Kerkük	23
2.1.1.3. Erbil	25
2.1.1.4.Telafer	25
2.1.2. Irak'ta Türkmen Aşiretleri	26
2.1.3. Türkmenlerin Nüfusu	28
2.2. Farklı Dönemlerde Türkmenler	29
2.2.1. Kraliyet Döneminde Türkmenler	29
2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Türkmenler	32
2.2.3. Baas Partisi Döneminde Türkmenler	35
2.2.4. Saddam Hüseyin Döneminde Türkmenler	37
2.3. Körfez Savaşı Irak'ın İşgali Ve Türkmenlerin Durumu	40
2.3.1. Körfez Savaşı	40
2.3.2. İşgalden Sonraki Yeniden Yapılandırma Süreci	43
2.3.3. İşgalden Sonra Kuzey Irak'taki Gelişmeler	45
2.3.3.1. Kürtlerin Kerkük'ü Kürtleştirilmesi	48
2.3.3.2. Kerkük'ün İşgali ve Kürtlerin Kerkük'e Göçü	50
2.3.3.3. Türkmenlerin Durumu	51
2.3.4. Türkmenlerin Irak'taki Siyasi Yapılanması	54
2.3.4.1. Irak Milli Türkmen Parlerintisi (Imtp)	54
2.3.4.2. Türkmeneli Partisi (Tp)	55
2.3.4.3. Türkmen Bağımsızlar Hareketi (Tbh)	55
2.3.4.4. Türkmen Kardeşlik Ocağı (Tko)	55
2.3.4.5. Türkmen İslami Hareketi (Tih)	56
2.3.4.6. Itc Dışındaki Türkmen Partileri	56
2.4. Şii Türkmen Partileri	57

2.5. Irak Türkmenlerinin Mevcut Problemleri	57
2.5.1. Türkmen Toplumunun Sorunları	57
2.5.2. Türkmen Toplumunun Beklentileri	60

BÖLÜM III
KÖRFEZ SAVAŞI SONRASI IRAK'LI TÜRKMEN'LERİN
TÜRKİYE'YE GÖÇÜ VE ENTEGRASYONU İLE İLGİLİ TÜRKMEN
DERNEKLERİNDE YAPILAN UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amacı	62
3.2. Evren Ve Örneklem	62
3.3. Verilerin Toplanması	62
3.4. Verilerin Analizi	62
3.5. Bulgular	63
3.5.1. Tanımlayıcı Bulgular	63
3.5.2. Hipotezlere İlişkin Bulgular	89
3.5.2.1. Güvenilirlik Analizi	89
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	104

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 2003 yılı sonu itibariyle Yerinden Edilmiş Kişilerin Kıtalaraya Göre Dağılımı	12
Tablo 2. Türkiye'de Göçmenlerin Seçilmiş Yaş Gruplarına Göre Yaş Yapısı, 1975-1990 (% olarak)	17
Tablo 2.1 Ülkelere göre yurtdışından Türkiye'ye gelen göç	18
Tablo 3.1 Cinsiyet Frekans ve Yüzde Tablosu	63
Tablo 3.2 Yaşların Frekans Tablosu	64
Tablo 3.3 Meslekler Frekans ve Yüzde Tablosu	65
Tablo 3.4 Medeni Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu	67
Tablo 3.5 Ailedeki Fert Sayısı Frekans ve Yüzde Tablosu	67
Tablo 3.6 Çocuk Sayısı Frekans ve Yüzde Tablosu	68
Tablo 3.7 Eğitim Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu	69
Tablo 3.8 Evli Katılımcıların Eşlerinin Eğitim Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu	70
Tablo 3.9 Çocuk Sahibi Olma Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu	71
Tablo 3.10 Çocukların Eğitim Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu	72
Tablo 3.11 Türkiye'de Yaşam Süresi Frekans ve Yüzde Tablosu	73
Tablo 3.12 Uyuğa Göre Frekans ve Yüzde Tablosu	75
Tablo 3.13 Evli Olanların Eşlerinin Uyuğuna Göre Frekans ve Yüzde Tablosu	75
Tablo 3.14 Irak'ta Akraba Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu	76
Tablo 3.15 Akrabaların Yakınlık Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu	77
Tablo 3.16 Irak'taki Akrabaların Türkiye'ye Göç Etmeyi Düşünme Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu	78
Tablo 3.17 Irak'ta Yaşayanların En Büyük Sıkıntılarına Göre Frekans ve Yüzde Tablosu	79
Tablo 3.18 Çalışma Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu	80
Tablo 3.19 Çalışma Süresi Frekans ve Yüzde Tablosu	81
Tablo 3.20 Ailede Çalışan Kişi Sayısı Frekans ve Yüzde Tablosu	82
Tablo 3.21 Gelir Aralıkları Frekans ve Yüzde Tablosu	83
Tablo 3.22 Sosyal Güvence Frekans ve Yüzde Tablosu	84

Tablo 3.23 Yaşanılan Konut Türü Frekans ve Yüzde Tablosu	85
Tablo 3.24 Konut Sahipliği Frekans ve Yüzde Tablosu	86
Tablo 3.25 Türkiye'ye Göç Etme Sebepleri Frekans ve Yüzde Tablosu	87
Tablo 3.26 Yaşanılan İller Frekans ve Yüzde Tablosu	88
Tablo 3.27A Cinsiyet ve Türkiye'deki insanlara Uyum Sağlama Durumu Ki-Kare Analizi	90
Tablo 3. 27B Test istatistiği	90
Tablo 3. 28A Medeni Durum ve Türkiye'deki insanlara Uyum Sağlama Durumu Ki Kare Analizi	91
Tablo 3.28B Test istatistiği	91
Tablo 3. 29A Uyruk ve Çocukların Geleneklerden Uzaklaştığı Düşüncesi Ki-Kare Analizi	92
Tablo 3. 29B Test istatistiği	92
Tablo 3. 30A Eğitim Durumu ve Türkiye'ye Geldikten Sonra Dünyaya Bakış Açısı Ki-Kare Analizi	93
Tablo 3. 30B Test istatistiği	93
Tablo 3. 31A Cinsiyet ve Göç Eden Türkmenlerin Özdeğer Kaybı Ki-Kare Analizi	93
Tablo 3. 31B Test istatistiği	94
Tablo 3. 32A Medeni Durum ve Göç Eden Türkmenlerin Özdeğer Kaybı Ki-Kare Analizi	94
Tablo 3. 32B Test istatistiği	94
Tablo 3. 33A Eğitim Durumu ve Göç Eden Türkmenlerin Özdeğer Kaybı Ki-Kare Analizi	95
Tablo 3. 33B Test istatistiği	95
Tablo 3. 34A Ev Sahipliği ve Komşuluk İlişkileri Ki-Kare Analizi	96
Tablo 3. 34B Test istatistiği	96
Tablo 3. 35A Uyruk ve Türkiye'deki Farklı Sosyal Ortamlara Uyum Sağlama Durumu Ki-Kare Analizi	96
Tablo 3. 35B Test istatistiği	97
Tablo 3. 36A Cinsiyet ve Türkiye'de Arkadaş Ortamı Bulma Durumu Ki-Kare Analizi	97

Tablo 3. 36B Test istatistiği	97
Tablo 3. 37A Medeni Durum ve Türkiye’de Arkadaş Ortamı Bulma Durumu Ki-Kare Analizi	98
Tablo 3. 37B Test istatistiği	98
Tablo 3. 38A Cinsiyet ve Ailedeki Bayanlar zerindeki Baskı Ki-Kare Analizi	99
Tablo 3. 38B Test istatistiği	99

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Türkiye'de Göçmenlerin Seçilmiş Yaş Gruplarına Göre Yaş Yapısı,1975-1990	17
Şekil 2. Yurt Dışından Göç Edenlerin Ülkelere Göre Dağılımı	19
Şekil 3.1. Cinsiyetlere Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	63
Şekil 3.2 Yaşların Frekans Grafiği	65
Şekil 3.3 Mesleklerin Frekans Grafiği	66
Şekil 3.4 Medeni Durumlara Göre Yüzde Dağılım Grafiği	67
Şekil 3.5 Ailedeki Fert Sayısına Göre Yüzde Dağılım Grafiği	68
Şekil 3.6 Çocuk Sayısına Göre Yüzde Dağılım Grafiği	69
Şekil 3.7 Eğitim Durumuna Göre Yüzde Dağılım Grafiği	70
Şekil 3.8 Evli Katılımcıların Eşlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yüzde Dağılım Grafiği	71
Şekil 3.9 Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	72
Şekil 3.10 Çocukların Eğitim Durumlarına Göre Yüzde Dağılım Grafiği	73
Şekil 3.11 Türkiye'de Yaşam Süresi Frekans Grafiği	74
Şekil 3.12 Uyuşma Göre Yüzde Dağılım Grafiği	75
Şekil 3.13 Evli Olanların Eşlerinin Uyuşma Göre Yüzde Dağılım Grafiği	76
Şekil 3.14 Irak'ta Akraba Durumuna Göre Yüzde Dağılım Grafiği	77
Şekil 3.15 Akrabaların Yakınlık Durumlarına Göre Yüzde Dağılım Grafiği	78
Şekil 3.16 Irak'taki Akrabaların Türkiye'ye Göç Etme Düşüncesine Göre Yüzde Dağılım Grafiği	79
Şekil 3.17 Irak'ta Yaşayanların En Büyük Sıkıntılarına Göre Yüzde Dağılım Grafiği	80
Şekil 3.18 Çalışma Durumuna Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	81
Şekil 3.19 Çalışma Süresine Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	82
Şekil 3.20 Ailede Çalışan Kişi Sayısına Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	83
Şekil 3.21 Gelir Aralıklarına Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	84
Şekil 3.22 Sosyal Güvenlik Durumuna Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	85
Şekil 3.23 Yaşanılan Konut Türüne Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	86
Şekil 3.24 Konut Sahipliğine Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	87

Şekil 3.25 Türkiye'ye Göç Etme Sebeplerine Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	88
Şekil 3.26 Yaşanılan İle Göre Yüzde Dağılımları Grafiği	89

GİRİŞ

Ortadoğu bölgesi siyasi, ekonomik, etnik ve dini özellikler bakımından sürekli bir ilgi merkezidir. Ortadoğu'nun kuzeyinde yer alan Irak, farklı etnik grupların yaşadığı ve önemli petrol kaynaklarına sahip ülkelerden biridir. Bu iki özellik, Irak'ta siyasi ortamın sürekli olarak gergin olmasına neden olmaktadır. Irak'ta, Araplar ve Kürtlerle birlikte yaşayan bir diğer etnik grup Türkmenlerdir. 1950'li yılların sonları ve 1960'ların başlarından itibaren Türkmen olarak anılmaya başlayan Irak Türkleri, özellikle Kerkük, Musul ve Erbil bölgelerinde yaşamlarını sürdürmektedir. Irak'ta düzenli ve objektif sonuçlara ulaşabilen nüfus sayımları yapılmamakla birlikte, daha önce yapılan bazı sayımların sonuçları değerlendirildiğinde yaklaşık iki milyon Türkmen'in bu bölgede yaşamını sürdürdüğü ileri sürülmektedir. Yapılan araştırmalarda Irak'taki Türklerin Emeviler (Miladi 674 yılı) döneminden bu yana bölgede yaşamlarını sürdürdükleri ifade edilmektedir. I. Dünya Savaşı'nın ardından, yeni Türk devletinin kabul ettiği Misak-ı Milli sınırlarının içinde yer alan Türk yerleşim bölgeleri, 1930 yılında kurulan Irak devletine bırakılmıştır. Böylece bölgedeki Türkler yeni bir devlet çatısı altında yaşamlarını sürdürmeye başlamıştır. 1991 ve 2003 yıllarında ABD'nin Irak'a müdahalesi sonucu değişen dengeler ve ekonomik problemler Türkmenler üzerinde etkili olmuş ve onları göçe zorlamıştır.

Göç bölgesi olarak Türkiye'yi, özellikle de İstanbul'u, tercih eden Türkmenler Türkiye'nin yanı sıra Avrupa'nın değişik yerlerine de göç etmektedirler. Avrupa'da Almanya, Danimarka ve İsveç diğer ülkelere oranla daha yoğun göç almaktadır. Ancak bu ülkelerde Türkmenler koloniler oluşturamamışlardır. Türkiye'ye ve özelde İstanbul'a göç etmiş olan Kerküklü Türkmenler ise çeşitli sivil kuruluşlar oluşturmak suretiyle toplumsal bir grup olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Türkiye'ye göç edip de, göç sonrasında yeni bir toplumsal yapıya dâhil olup, yaşam koşullarında bazı değişimler yaşayan Irak Türkmenlerinin, aynı etnik özellikleri taşıdıkları Türkiye Türklerini tanımlama ve algılama biçimleri araştırma konusu olabilecek niteliktedir. Bu çalışmanın amacı İstanbul'a göç etmiş olan Kerküklü Türkmenlerin göç olgusu etrafında yaşadıkları sosyal değişimler ve yeni yaşam biçimi etrafında geliştirdikleri toplumsal tutumlarını incelemektir.

Genel olarak göç, belirlenmiş bir zaman dilimi içinde, belirli bir yerleşme alanından dışarıya olan, yer değiştirmelerin sayısı olarak tanımlanır. Bu tanıma göre gözlenen göç, izlenen zamanın ve incelenen alanın bir fonksiyonu olarak değişir. Böylece zaman süresinin ve yerleşme alanının boyutlarının seçimi göç incelemelerinin temel sorunu haline gelmektedir. Göç olayını ve göç sonrası yeni durumu açıklayabilmek için kullanılan anahtar kavramlardan biride, sosyal değişimdir. Göç, Aynı zamanda bir sosyal değişikliğin hareket ettirici gücüdür. Göç beraberinde mekânsal bir değişim getirirken, aynı zamanda insanların sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik yaşamlarında da önemli farklılıklara yol açar. Bir yandan herhangi bir coğrafyadaki değişimin sonucu olarak ortaya çıkan/çıkabilen göç, öte yandan gerek göç edenlerin geride bıraktıkları bakımından gerekse de yeniden yerleştikleri ortamlarda büyük değişiklikler yaratır. Bu bağlamda sosyal değişim bir sosyal yapıdaki maddi ve normatif düşünsel koşullar, unsurlar ve güçler arasındaki niceliksel ve niteliksel ilişki ve bağıntılar arasındaki değişimdir. Diğer bir deyişle, sosyal değişim sosyal yapıdaki ve normlardaki (ya da düşünce, duygu ve eylem kalıplarındaki) temel dönüşümleri içermektedir. Bunlar bilgi, inanç ve değerlerde; teknoloji ve maddi kültürde, aile, eğitim, din, ekonomi gibi çeşitli kurumlarda, sanatta, sosyal tabakalaşma ve gruplar arası ilişkilerde, aynı zamanda insanların dünya ve kendilerine ilişkin kabullerinde görülen değişimlerdir.

Bu araştırmada; Irak'tan Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin Türkiye'deki sosyal hayata entegrasyonunu araştırmak için İstanbul ilindeki Türkmen Derneklerine üye ya da dernekte misafir olarak bulunan Türkmenler arasından tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 94 kişiye anket uygulanmıştır.

Bu araştırmanın birinci bölümünde göçle ilgili kavramlar açıklanmaktadır. İkinci bölümde körfez savaşı sonrasında Türkmenlerin durumu incelenmektedir. Üçüncü bölümde Irak'tan Türkiye'ye göç eden Türkmenlerle yapılan anket verileri analiz edilmektedir. Sonuç bölümünde ise yapılan anket sonuçları değerlendirilmektedir.

BÖLÜM I

GÖÇ VE GÖÇ KAVRAMLARI

1.1. Göç ve Göçün Kavramları

Göç kavramı, durağan bir olgu değil, nedenleri ve sonuçları ile birlikte dinamik bir süreç olarak algılanması gerekir. Göç tanımı içinde, zaman ve mekân, neden ve sonuç unsurları birlikte ele alınarak tanımlar, ölçümler, çözümler ve önerilerin yapılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu anlamda, göç olgusuna ilişkin çeşitli tanımlar yapılabilmektedir. Nüfusun; devamlı yaşam bölgelerini kişisel olarak, aileler veya gruplar halinde terk edip, geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla bir başka yere gitmesi hareketine, göç denir.¹

Göç, en az iki yerleşme ünitesi arasında yapılan harekettir. Mahalli hareket ise aynı yerleşme ünitesi içinde yapılan yer değiştirmelerdir. Bu eylem içinde mesken değişimi için evini bir binadan diğerine taşımak vardır. Günlük; eğitim, tedavi, çalışma vb. hareketlerle meskenden uzaklaşılarak, gidip-gelinen alanlarla ilgili eylemleri de kapsar. Oysa bu eylemler bir yerleşme ünitesinin sınırlarını aşınca durum değişir. Ortaya çıkan olay yerel hareketin bir uzantısı mıdır, yoksa ondan nitelik olarak çok farklı yorumlanan göç olgusu mudur? Bu noktada doğru yorum yapmak her zaman kolay olmayabilir. Göç olayında ilginç örnekler konuyla ilgili çalışma yapanları tanım yapmaya ve model oluşturmaya zorlamaktadır. Bir kişinin A yerleşmesinde oturup, her gün çalışmak veya okumak için B yerleşmesine gitmesi bu noktada verilebilecek tipik bir örnektir. A yerleşmesinde oturan bir kişinin işi icabı sürekli olarak, bir veya birkaç günlüğüne B, C, D vb. yerleşmelere gitmesi bir diğer örnek olarak verilebilir. Bunlar göç müdür, yoksa yerel hareket midir? Bu soruya bir anda kesin ve kalıcı bir cevap vermek kolay olmayabilir. Bu yüzden konuyla ilgili tanım yapmak ve tiplerini ortaya koymak sorunun netleşmesine büyük katkı yapacaktır.²

Göçü, içinde yaşanılan bir coğrafi ve sosyokültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyokültürel çevreye girilmesi olarak da tanımlayabiliriz. Ancak hangi tanım ya da tanımlar benimsenirse benimsensin, göç olgusunu genel olarak, bir ülke ya da toplumdaki

¹ Uğur Güllülü, Kerem Karabulut ve Dilek Polat, **Ağrı Alt Bölgesindeki Göç Eğilimi ve Sosyo-Ekonomik Nedenler**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2007, s.3.

² Taylan Akkayan, **Türkiye’de İç Göçler ve Sorunlar**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, s.37.

ekonomik, sosyokültürel, politik, iç ve dış istikrar ile bağlantılı olarak yaşanan dinamik bir süreç olarak değerlendirmek mümkündür. İnsan, canlılar âlemi içinde coğrafi hareketlilik açısından özel bir yere sahiptir. Yalnız biyolojik donanımının elverdiği yerlerde değil, kültürü sayesinde dünyanın hemen her yerinde hayatta kalmayı başaran bir canlıdır. İnsan var olduğu andan bu yana ciddi bir macera yaşayıp, önemli bedeller ödeyerek istikrarlı bir yayılma politikası izlemiş ve yeryüzünde bugünkü görünen dağılımına ulaşmıştır. Hatta günümüzde yakın gezegenlere varan bir ulaşım başarısının da sahibidir.

Paleolitik ve Neolitik dönemden beri var olan göç, yerleşme birimlerinin nicelik ve niteliklerinin değişmesiyle birlikte tarz ve anlam olarak farklılaştı. Önceleri kabile organizasyonu içinde konar-göçer veya uygun geçim kaynakları olan yeni yerleşme alanları oluşturmak için yer değiştirme arzusu ve buna bağlı problemler yaşanırken, zamanla kesinleşen siyasi harita insan gruplarını daha katı bir şekilde karşı karşıya getirmeye başladı. Harp edildi, fetihler yapıldı, yeni sosyal kontrol mekanizmaları ve organizasyon tarzları şekillendi. Bunlar nüfusu hareketlendiren etmenlerdi. Fiziksel sürtüşme yönü ağır basan hareketlerde zaman içinde yumuşama eğilimi görüldü. En azından harp, şiddet ve fiziksel baskıda, zahiride olsa bir azalma oldu. Bunların yanında ticaret, refahın artırılma arzusu vb. nedenler yer değiştirme hareketlerini bir başka şekilde derinden teşvik etti. Kısaca insan hareket etti, yer değiştirdi, göç etti. Bu eylemini sürekli aktif tuttu ve ileride de böyle yapacağını adeta kanıtladı.³

Dünya nüfusunun artışı, gelir dağılımının giderek farklılaşması, sanayileşmiş (veya alışılmış kavramla gelişmiş) ülkeler nüfusunun yaşlanması, kentleşmenin hızlanması 21. yüzyılda göç kavramına önem kazandırdı. 19. yüzyıl başlarından sonra göçler giderek hızlandı ve zengin ülke halkı için bir korku kaynağı olmaya başladı. Yalnızca güney-kuzey göçü değil, Demir Perde'nin ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan doğu-batı göçü, özellikle Avrupa Birliği için bir sorun olmaya başladı.

Dünyamızın yoksul ülkeleri olan Sri Lanka, Nepal, Burma, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Bangladeş, Irak yukarıda sözü edilen şekilde göç veren ve Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika ve Avustralya gibi refah toplumları göç alan ülkeler olmaktadır. Bu yasa dışı

³ Akkayan, a.g.e., s.34.

göç olayında ülkemiz daha çok transit ülke konumundadır. Ülkemize daha çok Irak ve/veya İran sınırından giriş yapılmaktadır. Her yıl ortalama olarak bin kaçak göçmen yakalanmaktadır. Yunanistan Türkiye'den transit olarak kaçak geçiş yapanlardan her yıl ortalama 250 bin kişiyi yakalamaktadır. Bunlar Türkiye'den deniz yolu ile İtalya veya Arnavutluk'a ulaşmak isteyenler olmaktadır. İtalya ve Arnavutluk'tan sonra diğer Avrupa ülkelerine gidilmektedir. Dünya geneli gözetildiğinde her yıl yaklaşık 4 milyon insan bu şekilde yasal olmayan yollardan refah toplumlarına ulaşmak için mafyaya en az 7 milyar ABD Doları ödeme yapmaktadır.⁴

1.1.1. Göçün Tanımı

Göçle ilgili birçok tanım verilmiştir. Tanımların çokluğu, konunun karmaşıklığını ortaya koyduğu gibi; değişik yaklaşımlar ve farklı disiplinlerin farklı noktalara bakmak isteyişlerinden de kaynaklanmaktadır. Ancak tanımların ortak noktaları olduğu da bir gerçektir. Bunlardan biri, göçü; "kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamı veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir yerleşme ünitesinden (şehir, köy vb.) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır" şeklinde tanımlanmaktadır.⁵ Bu tanım, sorunu yeterince derli toplu sunan iyi örneklerdendir. Yaşanan olayları tereddütlere yol açmadan sınıflandırmaya yardımcı olmaktadır. Değişik zaman ve mekânlardaki olaylara da uygulanabilmektedir.

Göç, bireyin ekonomik, toplumsal ve kişisel nedenlerle kendi irade ve isteği ile yaşadığı yeri değiştirmesi, gittiği yerde yeni bir yaşam alanı yaratması ve uzun süre yaşamını orada sürdürmesi olarak tanımlanır. Daha geniş bir tanımlamayla ise, insanın fiziksel çevresindeki istemli veya zorunlu, geçici veya kalıcı bir değişimdir. Göçler sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bazı değişikliklere yol açabileceği gibi aynı zamanda bu tür değişikliklerden de kaynaklanabilir. Her ne kadar bazı tanımlarda bireyin yaptığı istemli bir eylem olarak tanımlansa bile tarih boyunca milyonlarca insan kendi istekleri dışında göç etmeye zorlanmışlardır. Zorunlu göç süreçlerinde insanlar genellikle devletlerin ekonomik, sosyal veya siyasal bazı yaptırımları nedeniyle çevrelerini terk etmek zorunda kalırlar.

⁴ Gillian Caldwell ve Steve Galster, 'Capitalization On Transition Economies', **Transnational Organized Crime**, Sayı 3-4, 1997, ss. 42-73.

⁵ Akkayan, a.g.e., s. 37.

Dünyanın çok çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan savaşlar bu hareketleri besleyen en önemli tetikleyiciler olmuşlardır.⁶

Taylan Akkayan'a göre, göç toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. tüm yapısıyla yakından ilişkili ve etkileyici bir olaydır. Çok yönlü karaktere sahip oluşu nedeniyle antropologlardan sosyologlara, plancılardan idarecilere kadar halkın ilgisini çekmektedir. Göçler, doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun azalmasını veya artmasını etkileyen önemli faktörlerden olup, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında değişmeye yol açar ve bu değişmeler göç alan ve veren yerlerde birbirine zıt biçimde gerçekleşir. Ayrıca, nüfusun kalitatif yapısında da (okur-yazarlık, iş ve meslek bilgisi vb.) yapısal değişmelere neden olur. Meydana gelen bu değişmelerin toplumun yapısını, kültürünü, ekonomik, politik kurumlarını etkileyeceğini ve bu nedenle de göç olgusu üzerinde hassasiyetle durulması gerektiğini vurgulayan Akkayan, göçe ilişkin şöyle bir tanım vermektedir:

Göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır.⁷

İnsanların özgür bir biçimde istedikleri topraklar üstünde hareket etmeleri hemen her kültürde olumlu değerlerle yüklüdür. Fakat bir toprağın "yerlisi" olmakla, "dışarıdan geleni" olmak arasında her kültürde değişen boyutlarda olmak üzere değer farkları bulunur. "Yerli" olmak her durumda diğerlerini dışta tutmanın bir imtiyazlı hali gibidir. Başkalarını dışlayarak kategorileştirmek, "yer"e dayanarak kolektif kimliği kristalize etmek insan hareketliliğine atfedilen olumlu değerlerle çelişiyor gibidir. Çağımızın moda konusu 'kimlik' biraz da sınır aşan insan hareketliliklerinin sonucu tartışmaya açılmıştır.

Günümüzde 'sığınmacı', 'mülteci', 'göçmen' kavramları olup biten değişimlerle birlikte kimi zaman birbirinin içine geçmiş, kimi zaman birbirinden ayrılmaları ince nüanslara bağlı özellikler gösterir olmuşlardır. Göç nedenlerine bakıldığında pek çok sığınmacı ve mültecinin

⁶ Ahmet İçduygu ve Turgay Ünalın, "Türkiye'de İçgöç Sorunsal Alanları Ve Araştırma Yöntemleri", **Türkiye'de İçgöç Konferansı**, 6 - 8 Haziran 1997, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1998, ss. 38-54.

⁷ Müzeyyen Gönüllü, "**Dış Göç**", <http://egitimdergi.pamukkale.edu.tr/makale>, s. 94.

aslında ekonomik nedenlerle göç ettiği görülmektedir. Başka bir ifade ile sığınmacı ve göçmen yaratan birçok çatışmanın temelinde ekonomik nedenler yatmaktadır.⁸

Göç hareketleri zaman içinde çeşitli değişikliklere uğradığından farklı şekillerde sınıflama gereksinimine yol açmıştır. İç ve dış göç ayrımları tanımsal farklılıkların bir yönünü yansıtmaktadır. Bu ayırmda temel olan göçün ülke sınırları içinde kalması veya bu sınırların dışına taşmasıdır. Zorunlu olarak yapılan göçlerde de ülke sınırları tanım yapmak için önemli bir ölçüttür. Bu nedenle, zorunlu iç ve dış göçlerden söz etmek mümkündür. Zorunlu olarak ülke sınırları dışına göç eden ve gittikleri ülkelerde yaşamaya başlayan kişiler sığınmacı veya mülteci olarak adlandırılmaktadır. Sığınma veya iltica kişinin politik, ideolojik, dinsel, etnik ya da benzeri nedenlerle ülkesinden çıkarılması, çıkmaya zorlanması ya da çıkmak zorunda kalması olarak tanımlanır. Zorunlu göçmenlik ve mültecilik günümüzde önemli bir insan hakları sorunu olarak da öne çıkmaktadır.⁹

Ülke sınırlarının geçilmemesi, mültecilerden farklı olarak yerinden edilmiş kişilere yönelik yardım olanaklarını da kısıtlamaktadır. Mültecilerin yerleştikleri ülkelerde ve devletlerarası hukukta tanınmaları, dolayısıyla yasal hakları olmasına karşın yerinden edilenler için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu ‘yasal görünmezlik’ durumu nedeniyle ülkeleri içinde yerinden edilen kişilerin vatandaşlık haklarına yeterince önem verilememektedir

1.2. Göçün Kuramları

Literatürde göç olgusuna ilişkin olarak başlıca yedi yaklaşım vardır. Bunlar; “Ravenstein’in göç kanunları”, “itme çekme kuramı”, “Petersen’in beş göç tipi”, “kesişen fırsatlar kuramı”, “merkez çevre kuramı”, göç sistemleri kuramı” ve “ilişkiler ağı (network) kuramı”dır.¹⁰ Bu çalışma ağırlıklı olarak itme çekme kuramı ile etüd edildiğinden bu kurama değinmekte fayda vardır. İtici ve çekici güçler yaklaşımının öncüleri, E. G. Ravenstein ve E.

⁸ Ayhan Kaya ve Günay Göksu Özdoğan, **Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik**, Balgam yayınları, İstanbul, 2003, 272-279.

⁹ Amnesty International, 1996, Annual Report.

¹⁰ Savaş Çağlayan, “**Göç Kuramları ve Göçmen İlişkisi**”, <http://www.mu.edu.tr/sbe/sbedergi/dosya/S-Caglayan.pdf>

S. Lee'dir. Bu yaklaşımın temeli, E. G. Ravenstein'in "*Göç Kanunları*" (1885,1889) adlı çalışmalarına dayanır.¹¹ Daha sonra S. A. Stouffer ve E. S. Lee, önemli katkılarda bulunmuştur. Stouffer, literatüre "aradaki fırsatlar" kavramını kazandırmıştır. Aradaki fırsatlar; iki bölge arasındaki bir yerde bulunan istihdam fırsatlarını ifade eder. E. S. Lee ise, Ravenstein'ından esinlenerek kurduğu modele, göçe ilişkin başlıca faktörleri belirlemeye çalışmıştır.¹²

Lee, göçü etkileyen unsurları "itici ve çekici faktörler" olarak iki gruba ayırır.¹³ Ravenstein'in önermelerini günün şartlarına uyarlayan Lee, kaynak ve göç edilecek yerdeki itici çekici unsurların göçe etkisini inceler. Ayrıca göçü azaltıcı bir etkiye sahip, iki bölge arasındaki "aradaki engeller" de dikkate alınır.¹⁴ Lee'ye göre göç, anlaşılmasız ve karmaşık bir olgudur. Bunun için sadece itme çekme faktörlerini incelemek yetersiz kalmakta, itme çekme faktörlerinin faktörlerinin de incelenmesi gerekmektedir.¹⁵

1.3. Göçün nedenleri

Literatürde ileri sürülen teorik göç yaklaşımlarının en genel ve önemli hipotezi, bölgeler veya ülkeler arasındaki sosyoekonomik eşitsizliklerin göç hareketlerinin itici gücü olduğudur. Bilindiği gibi, sanayileşme süreci ile birlikte kırsal alanlardan daha gelişmiş kent merkezlerine doğru bir göç süreci yaşanır. Buna, "kırsalın itiş-kentin çekiciliği" denilmektedir.¹⁶

Joseph Fichter, göçün sebeplerinin sayısız denecek kadar çok ve karmaşık olduğunu belirtiyor. Geleneksel olarak, ekonomik faktörün temel etkileyici olduğunu belirten Fichter, bunu örneklemektedir:

¹¹ Oberai Amarjit S, *Migration, Urbanisation and Development*, ILO, Genova, 1990, s.37

¹² Parnwell Mike, *Population Movements and The Third World*, Newyork, 1993, s. 76

¹³ Oberai, a.g.e. s.37

¹⁴ Fatih Çelik, "*İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi*", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 27, Temmuz-Aralık 2006, s. 150

¹⁵ Savaş Çağlayan, "*Göç Kuramları ve Göçmen İlişkisi*", <http://www.mu.edu.tr/sbe/sbedergi/dosya/S-Caglayan.pdf>

¹⁶ Güllülü, Karabulut ve Polat, a.g.e., s. 3.

"Örneğin göçebelerin daha iyi yiyecek, işçilerin daha iyi iş, ailelerin maddi yaşama standartlarını geliştirmek için göçtükleri söylenebilir. Tarımsal işçiye duyulan gereksinimin azalması, kişileri kırdan iter. Öte yandan artan sanayileşme de bu kişileri geniş nüfuslu merkezlerdeki iş bulma fırsatlarına doğru çeker. Daha iyi koşullarda yaşama isteği de kişileri kentlere doğru çekmektedir".¹⁷

Ekonomik faktörü böyle örnekledikten sonra, ekonomik olmayan faktörlere de değinen Fichter'e göre,

"Kişiler siyasal işkenceden veya ırk ayırımından kaçmak için göçebilirler; dini özgürlüklerini kullanmak için göç edebilirler; aileler bazen çocuklarına daha iyi eğitim olanakları sağlamak veya akrabalarına daha yakın olmak için göç edebilirler."¹⁸

1.3.1. İtici Nedenler

İtici nedenler nüfusu kırdan kente iten nedenlerdir. Bu nedenler tekdüze olmayıp ekonomik, teknolojik ve sosyal nitelikli olabilirler. Bununla beraber itici nedenler arasında en sık görüleninin ekonomik içerikli nedenler olduğunu ifade etmek gerekir. Tarımda, makineleşme veya entansif tarıma geçilmesi sonucu işgücünün açığa çıkması, ziraat yapılan toprağın miras nedeniyle bölüne bölüne küçülmesi ve bir aileyi geçindirebilecek düzeyin altına düşmesi, kırsal alandaki nüfus artış hızının fazla oluşu, gizli işsizlik eksik istihdam, düşük verimlilik, mevsim dışı ekonomik faaliyetlerin olmayışı gibi ekonomik nitelikli itici nedenlerin yanı sıra yaşam biçiminin tekdüzeliği, eğitim nedeniyle ortaya çıkan yatay hareketlilik, kan davaları ve tabii afetler de itici nedenlerin diğer örnekleri olarak kabul edilebilir.

Zorunlu göç olarak adlandırılan savaş ve terör gibi durumlar da kırsaldan göçe sebep olabilmektedir. Kentin çekiciliği ise, iş olanaklarının, eğitim, sağlık, sosyokültürel hizmetlerin daha yüksek olduğu gelişmiş kentsel merkezleri ifade etmektedir.¹⁹

¹⁷ Joseph Fichter, **Sosyoloji nedir?**, çev. Nilgün Çelebi, 3.Baskı, Atilla Kitabevi, Ankara, 1996, s. 155-156.

¹⁸ A.e., s. 157

¹⁹ Güllülü, Karabulut ve Polat, a.g.e., s. 3.

1.3.2. İletici Nedenler

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kırsal alanlarda yaşayan kişilerin kent hayatını tanımalarına yardımcı olarak ve onların bir yerden bir yere naklini kolaylaştırarak köyden kente göçü etkilemiştir. Kara, deniz, hava ve demiryolu taşımacılığının gelişmesi ve kişilerin eşyalarıyla birlikte eskisine göre daha az zahmetle yolculuk yapabilmeleri göçü oldukça hızlandırmıştır.

1.3.3. Çekici Nedenler

Çekici nedenler kırsal nüfusu kırdan kente çeken nedenlerdir. Kentin çekişi, kentteki imkân ve fırsatların çok cazip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu imkân ve fırsatlar ekonomik olduğu kadar, toplumsal nitelikli de olabilir. Çekici nedenler şu şekilde sıralanabilir: İş bulabilme ümidi, kentte elde edilmesi umulan gelirin köyden fazla olması, iyi ve ileri eğitim imkânları, daha yüksek bir hayat standardı, iyi bir sağlık hizmeti, kentte yaşamının cazibesi, işletmeler açısından kent yakınlarında kurulmanın karlılığı ve ulaşım imkânlarının iyi olmasıdır.

1.3.4. Siyasal ve Yönetmel Nedenler

Siyasal sistem ve yönetim yapısının özellikleri, kentleşmeyi etkileyen faaliyetleri belirleyen kent politikası, kentleşmeyi özendirici veya caydırıcı nitelik taşıyabilir. Nitekim Türkiye'de Ankara, Hindistan'da Bombay ve Delhi, Ekvator'da Guayaquil, Çin'de Şanghai, Rusya'da Peiping gibi kentler politik olarak seçilmiş ve geliştirilmişlerdir. Bunun gibi başkent, il veya büyükşehir statüsü verilerek, yönetsel açıdan statü değişikliğine uğrayan kentlerde, kentleşme nedenlerinden başlıcalarını politik ve yönetsel nedenler oluşturmaktadır. Ayrıca yerleşme, seyahat ve ticaret özgürlüklerini kısıtlayan yasaların kaldırılması, toprak sahipliğini düzenleyen yasalarda yapılan değişiklikler, yönetsel ve siyasal kararlar ile bir takım yerlerin sanayi bölgesi, kalkınmada öncelikli yöre, organize sanayi bölgesi ve serbest kent ilan edilmesi de söz konusu yerlerdeki kentleşmenin hızını etkileyecektir.²⁰

²⁰ Ferruh Tuzcuoğlu, **Metropolitan Yönetim**, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2003, ss. 51-53.

1.4. Göçün sonuçları

Yeryüzünün her yanında, kentlerin çekme ve köylerin itme güçleri altında bu devinim gözlemlenir. Kentlerin çekici ve köylerin itici özellikleri arasında her yerde ayrımlar vardır. Bu güçlerin etkileşimi altında, köylerden kentlere doğru nüfus akınları olur. Bu akınları ters yöne çevirmek, ne istenilir bir durumdur, ne de olanaklıdır. Ne var ki, bu devingenliğin başıboş bırakılması, planlı bir düzenlemeye konu yapılmaması, bu akınlara bir "erozyon" niteliği kazandırır. Bu erozyonun kırsal alanlar üzerindeki etkisi; geçim olanakları daralmış bu yerleşmelerde yaşayanların büyük düşlerle kentlere göçmesi, köylerin atılğan, genç, becerikli ve girişimci öğelerini yitirmesi biçiminde kendini gösterir.²¹

1.5. Zorunlu göçün etkileri

Zorunlu göçmenlik ve mültecilik günümüzde önemli bir insan hakları sorunu olarak da öne çıkmaktadır.²² Dünyada yaşanan hızlı değişiklikler, mültecilik ve göçmenlik tanımlarını da etkilemektedir. Mültecilik ülkeler arasında farklı tanımlanmakla birlikte, uluslararası anlaşmalarda zorunlu iç göçmenlikle ilgili herhangi bir maddeye rastlanmamaktadır. Oysa 20 milyondan fazla insanın bu tür bir göçe maruz kaldığı ve sayılarının gittikçe artarak mültecileri aştığı belirtilmektedir.²³

Zorunlu göç, bir insan hakkı ihlalidir. Kişiler sadece maddesel olarak yer değiştirmekle kalmamış manevi olarak da değişimlere maruz kalmışlardır. Kişilik yapılarında ve ailelerindeki bu değişim, kendi öz yaşamlarının dışında eski ile yeni arası tanımlanamayacak ölçüde yıpratıcı olmuştur. Yeni yaşantıya uyum sağlamada; geçimini toprağını işleterek sağlayan, tarım ve hayvancılıkla uğraşan bireyler ve ailelerini evlerinden ve topraklarından ayrı olmalarından dolayı işsizlik sonucu geçimini sağlayamama gerçekliğiyle karşı karşıya bırakılmışlardır. Ataerkil yapıya sahip olan bu ailelerin kadın ve çocukları da zorunlu göçün yarattığı bu olumsuzluklarla, daha fazla korunmasız ve içe dönük bir yaşamın parçaları haline gelmişlerdir. Çocuk suç oranları her geçen gün artmaktadır. Sosyologlar göçün insanlar üzerinde bıraktığı etkinin izlerinin 40 yıl sonra bile görüleceğine

²¹ Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, İmge Yayınevi, Ankara, 1990, s. 36.

²² Amnesty International Annual Report. 1996.

²³ Bkz., Jean-Francois Durieux, "The Hidden Face of the Refugee Problem", **Refugees**, Sayı 103, 1996.

dikkat çekmektedirler. Bu durum, bölgede sosyal ve psikolojik danışmanlık merkezlerinin kurulması gerekliliğini göz önüne sermektedir. Köylerinden göç etmek zorunda bırakılan köylülerin yaşadıkları travma ve mağduriyetlerin hiç yaşanmamış olarak algılanması ve dolayısıyla bu travmayı ortadan kaldıracak ve güven ortamını oluşturacak yaklaşımın geliştirilmemiş olması sağlıklı ve hızlı bir çözümü engellemektedir.²⁴

1.6. Dünya’da Zorunlu Göç Hareketleri ve Ülkeleri İçinde Yerinden Edilen Kişiler

1999 başında Dünya’da 50 milyon zorunlu göç mağdurunun bulunduğu tahmin ediliyordu. Bu göçmenlerin 27 milyonu ise herhangi bir yasal koruma altında değildi.²⁵ Üstelik çoğunluğunu yoksul ülkelerden gelen kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Çocuklar, evlat edinilmişler, işkence ve cinsel şiddete maruz kalanlar, engelliler, akıl hastaları ve yaşlılar daha olumsuz durumlarda oldukları için özel ilgi gereksinimi olanlardı. 2000’li yılların başı itibariyle dünya genelinde yaklaşık olarak 25 milyon kişinin çatışmalar veya insan hakları ihlalleri nedeniyle kendi ülkeleri içinde yerlerinden edilmiş oldukları tahmin edilmektedir. (Tablo 1.1.) Ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sayısı mültecilerin iki katıdır. Buna karşın, yasal ve toplumsal açıdan daha az bilinirler.²⁶

Tablo 1. 2003 yılı sonu itibariyle Yerinden Edilmiş Kişilerin Kıtalara Göre Dağılımı

Bölge	Ülke	Yerinden Edilen Kişi Sayısı (milyon)
Afrika	20	12,7
Asya-Pasifik	11	3,6
Amerika	4	3,3
Avrupa	12	3,0
Orta Doğu	5	2,0
TOPLAM	52	24,6

Kaynak: Global IDP Project, 2004, s.10.

²⁴ “TMMOB İnsan Hakları Komisyonu Zorunlu Göç Raporu”, <http://mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?>

²⁵ “Global IDP Project, Internal Displacement: A Global Overview of Trends and Developments in 2003”, Norwegian Refugee Council, Cenevre. http://www.idpproject.org/press/2004/Global_Overview.pdf

²⁶ Bkz., Peteri M., “Forced Displacement: Refugee Trauma, Protection and Assistance”, Danieli Y., Rodney N. ve Weisoeth L., eds. **International Responses to Traumatic Stress**, United Nations Publications, New York, 1999.

Acil durumlar altında en yüksek ölüm oranları kendi ülkeleri içinde zorla yerinden edilmiş kişiler arasında görülmektedir.²⁷ Bunun önemli nedeni 2. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan uluslararası anlaşma ve sistemlerin bu kişileri kapsamamasıdır. 1951 Mülteciler Sözleşmesi sadece ülke sınırlarını aşmış olan kişiler üzerinde odaklanmıştır. Kendi ülkelerinin sınırları içinde kalmış olan kişiler hükümetlerin sorumluluklarına bırakılmış olup uluslararası toplumların ülke içinde bu insanlara nasıl davranıldığına ilişkin olarak bir yaptırım bulunmamaktadır. Ancak yirminci yüzyılın son bölümünde, şiddet saldırıları, yıkımlar ve ülke içinde zorunlu yerinden edilmelerin sayısının artması sonucu uluslararası toplumun konuya ilgisi artmıştır. Ayrıca, mültecilerin kabulü konusunda giderek artan isteksizlik, göçmenlerin kendi ülkeleri dışında sığınma aramaları yerine buldukları ülkelerde korunması yönünde düşünenlerin sayısının artmasına yol açmıştır.²⁸

1.7. Yerinden Edilen Kişilerin Sorunları

Ülke içinde yerinden edilen kişilerin en temel ve ortak sorunu işsizlik ve yoksulluktur. Bu sorunun çok daha ağır yaşandığı ülkelerde, yetişkin erkek nüfusun büyük bölümü işsizdir. Çalışanların çoğunun da düzenli bir gelir kaynağı yoktur. Yoksulluk ve buna bağlı olarak kötü ortamlarda kayıt dışı çalışma, sosyal güvencesizlik ve barınma sorunları, ruhsal ve diğer sağlık sorunlarının ortaya çıkmasını da kolaylaştırmaktadır.²⁹

Özcan Köknel'e göre,

“İnsan açlığını giderecek her türlü imkândan yoksunsa o zaman borç ya da yardım isteme davranışlarında bulunabilir. Karakterine göre hırsızlık ve dilencilik yapabilir. Çalma ve gasp sırasında saldırganlık gösterebilir, şiddete başvurabilir. Tarihin en kanlı olaylarının gerisinde kitlelerin açlık temel içgüdüsünün yattığı bilinmektedir.”³⁰

²⁷ Cohen, R., “Nowhere To Run, No Place To Hide”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, November 2002, <http://www.brook.edu/views/articles/cohenr/20021101.htm> (erişim tarihi: 15.11.2008)

²⁸ “Global IDP Project, Internal Displacement: A Global Overview of Trends and Developments in 2003”.

²⁹ Tamer Aker, Betül Çelik ve Dilek Kurban, Turgay Ünalın, H. Deniz Yüksek, **Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri**, TESEV, İstanbul, ss. 3, 12.

³⁰ Özcan Köknel, **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, Altınkitaplar, İstanbul 1996, s. 22.

1.8. Göçün Sosyal Etkileri

Göç edenlerin gittikleri toplumla olan ilişkilerini gözden geçiren çalışmalar ağırlıktadır. Göç eden grubun kendi aralarında, gittikleri toplum içinde oluşturdukları içyapı ve örgütleniş de ikinci bir başlıktır. Bu iki yaklaşım, göç alan yöre içinde gerçekleşen olayları ön plana çıkarmaktadır. Göç edenlerin terk ettikleri toplum veya topluluğun bu yer değiştirme hareketinden etkilenişini konu alan çalışmalar ise sayıca hem daha az, hem de diğerlerine nazaran daha yenidir. Göç veren grupla ilgili çalışma konuları; göç edenler nedeniyle burada oluşan hoşluğun ortaya çıkardığı yapı ve yeniden örgütleniş ile göç edenlerin bu grupla süren ilişkileri sonunda ortaya çıkan sosyal değişme vb. süreçlerindeki rolünü kapsamaktadır.³¹

Göç edenin belirli bir ideolojisi vardır. Bu ideoloji, kişinin ne yaptığını, ne yapacağını ve niçin yaptığını, onun için ne anlama geldiğini belirler. Başka bir deyişle kişinin fiilen yaptıkları ve yaptığını zannettikleri hakkındaki düşüncesidir. Bu özellik, göç eden kişiye grubundan ayrılmadan önce, güçlü bir sosyalizasyon süreci içinde verilir. Göç ettiği yerde varması gereken hedefler öğretilir. Göç ettiği, geride bıraktığı topluluğa karşı sorumlulukları benimsetilir. Onları unutmaması sağlanır. İletişim aktif tutulur. Bu bağlar eşliğinde göç etmesine karşı çıkılmaz, rıza gösterilir. Bu sistem göç edilen yöredeki memleketliler tarafından sosyal kontrol mekanizmaları ile desteklenerek takip edilir ve işletilir. Akrabalar ve memleketliler arasında göç edilen yörede gerçekleştirilen görüşme ve yardımlaşma sıklığının bu işlevi de vardır. İşleyen bu yapı, kurulan ağ sisteminin güzel bir örneğidir. İdeolojinin çökmesini önler.³²

1.9. Göç ve Küreselleşme

Göç edenlerin özellikleri ve onların tanımları küreselleşmenin ulus sınırlarını esneklettiği iddiaları ile ele alındığında farklı yorumlara açık hale gelmektedir. Ekonomik küreselleşme malların, sermayenin hareketliliğine olanak tanırken, insanların hareketliliğine sınırlar koyan harmonizasyon politikaları ile eş zamanlı olarak yaygınlaşmıştır. 1980'lerin ortalarından itibaren tüm göçmen ve sığınmacılara karşı hiç de cömert olmayan politikalar

³¹ Akkayan, a.g.e., s. 36.

³² Akkayan, a.g.e., s. 43.

geliştirildiği ve temelde insanların hareketliliklerini kısıtlamaya çalışan bir atmosferin göç alan ülkelerin tümüne hâkim olduğu bilinmektedir. Örneğin, 1985 Schengen Antlaşması ile Avrupa ülkeleri, göçü kontrol altında tutmak üzere yeni düzenlemelere gitmiştir. Özellikle meşru olmayan yollardan ülke girişlerinin arttığı 1990'lı yıllarla birlikte hem Amerika Birleşik Devletleri hem, Avrupa ülkelerinde (Doğu Avrupa ülkelerinde, ülkeden çıkış kontrollerinin de kalkışı ile) yeni kavramlaştırmalara ve yeni politikalara ihtiyaç duyulmuştur. Yabancılar, göçmenler, ekonomik mülteciler, sığınmacılar, hatta vatandaşların kimler olduğu veya olabileceği üzerine tartışmalar hep gündemde kalmıştır. Örneğin, Avrupa'nın II. Dünya Savaşı sonrası kalıcı yerleşime aldığı göçmenlerin çağının kapandığı, birçok ülkenin ekonomik göçmenleri belirli bir iş ve belirli bir süre için istediği, ülke ekonomisine katılan sürekli bir unsur olarak kabul etmediği görülmektedir

Uluslararası göçleri belirli kategorilerde ele almak, göç edenlerin özelliklerini görebilmek açısından yapıla gelen bir sınıflamadır. Bu kategoriler;

- 1- Devamlı yerleşmiş olan göçmenler
- 2- Geçici sözleşmeli işçiler
- 3- Geçici görevli uzman ve meslek sahipleri
- 4- Kaçak işçiler
- 5- Sığınma arayanlar
- 6- Mültecilerdir.

Genel olarak uluslararası kabul görmüş tanımlara dayanan bu gruplamalar küreselleşme ile birlikte yeni değerlendirmelere ihtiyaç duymaktadır. Örneğin, küreselleşen dünyanın artan ihtiyaçlarına uyan bir emek hareketliliği ortaya çıkmakta, fakat işlerin süreksizliği göçmen işçileri geçici sözleşmeli işçiler haline dönüştürmektedir.

Ayrıca işgücünün önemli bir ihracat malı olduğunun bilincinde olan ülkeler, ülke dışında çalışanların geri yolladıkları para miktarının ekonomilerine yaptığı katkıyı düşünerek kaçak gidişlere göz yummaktadır. Küreselleşme politik olarak hâlâ ulus bağımsızlığı temeline dayandığı halde küresel ekonomik sistem böyle bir yapıyı kaldırmakta zorluklar yaşamaktadır. Bir yandan yeniden yapılandığı ekonomileri ile işsizlerin sayılarını artıran,

bir yandan sınırlandıran politikaları ile sınır kontrollerini artıran ve devamlı yerleşimleri önleyici tedbirleri norm haline getiren küresel kapitalist sistem bunların sonuçları ile yüz yüzedir. Yarattığı problemler düşünüldüğünde, artan illegal sınır geçişleri ve kârlılığı giderek artan göçmen trafiğinin yeni bir ticaret alanı haline dönüşmesi gelişmiş veya gelişmekte olan her ülke için ciddi boyutlara varan ve çözümü güç gibi gözükten sonuçlardır.³³

1.10. Ülkemizdeki Göçmenler

Türkiye'ye çalışmak için gelen yabancıların çoğu, sadece turist vizesi ile veya geçici bir dönem oturma iznine sahip olmakta fakat uzun yıllar Türkiye'de kaçak olarak çalışmaktadır. Ev içi bakım hizmetlerinde sundukları hizmetin kalitesi nedeni ile yerli işgücüne tercih edilen kadın göçmenler yaygınlaşmaktadır. Bu gruplar, küresel gidişatın belirgin göç eğilimlerinden biri olan göç olgusunun kadınlaşmasının tipik örnekleridir. Eski sosyalist ülkelerden gelen genellikle nitelikli işgücünün kaçak ve çok ucuz işgücü olarak istihdamı, bilinen, göz yumulan bir gerçekliktir. Ayrıca bir başka grup göçmen de, Avrupa dışından bir üçüncü ülkeye gitmek için gelen, fakat uygun koşullar oluşana değin Türkiye'de kalan ve çalışan yabancılarıdır. Daha çok bireysel göçler olarak anlaşılrsa da, göçmenler arası iletişim ağları sayesinde, gruplar halinde göçlere dönüşen bu göçlerin, göç edenlerin geldikleri ülkelere göre değişen, bir yandan da benzer ekonomik nedenlere dayalı hikâyeleri vardır. Türkiye, mülteciler konusunda 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni ve 1967 Protokolünü onaylamış ve ayrıca 1994'te de bir sığınma yönetmeliğini kabul etmiştir. Avrupa dışından ülkemize gelenleri geri göndermeme ilkesi ve çeşitli sosyal haklar (maddi yardım, kalacak yer, sağlık hizmeti, hukuki bilgi verme gibi) tanınmıştır. Özellikle 1980 sonrasında Orta Doğu, Asya ve Afrika'dan gelip sığınma arayanlara Türkiye belirli bir esneklik göstermiştir. Bugün sıradan bir gözlemin bize gösterdiği gibi, fiziksel özellikleri geldikleri ülkeyi ya da kıtayı dillendiren seyyar satıcılar büyük şehirlerimizde sık sık karşılaştığımız bir durumdur. Türk seyyar satıcılarla işleri konusunda Türkçe konuşan bu göçmenlerin uzun bir süredir Türkiye'de oldukları anlaşılmaktadır. Bu grupları ekonomik göçmenler olarak adlandırmak da mümkündür.³⁴

³³ Kaya ve Özdoğan, a.g.e., s. 283.

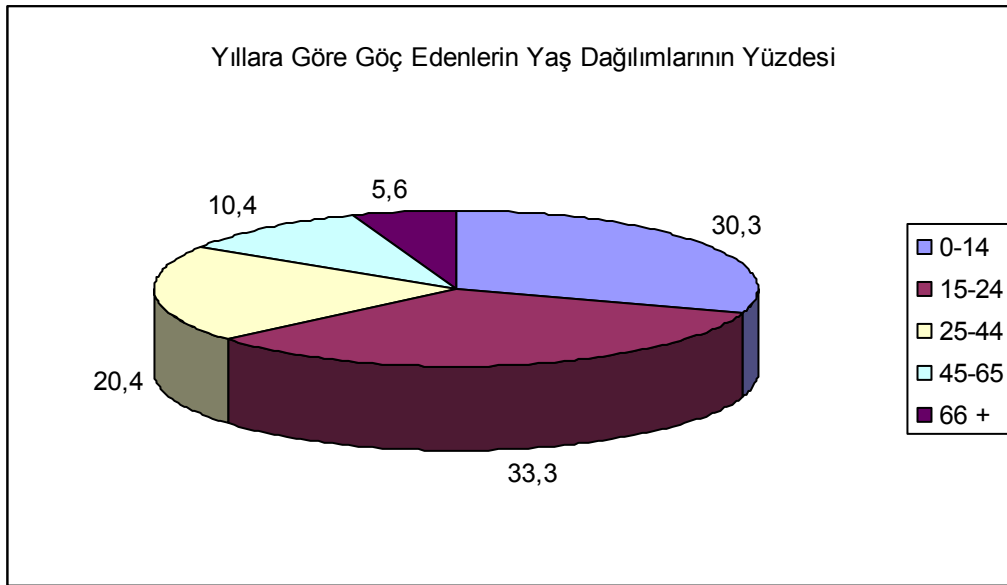
³⁴ A.e., ss. 291-292.

Tablo 2. Türkiye'de Göçmenlerin Seçilmiş Yaş Gruplarına Göre Yaş Yapısı, 1975-1990
(% olarak)

Yaş Grubu	1975-1980	1980-1985	1985-1990
0-14	30,3	31,4	35,4
15-24	33,3	41,9	32,4
25-44	20,4	20,4	22,5
45-65	10,4	7,6	6,5
66 +	5,6	3,6	2,5

Kaynak : D.İ.E., 1990 Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgaha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, 1997, ss. 94-95.

Şekil 1. Türkiye'de Göçmenlerin Seçilmiş Yaş Gruplarına Göre Yaş Yapısı, 1975-1990

Kaynak: Tablo 2. esas alınarak hazırlanmıştır.

Türkiye de göçmenlerin 1975 – 1990 yılları arasında %33,3 oranı ile 15-24 yaş grubundakiler ağırlıktadır. Ardından 0-14 yaş grubu %30,3 lük pay ile takip etmektedir. 66 yaşından sonra %5,6 ile pek fazla göç yaşanmadığı görülmektedir.

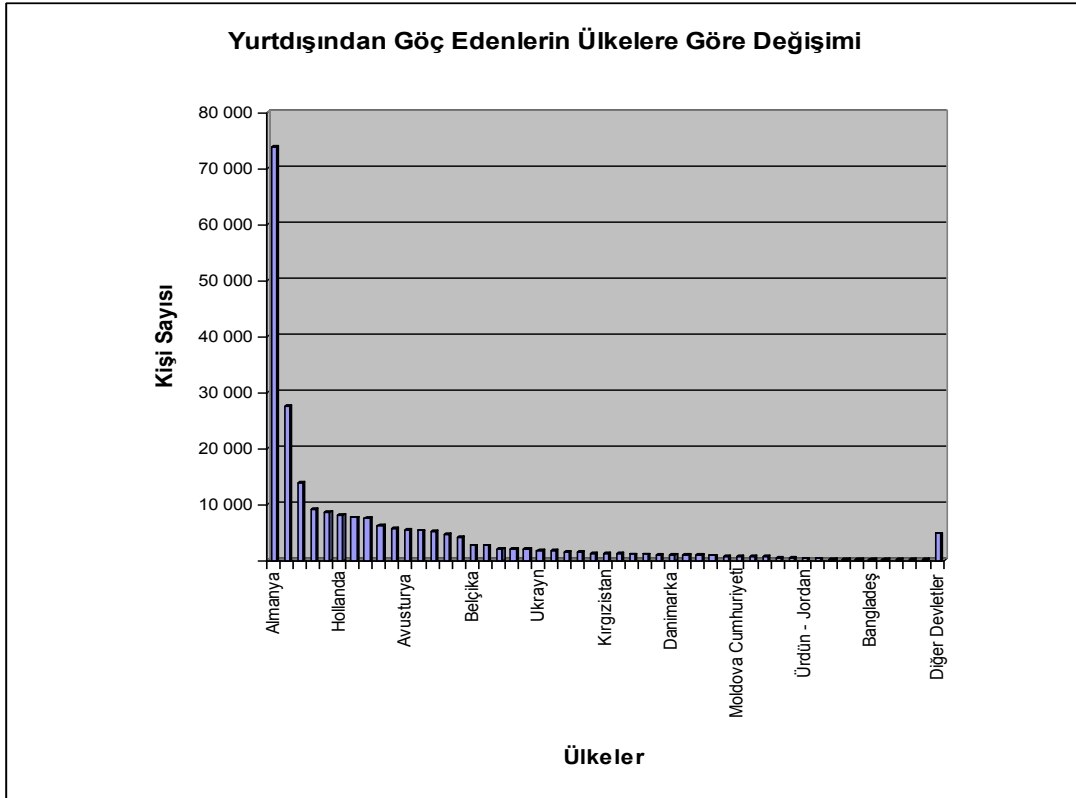
Tablo 2.1. Ülkelere göre yurtdışından Türkiye'ye gelen göç

ÜLKELER	Toplam	Erkek	Kadın
GENEL TOPLAM	234 111	130 762	103 349
Almanya	73 736	40 670	33 066
Bulgaristan	27 470	12 994	14 476
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	13 844	8 805	5 039
Azerbaycan	9 127	4 554	4 573
Rusya Federasyonu	8 626	5 606	3 020
Hollanda	8 013	4 462	3 551
Fransa	7 746	4 142	3 604
Amerika Birleşik Devletleri	7 561	4 451	3 110
Suudi Arabistan	6 334	5 137	1 197
İngiltere	5 708	2 920	2 788
Avusturya	5 557	3 250	2 307
İsviçre	5 370	2 817	2 553
İran İslam Cumhuriyeti	5 138	3 188	1 950
Irak	4 617	2 679	1 938
Kazakistan	4 153	2 309	1 844
Belçika	2 740	1 439	1 301
Romanya	2 730	1 220	1 510
Özbekistan	2 104	1 146	958
Yunanistan	2 011	1 042	969
Gürcistan	1 979	919	1 060
Ukrayna	1 800	613	1 187
Afganistan	1 779	1 204	575
Arnavutluk	1 481	789	692
Türkmenistan	1 477	1 121	356
Avustralya	1 369	670	699
Kırgızistan	1 334	785	549
Libya	1 239	972	267
İtalya	1 162	755	407
Makedonya Cumhuriyeti	1 154	589	565
Suriye	1 132	569	563
Danimarka	1 107	580	527
Yugoslavya Federal Cumhuriyeti	1 090	512	578
İsveç	984	475	509
İsrail	895	735	160
Japonya	865	511	354
Moldova Cumhuriyeti	721	109	612
Kanada	701	367	334
Norveç	678	353	325
Pakistan İslam Cumhuriyeti	552	373	179
Mısır	445	323	122
Ürdün	390	250	140

Çin	378	231	147
Lübnan	352	210	142
İspanya	291	183	108
Kuveyt	275	215	60
Bangladeş	227	209	18
Tacikistan	216	173	43
Bosna Hersek	213	146	67
Hindistan	210	136	74
Filistin Ulusal Yönetimi	207	181	26
Diğer Devletler	4 823	2 673	2 150

Kaynak : www.tuik.gov.tr. (Genel Nüfus Sayımı)

Şekil 2. Yurt Dışından Göç Edenlerin Ükelere Göre Dağılımı

Kaynak: Tablo 2.1. esas alınarak hazırlanmıştır.

Ükelere göre yurtdışından gelen göçler değerlendirildiğinde karşılaştırılan ülkelere göre; 73.736 kişi ile Almanya en ön sıradadır. Bu alanda Almanya yı, Bulgaristan (27.470) ve Kuzey Kıbrıs (13.844) ile takip etmektedir. Irak'tan göç edenlerin sayısı da 4617'dir. Filistin (207) ve Hindistan'dan (210) ise pek fazla göç olmamıştır.

Türkiye, düzensiz göç akımlarıyla, çoğunlukla, Asya, Avrupa ve Afrika arasında kalan coğrafi konumunun etkisiyle, hem transit hem de hedef ülke olarak karşılaşmaktadır. Bu düzensiz göç akımları daha çok transit göçmenleri, kaçak işçileri, sığınmacıları ve mültecileri kapsamaktadır. Son on yılda, Türkiye'nin karşılaştığı göç akımlarının büyük bir kısmı İran, Irak, Afganistan, Pakistan ve Bangladeş'ten gerçekleşse de, Moldova, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu ve Gürcistan gibi ülkelere de önemli sayıda gelenler olmuştur. Yukarıda bahsedilen ilk gruptan gelen göçmenler, çoğu zaman Türkiye'yi transit ülke olarak kullanmakta yani Avrupa'ya ya da başka gelişmiş ülkelere göç etmek için Türkiye'de geçici olarak kalmaktadırlar. İkinci gruptakiler ise Türkiye'de bir süreliğine kaçak işçi olarak çalışmak niyetiyle gelenlerden oluşmaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi sınırlama (Avrupa dışından Türkiye'ye gelen sığınmacılara mülteci statüsü verilmemesi) çoğunluğunu Avrupa dışından gelenlerin oluşturduğu sığınmacıların durumunu daha da güçleştirmektedir. Ayrıca, Türkiye'ye gelen göçmenlerin bir başka özelliği de göç edenlerin uyruklarındaki farklılıktır: yetkililer, 90 lı yıllardan sonra, Türkiye'ye 163 farklı uyruktan göçmen geldiğine işaret etmektedir. Açıkça görülmektedir ki, düzensiz göç hareketleri Türkiye'ye birden çok rol vermiştir.³⁵

³⁵ İçduygu,a.g.e., s. 9.

BÖLÜM II

IRAK TÜRKMENLERİ VE KÖRFEZ SAVAŞI SONRASI TÜRKMENLER

2.1. Irak'ta Türkmenler

1. Dünya Savaşından sonra Musul bölgesinin, Misak-ı Milli'ye dâhil olmasına rağmen, Türkiye hudutları dışında kalması önlenilememiş ve bu bölgede yaşamakta olan Türklerin karşılaştıkları zorluklarla çok fazla ilgilenilememiştir. Bidayette İngilizlerin, daha sonra da Irak Hükümetlerinin, bu bölge Türklerinin, Türkiye Türkleri ile bir ilgisi bulunmadığı iddialarını kuvvetlendirmek maksadıyla, onlara ısrarla "Türk" yerine "Türkmen" deyişleri karşısında, Türkiye'de genç nesillerin bu konuda doğru bilgilere sahip olmadıkları dahi söylenebilir³⁶.

Türkmenlerin Irak'a gelişleri, birbirini izleyen çeşitli dönemlerde gerçekleşmiştir. Türkmenlerin Irak'a ilk gelişleri Hicri 54 (Miladi 674) tarihlerine kadar uzanmaktadır. Emevi Halifesi Muaviye döneminde Horasan'a gönderilen Ubeydullah Bin Ziyad 20.000 kişilik ordusunu Irak'a götürerek, Basra'ya yerleştirmiştir. Bu bölge Emeviler ve Abbasiler egemenliği altında iken, ordularında Türkmenlerden büyük ölçüde yararlanmışlardır. Böylece giderek Türkmenler siyasi ve askeri alanlarda etkili olmuşlardır.³⁷

Türkmenlerin Irak'a ikinci göç dalgası 1040 tarihinden sonra gerçekleşmiştir. 1050–1054 tarihleri arasında bölgeye diğer Oğuz boylarıyla birlikte, Türkmenler gruplar halinde gelmiş ve çeşitli şehirlere yerleşmişlerdir. Irak'a en yoğun Türkmen göçü ise, Selçuklular döneminde gerçekleşmiştir. Selçuklular Irak'a hâkim olunca bölgeler, Türk il beyleri tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Ardından bu bölgelerde Karakoyunlu devleti kurulmuştur. Bu dönemde yoğun bir biçimde Türkmenler Kerkük, Erbil, Musul ve çevrelerine yerleşmişlerdir.

³⁶ Erşat Hürmüzlü, **Türkmenler ve Irak** (El-Turkman ve El-Vatan El-Iraki), İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı, Yıldız Ofset, İstanbul, 2003, s. 5.

³⁷ Suphi Saatçi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Nisan 2003, ss. 20-21.

Karakoyunlulardan sonra 1470 yılında Musul-Kerkük bölgesine Akkoyunlular hâkim olmuştur. Kısa bir süre Akkoyunlularda kalan bu bölge 1508 yılında Safeviler eline geçmiştir. Safeviler’de de uzun süre kalmayan Musul-Kerkük bölgesi 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman’ın (1520–1560) Safeviler üzerine yaptığı sefer sonucunda Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Bu tarihten sonra bu bölge, 6 sancak altında bir eyalet merkezi olmuştur. İşte bu dönem Türkmenlerin, Irak’a fiili yerleşme dönemi olarak kabul edilmektedir.³⁸

2.1.1. Türkmenlerin Yerleştiği Yerler

Türkmenler bin yılı aşkın bir zamandır Irak’ta varlık göstermekte ve ülkenin kuzeyi ile orta bölgesinde yaşam sürdürmektedirler. Türkmenler günümüzde Musul, Erbil, Kerkük, Diyala ve Selahattin illerinin sınırları ile başkent Bağdat’ın birkaç mahallesinde de bir şerit boyunca yayılmış bulunmaktadır.

İngilizlerin Irak’ı işgali sırasında Erbil Valisi W. R. Hay, yazmış olduğu kitapta, bölge için şunları dile getirmiştir. “Belli bir şerit üzerinde bazı şehirler vardır. Bu şehirlerde yerleşik vatandaşlar Türkçe konuşurlar. Bu şerit, çoğunluğu Kürt olan bölgeyle çoğunluğu Arap olan bölgeyi birbirinden ayırır. Kerkük, Türklerin yoğun olduğu merkezdir. I. Dünya savaşından önce nüfusu 30. 000 idi. Şehrin etrafında da Türkçe konuşan birçok köy vardır.”³⁹

1918 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu döneminde Musul Vilayeti ile Kerkük, Müstakil Mutasarrıflığı halinde idare edilmiştir. Erbil şehri Kerkük’e, Hanekin şehri de Bağdat’a bağlı birer kara merkezi konumunda idi. 1957 yılından günümüze kadar gelen süreç içerisinde Irak iktidarları tarafından Türklerin yerleşim bölgelerinin idari şekilleri değiştirilerek, bölgenin demografik yapısının bozulmasına çalışılmıştır. 1957’de Türkmenlerin yerleştiği iller Musul, Kerkük, Erbil ve Diyala şehirleridir. Bağdat’ta da neredeyse Erbil şehri kadar bir Türk nüfusu yaşamaktadır. 1976’dan sonra Irak’taki idari yapı yeniden değiştirilmiş, yeni vilayetler oluşturularak, Irak’ın il sayısı 18’e çıkartılmıştır. Bu

³⁸ Bkz., Erşat Hürmüzlü, **Irak’ta Türkmen Varlığının Hakikati** (Hakikat El-Vucut El-Turkman Fii El-Irak), Ankara, 2005.

³⁹ “14 Temmuz Katliamı Unutulmayacak”, **Ortadoğu Gazetesi**, 14 Temmuz 2003, s.13.

yapılanmada Türkmenlerin çoğunlukta olduğu bölgelerin parçalanmasına özellikle gidilmiştir.⁴⁰

Türkmenlerin yaşadıkları bölge, kuzey doğudan güney batıya kadar bir şerit şeklinde, Irak'ın kuzey batısındaki Telafer'den kuzey doğusundaki Mendili'ye kadar uzanmaktadır. En önemli bölgeler ise şu şekilde özetlenebilir:

2.1.1.1. Musul Vilayeti

Dicle Nehri'nin geçtiği Irak'ın ikinci en büyük ili sayılan Musul, önemli merkezlerden biridir. Musul bir Arap ve Türkmen şehridir. Ninava olarak bilinen doğu Musul'da 250.000 Türkmen yaşamaktadır. Türkiye'ye 70 km. uzaklıkta olan Musul'un kuzey ve kuzey batısına uzanan hat, Telafer'in doğusundan ve Sincar'ın güneyinden başlayan bölgeler, Türkmenlerin yerleştiği coğrafyadır. Musul'un dokuz ilçesi bulunmaktadır. Bunlar Telafer, Sincar, Hazar, Tilkef, Ba'aj, Hamadiye, Şihkhan ve Akra'dır. Musul'un merkezinde ve çevresinde, yaklaşık 70 köyün bulunmasının yanı sıra, bölgede Şebekler, Arapciye, Gökçeli, Toprak, Zeyat, Zehra Hatun, Kara Tepe, Faziliye, Seyitler başta olmak üzere Türkmenlerin bulunduğu 50 köy daha yer almaktadır. Sünni ve Şii olan bu köylerin en önemlileri, Afgani, Butepe, Bvuhur, Kırmızı, Arfî, Mastah, Şeyh İbrahim, Humre, Termi, Tel Gazu, Cemmas Harabeleri ve Mal Firan'dır.⁴¹

2.1.1.2. Kerkük

Kerkük ilinin 1975 yılına kadarki idari taksimatında dört ilçe vardı. Bunlardan biri merkez ilçe olan Kerkük'tür. Kifri, Tuzhurmatu ve Çemçemal ise diğer üç ilçenin adlarıdır. Kerkük merkez ilçesine bağlı nahiyeler Karahasan, Sivan, Altunköprü ve Havicedir. Kifri'ye bağlı nahiyeler Karatepe, Şirvan ve Bebaz adlarıyla tanınır. Tuzhurmatu ilçesinin iki nahiyesi Tavuk ile Kadirkerem'dir. Çemçemal'in nahiyeleri ise Ağçalar ve Sengav'dır. Yoğun Türk nüfusuna sahip olan

⁴⁰ Suphi Saatçi, a.g.e., ss. 79-103.

⁴¹ Hasan Özmen, **Irak'ta Türkmenler ve İnsan Hakları**, (El Turkman Fi El Irak ve Hukuk El İnsan), Ankara, Dar Aras Yayınevi, 2002, s.79.

Kerkük, Irak Türklerinin kalbi ve kültür merkezidir. Kerkük'e bağlı nahiye ve köylerin tamamı da Türk nüfusa sahiptir.⁴²

Türkmenler, Kerkük şehrini, Türkmenlerin en önemli yerleşim bölgesi saymasının yanı sıra, Türkmenlerin sembolü olarak kabul etmektedir. Kerkük şehri, Irak'ın kuzey ve orta bölgeleri arasındadır. Kuzeyden Musul ve Erbil, doğudan Süleymaniye, batıdan Salahattin ve güneyden de Diyala şehri ile sınırlanmaktadır. Tarihte "Kerhini" ve "Kerhine" adlarıyla da anılmıştır. İslam tarihine Hicret'in beşinci yüzyılında girmiştir. Kerkük adı, Türkmenlerin Irak'ta inşa ettiği Karakoyunlu Devleti döneminde, başka bir deyişle Hicret'in 7. yüzyılında tanınmıştır.⁴³

Petrol rezervleri ile zengin olan Kerkük'ün adı, 1976'da Araplaştırma politikası çerçevesinde El Temim olarak değiştirilmiştir. Kerkük'teki Türkmenlerin sayısı 1960 yılına kadar nüfusunun yüzde 95'ini oluşturmaktaydı. Ancak Araplaştırma politikası ve göç nedeniyle bu oran yüzde 60'a düşmüştür. Irak'ın işgal edilmesinden önceki dönem için geçerli olan Kerkük'te demografik yapının değiştirilmesini, Aziz Samancı *Irak Türkmenlerinin Siyasi Tarihi* adlı kitabında dört nedene bağlamaktadır. Bunlar: Ekonomik durumun gelişmesi ve iş gücüne artan ihtiyaç, Irak ordusunun bir bölümünün bölgede yerleştirilmesi, Irak'ın kuzeyinde, Kürtler ile Irak merkezi hükümeti arasında artan çatışmalardan kaynaklanan göç ve Araplaştırma politikası çerçevesinde yeni yerleşim bölgelerin inşa edilmesidir.⁴⁴

Kerkük'teki en önemli yerleşim yerlerinden biri Kale'dir. Kale Türkmenlerin bir sembolü olarak kabul edilmektedir. Buradaki semtlerden bazıları; Kale, Hamam, Ağalık ve Meydan'dır. Kale'nin etrafındaki en önemli semtler; İmam Kasım, Yedi Kızlar, Helvacılar, Çukur, Yeni Damlar, Büyük Mahalle ve Çay'ın yanı sıra, Hassa Su olarak bilinen nehrin tarafında Bejkler, Gavur Bağı, Sarı Kahya, Arefe, Kuriye ve Satırlı'dır.⁴⁵

⁴² Bkz., Suphi Saatçi, **Tarihi Gelişimi İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, Tarihi Araştırma ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.

⁴³ Aziz Kadir Samancı, **Irak Türkmenlerinin Siyasi Tarihi** (El Tarih El Siyasi Li Turkman El Irak), Beyrut, 1999, s.85.

⁴⁴ A.e., ss. 88-90.

⁴⁵ Bkz., Erşat Hürmüzlü, **Irak'ta Türkmen Varlığının Hakikati** (Hakikat El-Vucut El-Turkman Fii El-Irak), Ankara, 2005.

2.1.1.3. Erbil

Erbil şehri, Türkmenlerin eski yerleşim merkezlerinden biridir. Irak'ın kuzeyinde bulunan Erbil; kuzeyden Türkiye, doğudan İran ile sınırlıdır. Erbil adı Asurilerin dört tanrı adı olan Erbaillo adına dayanmaktadır.

Erbil'de 110 tepe ve tarihi bölgeler bulunmaktadır. Bunlar Taşdevri ve İslami Fetihler dönemlerine kadar uzanmaktadır. Erbil'deki en önemli kalıntılar; Erbil Kalesi, Seyit Ahmet Tepesi ve Muzaffer Minaresi'dir. 1190 Muzafferettin Kukebri tarafından inşa edilen Büyük Cami, Türkmenlerin Erbil'deki en önemli tarihi kalıntılarından biridir. Türkmenler Erbil'de sayı olarak çoğunlukta olmalarına rağmen, Baas rejiminin Kürt köylerini yok etme politikası çerçevesinde şehre yapılan göç nedeniyle zamanla ikinci duruma düşmüşlerdir.⁴⁶

2.1.1.4. Telafer

Telafer önemli yerleşim bölgelerinden biri sayılmaktadır. Telafer, Musul'a 70 km. uzaklıktadır. Samancı, adı geçen kitabında Telafer'deki nüfusun 300.000'den fazla olduğunu belirtmektedir. Musul iline ait ve dünyanın en büyük ilçelerinden biri olan Telafer nüfusunun neredeyse tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. 200'den fazla köyü bulunan Telafer'deki en önemli semtler Seray, Kale, Hasan Köy, Sincar Su, Çelebi, Cabi, Çulak ve Kemerdere'dir. Aşiret yapısına sahip Telafer'deki Türkmenlerin yaklaşık yarısı Şii mezhebine bağlıdır. Türkmenlerin yasadığı diğer ilçe ve bölgeler şunlardır:⁴⁷

Tuz Hurmatu: 1970 yılına kadar Kerkük'e bağlı bir ilçeydi. Ancak bu tarihten sonra Tuzhurmatı Salahattin iline ilhak edilmiştir.

Dakuk: Kerkük'ten 40 km. uzaklıkta olan bölgenin tarihi Karakoyunlu dönemine kadar uzanmaktadır. Bazı araştırmalar Türkmenlerin Abbasiler dönemindeki El Mutasam Halife'nin döneminde bölgeye yerleştirdiklerine işaret etmektedir.

⁴⁶ Özmen, a.g.e., s .88. Erbil şehri konusunda detaylı bilgi için bkz, Abbas El Azzavi, **Değişik Çağlarda Erbil** (Erbil Fi Muhtelef Ek Usur), El Hansa Yayınevi, Erbil, 2001.

⁴⁷ Samancı, a.g.e., ss. 91-93.

Kifri: Irak hükümetinin Araplaştırma politikası çerçevesinde Tuzhurmatı gibi Dakuk ilçesi de Kerkük'ten koparılıp Diyala iline bağlanmıştır.

Kara Tepe: Kifri ilçesine bağlı bir nahiyedir. Yüzölçümü 1759 km²'dir.

Kara Han: Kifri ilçesine bağlı bir bölgedir. Kara Han bölgesinin adı Celevla olarak değiştirilmiştir.

Kızılıbat: Diyala iline bağlı verimli bir tarım bölgesidir. Bağdat'ın 116 km. doğusundadır. Büyük Cami, Yeni Evler, Bir Yalnız, Tepe ve Çoluk bölgedeki semtler arasındadır.

Mendili: Tarım bölgesi olan Mendili'nin tarihi, milattan önce 6. yüzyıla dayanmaktadır. İran-İrak Savaş'ında büyük tahribata uğramıştır. Osmanlı döneminde ilçe olan Mendili, 1987 yılında nahiye'ye dönüştürülmüştür.

2.1.2. Irak'ta Türkmen Aşiretleri

İraklı araştırmacı Tamir Abdulmuhsin El-Amiri, 9 ciltlik *Irak Aşiretleri Ansiklopedisi* adlı eserinde Ural-Altay lisan grubuna bağlı olan Türkmenlerin El Tamim, Kerkük, Ninava, Musul, Diyala ve Erbil ile bu şehirlere bağlı bazı ilçe, kasaba ve köylerde yaşadığını yazarak çeşitli aşiretlere yer vermiştir. Bu aşiretler kısaca şunlardır:⁴⁸

1. Beyat Aşireti
2. Kara Ulus Aşireti
3. Kanber Ağa Aşireti
4. Çayırli Aşireti
5. Bent Ali Aşireti
6. İlhanlı Aşireti
7. Celili Aşireti
8. Demirci Aşireti
9. Şah Seven Aşireti
10. Deliveli Aşireti
11. Maraga Aşireti
12. Gülbanı Aşireti

⁴⁸ Hürmüzlü, **Türkmenler ve Irak**, ss. 51-52.

13. Yakubi Aşireti
14. Dakira Aşireti
15. Saraylı Aşireti
16. Vendavi Aşireti
17. Pir Nedir, Pir Nezar, Aşireti
18. Ferhatlılar Aşireti
19. Seyitler Aşireti
20. İlhanlılar Aşireti
21. Tatran Aşireti
22. Hatlan Aşireti
23. Kasaplılar Aşireti
24. Hasekli Aşireti
25. Kahyalar, Muratlı, Aşireti
26. Safuk Aşireti
27. Şeyhler Aşireti
28. Çeçen Aşireti

Beyat Aşireti: Beyat aşiretini Oğuz kabilelerinden biri olarak ve Oğuz Han'ın altı oğlundan biri olan Gün Han oğlu Beyat'a mensup bir boy olarak gösteren eser, şimdiki Beyatlıların çoğunlukla Tuz Hurmatı ile Karatepe arasında ve Kerkük merkezinde yaşadıklarını belirtmektedir. Bunların dışında Sadiye, Şehraban, Mendeli, Zarbatıya, Kazanıya, Mansuriye, Bedre, Hanekin, Karatepe ve Kifri'de de yaşayan Beyat aşiretine mensup kişiler vardır.

Ansiklopedi, ayrıca Telafer'de ve çevresindeki bütün aşiretlerin Türkmençe konuştuğunu kaydederek bu bölgedeki aşiretleri şöyle sıralamaktadır:⁴⁹

1. Şebekler Aşireti
2. Ali Han Beg Aşireti
3. Pir Nedir Aşireti
4. Hamat Aşireti
5. Ferhat Aşireti
6. Davudi Aşireti
7. Hala ve Al Harbu Aşireti

Tuz Hurmatu aşiretlerini de Beyatlılar yanında şöyle sıralıyor:

1. Bender Aşireti
2. Çayır Aşireti
3. Kanbe Ağa Aşireti
4. Kara Nas Aşireti
5. Assafi Aşireti

⁴⁹ A.e., s. 52.

Şebekler Aşireti: Şebeklerin nüfusu 1989 yılı itibarıyla 40–50 bin civarındaydı. Yerleşim bölgeleri ve köyleri arasında Abbasiya, Elbeg, Arpacı, Babinit, Basahra, Basika, Bavize, Bazoya, Baybuğ, Bedne, Bilavat, Bisan, Bisatlı, Hiluhan, Çinici, Deravis, Gökçeli, Haraba Sultan, Hazen Bent, Hıdır İlyas, Karakoyun, Karasor, Karatepe, Akratepe Şebek, Kara Yatak, Kazıye, Kibirli, Kehriz Kör Gariban, Minare Şebek, Ömer Kayacı, Nebi Yunus, Selamiye, Semşiyat, Şeyh Emir, Şirin Han, Tel Yara, Tercile, Tez Harap, Topzava, Yarımca, Yengi Bastamlı ve Zehre Hatun yer almaktadır. Hollanda'nın Amsterdam Üniversitesi'nde felsefe profesörü olan Michell Leezberg *Şebek ve Kakailer* adlı eserinde başka Şebek köylerine de işaret etmektedir. Bunların arasında Kani Kervan, Karkasan, Müftiye, Kahrava, Şeyh Seli, Savuklu, Tirava, Toprak Ziyaret, Hazne ve Orta Harap zikredilmektedir. Şebekler de öbür Türkmen köylüleri gibi zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Bu kapsamda Irak kuvvetleri Şebeklerden üç bin aileyi İkinci Körfez Savaşı'ndan sonra Harir Ovası, Saklava'nın kuzeyi, Baziyan ve Çömçemal kuzeyine sürülmüştür. Leezberg aynı eserinde, Karmeli, Gulami ve Sarraf'ın Şebeklerin Türkmen hüviyetini teyit ettiklerini yazmaktadır.⁵⁰

2.1.3. Türkmenlerin Nüfusu

Irak'ta bugün Araplar, Kürtler, Türkmenler, Süryaniler, Acemler, Yahudiler, Ermeniler, Yezidiler ve Sabiiler yaşamaktadır. Bu ana topluluklar bünyesinde çeşitli unsurlar veya alt kimlikler barınmaktadır. Örneğin en büyük topluluk olan Araplarda, bedeviler ve şehirliler olmak üzere iki farklı kimlik mevcuttur. Ayrıca Araplar arasında mezhep, bölge ve kabile farklılığı da belirleyici niteliktedir. Kürtler, Bahdinan (Kırmanç) ve Soran olmak üzere iki farklı topluluk ve bunlara bağlı aşiretler ve şehirliler olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Az sayıdaki Süryaniler ise, Asuriler, Keldaniler ve Aramiler şeklinde üç grup halinde bulunmaktadır.⁵¹ M.S. 674 yılında bölgeye gelmeye başlayan ve 9. ile 11. yüzyıllar arasında topluca yerleşerek bölgeyi yurt edinen Türkler, günümüzde Irak'ın orta, kuzey ve kuzeybatı bölgelerinde yaşamaktadır. Osmanlı dönemine kadar sürekli Türk göçleri ile beslenen Irak Türkleri, Kürtlerden sonra ikinci büyük azınlık olarak nüfusun yüzde on ikisini teşkil etmektedirler.

⁵⁰ A.e., s. 53.

⁵¹ Gökçin, a.g.e., s. 13.

1947, 1957, 1965, 1977 ve 1981 olmak üzere Irak'ta beş nüfus sayımı yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1921'de Irak'ın toplam nüfusu 2.500.000 olarak tahmin edilmiştir. 54 numaralı 1927 tarihli nüfus sayımı kanunu ile nüfus işleri yasası yürürlüğe girmiştir. Genel nüfus sayımı 19 Ekim 1947'de yapılmıştır. Bu sayıma göre Irak'ın nüfusu 4.816.165'dir. 1947 yılında Kerkük'ün nüfusu 286.005 olarak belirlenmiştir. 1957'de tekrar bir nüfus sayımı gerçekleştirilmiş ve Irak'ın nüfusu 6.339.960'a çıkmıştır. 1959 sayımında Kerkük'ün nüfusu 388.939, 1965 sayımında 473.626, 1977 sayımında 495.425 ve 1981 yılında Irak'ın istatistik tahminlerine göre 567.957'dir. Daha sonraki yıllarda Kerkük'te nüfusun gösterdiği azalma, Kerkük'e bağlı bazı bölgelerin diğer illerin idari sınırlarına bağlanmasından kaynaklanmıştır. 17 Ekim 1987'de yapılan sayımla nüfusun 16 milyon olduğu açıklanmıştır. Yapılan açıklamada Türkmenlerin nüfusu 320.000 olarak gösterilmiştir.⁵²

Irak'taki Türkmenlerin nüfusu konusunda güvenilebilir bir nüfus sayımından söz etmek zordur. Ancak 1947 ve 1957 sayımlarında dakik ve güvenilir bir şekilde olmasa da etnik grupların nüfusuna değinilmiştir. Cumhuriyet dönemindeki 1977 sayımında ise etnik gruplara yer verilmemiştir. 1947 nüfus sayımında Türkmenlerin sayısı, 280.130 olarak belirlenmiştir. 1957 sayımında Türkmenlerin nüfusu bazı kaynaklarda 467.000, bazılarında da 567.000 olarak açıklanmıştır.⁵³

2.2. Farklı Dönemlerde Türkmenler

2.2.1. Kraliyet Döneminde Türkmenler

1890-1930 yılları arasında İngiliz Manda yönetimi altında olan Irak, 1930 yılında İngiltere'den bağımsızlığını almıştır. Irak, 1932 yılında da Milletler Cemiyeti'ne aday gösterilmiş ve kabul edilmiştir. Bu dönemden sonra Irak'taki Türklere Iraklılık şuuru verme çabaları ortaya çıkmıştır. Aslında Irak yönetimi Türklere siyasi haklar verilmesini, Irak Başkanı Muhsin Sadun zamanında kabul etmiştir. Hatta Türklere siyasi hakların tanınması, 1920 yılında hükümetin ilk kuruluşunda Kerküklü bir Türk'ün bakanlar kuruluna alınması ile başlamıştır.

⁵² Samancı, a.g.e., ss. 94-96

⁵³ A.e., ss. 95-96.

Hükümet 1925'te yayınladığı ilk anayasasının metnini Arapça, Türkçe ve Kürtçe bastırmıştır. Bu anayasada ve Irak'ta cumhuriyetin ilanına kadar yapılmış olan bütün anayasa değişikliklerinde, vatandaşlar arasında etnik ve siyasi bakımdan ayırım yapan maddelere rastlanmamıştır. 1933 yılında son şeklini alan anayasanın 17. maddesinde " kanunla istisna edilmiş hususlardan başka, Irak'ta resmi dilin Arapça olacağı" ifade edilmiştir. İstisna oluşturan hususlar ise, 1931 yılında yayınlanmış bulunan 74 numaralı "Mahalli Diller" kanunu ile tespit edilmiştir. Bu kanuna göre, Kerkük ve Erbil başta olmak üzere bazı Türk bölgelerinde yargılamanın Türkçe yapılması kabul edilmiş, Türklerin çoğunlukta bulunduğu ilkokullarda da öğrenimin tamamen Türkçe olması kararlaştırılmıştır.⁵⁴

Mustafa Kemal Atatürk hayatta iken, Türkiye ve Irak arasında iyi ilişkiler ve dostluğunun geliştiği bir dönemde, Irak Türkmenlerinin mevcut haklarında tersine gelişmeler görülmeye başlanmıştır. İki komşu devlet dostluktan ittifaka doğru ilerlerken, Irak Türkmenlerinin durumunda gerileme baş göstermiştir. Türkiye ve Irak arasında iyi dostluk bağları güçlenirken, Irak hükümeti, Irak Türkmenlere yaptığı baskıları her geçen gün biraz daha arttırmıştır⁵⁵. Kraliyet döneminde Irak Türkmenlerine verilen haklar içerisinde ilkokullarda Türkmen çocuklarının anadilde eğitim-öğrenim görmeleri hakkı tam olarak uygulanmamış, yaygınlaşmamış ve kökleşmemiştir.

1932'de Irak krallığı İngiliz mandasından kurtulmasına rağmen İngiliz nüfusu ve Irak'la ilgili politikaları etkisini sürdürmüştür. Bu zamana kadar Irak'ı idare eden Kral Faysal ve 1933 yılında ölümünden sonra kral olan Gazi ile Başbakan Nuri Said, İngilizlerin siyasi menfaatlerine hizmet etmişler ve iktidardayken Irak Türkmenlerine baskı yapmışlardır. Irak devleti bu dönemde aşamalı olarak asimilasyon ve yok etme politikası uygulamış, devletin daire, kurum ve kuruluşlarında memurluk ve öğretmenlik yapan Türkmenler, kendi bölgesi dışına tayin edilerek, Türkmen nüfus çoğunluğunun eritilmesine çalışılmış, bu uygulamaya karşı çıkanlar ise en ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Nuri Said'in Başbakanlık yaptığı dönemlerin hepsinde Türkmenler, yüksek dereceli memurluğa getirilmediği gibi, küçük dereceli memurlar da baskıya maruz kalmışlardır. Suphi Saatçinin de belirttiği gibi, Türkmen nüfusun yaşadığı bölgelere Kürt idareciler tayin edilmiş, petrol şirketlerine Ermeni, Nasturi ve Kürtler yerleştirilirken Türkmenler işçi olarak bile alınmamıştır. Saatçi'ye göre "devamlı

⁵⁴ "Tarihi Kültürel Fon" <http://www.irakturleri.8m.com/Tarih.htm>

⁵⁵ Bilal Namık Şimşir, **Türk – Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s. 207.

olarak Kürtçülük ideolojisi işlenmiş, Türk düşmanlığı aşılana bu gibi kişiler, Türkmenlerin başına yönetici tayin edilmiştir”.⁵⁶

1937 Temmuz ayında Sadabat Paktını imzalamak üzere Başbakan ve Dışişleri Bakanı Irak’a gitmişlerdir. Saatçi bu olayı şu şekilde aktarmaktadır:

“Kerkük’ü de ziyaret eden Celal Bayar ile Tefik Rüştü (Aras) Beylerin de bulunduğu Türk heyetine, halk coşkun sevgi gösterisinde bulunmuş, dükkânlar kapanmış ve halk sabahlara kadar Türk heyetinin bulunduğu yerden ayrılmamıştır. Bu da Türkmenlerin milli mücadelesi ve Türkiye’ye ne kadar sevgisi olduğunun bir göstergesidir. Irak makamları tarafından aynı gün birçok Türkmen vatandaşları tutuklanmış, işkence görmüş veya sürgüne gönderilmiştir. Türk heyeti ile birlikte Kerkük’e gelen Irak Başbakanı Nuri Sait, dönüşünde Irak hükümetine verdiği raporda, geçmişte Abbasilerin Türk nüfuzuna girdiği gibi Türkmenlerin de Irak’ı ele geçirebileceğini, bu yüzden daima gözaltında tutulmalarının gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye’den gelen, hiçbir Türk heyeti veya basın mensubu Kerkük’e ve diğer Türkmen bölgelerine sokulmamıştır.”⁵⁷

Irak Kraliyet döneminde, Türkmenlerin bir takım kültürel hakları, her ne kadar bazı kanunlarla güvence altına alınmış olsa da, uygulamalarda birçok sıkıntı ve problemler yaşamaktaydı. Irak yönetimi Türkmenlere Iraklılık ve bununla birlikte Arapçılık şuru vermek gayesiyle, onların kültürel haklarını kullanmalarına sıcak bakmıyordu. Saatçi o günleri şöyle anlatmaktadır:

“Türkmenler, milli varlıklarını korumada kararlı davranıyor ve kendilerine aşılana istenen Arapçılık şuru görünüşte kalıyordu. Gerçi Türkmenler, Musul’un Irak’a verilmesinden sonra, artık Irak vatandaşları olarak yaşamayı kabul etmişlerdi. Ancak kendi dillerinde eğitim-öğretim yapılması, gazete ve dergi çıkarılması, nüfus oranlarına göre yönetimde yer verilmesi gibi, bir takım kültürel ve siyasi haklara da sahip olmayı hedefleyen Türkmen toplumundan, Irak yönetimleri bütün bunları esirgiyordu. Hatta Irak’ta yaşayan Türkmen varlığının asimile ve yok edilmesi için hükümet çeşitli yollara başvuruyordu. Devletlerarası sözleşmelere rağmen, Irak Hükümeti 1930–1931 ders yılında, Kerkük şehir merkezi dışındaki ilkokullarda Türkçe öğretimini yasaklamıştı. Kerkük’te bırakılan birkaç okulda ise Türkçe, yabancı bir dil gibi, haftada bir saate indirilmişti. 1937 yılında Bağdat yönetimi bunu da kaldırmıştı. Ayrıca Türk asıllı memurların Türkmen bölgeleri dışında çalıştırılmaları, Kerkük ve çevresinde Arap ve Kürt kökenli memur, asker, polis ve jandarmaların kullanılması ısrarla

⁵⁶ Suphi Saatçi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, s. 207.

⁵⁷ A.e. s. 207

uygulanmış, Türkmenlerin yardımlaşma ve sosyal dernekler kurmalarına izin verilmemişti. Bütün bu insanlık ve demokrasi dışı uygulamalar karşısında birçok Türkmen aydını, Irak yönetimine karşı milli mücadele etmeye başladı ve Irak'ta kalan Türkmenlerin milli ve kültür varlıklarını korumak ve devam ettirmeleri için yollar aramaya çalıştı. Irak Türklerinin milli kültürü olan ve en yoğun yerleşme merkezi olması sebebiyle Kerkük, Irak yönetimin en çok baskı uyguladığı bir şehir haline gelmişti. Burada yaşayan Türkmen memur, öğretmen ve aydınları, sürekli sindirme ve sürgün uygulamalarına maruz kalarak, haksızlıkları bütün acıları ile yaşıyorlardı. Irak Hükümeti, Türkmen memur ve öğretmenlerini, sistematik biçimde Irak'ın Güney Şii bölgesine sürgüne gönderiyordu. Bu sürgünler, 1936 ve 1941 yılları arasında bir kaç defa tekrarlandı. Irak Türkmenlerine tanınmış olan kültürel haklar da, aşamalı olarak yürürlükten askıya ve sonra kaldırılmaya başlandı.⁵⁸

2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Türkmenler

Mısır, Suriye ve Irak arasında düşünülen Birleşik Arap Cumhuriyetine karşı çıkan Irak'taki Monarşi, 1958'de Bağdat Paktı'na da girince iyice zayıfladı. Muhalefet orduya kaydı. General Abdülkerim Kasım liderliğindeki Hür Subaylar Hareketi ordu içinde iyice taraftar buldu. 14 Temmuz 1958'de General Abdülkerim Kasım öncülüğündeki Hür Subaylar Hareketi, Kral Faysal'ı devirip yönetime el koydu. Kral, Veliht, Kral Naibi ve başta Başbakan Nuri Said olmak üzere birçok saray mensubu öldürüldü. Nuri Said, Harbiyeli olduğu için Türkiye ile yakın ilişkileri vardı ve onun öldürülmesi ile Irak'ta Osmanlı'dan kalma yönetici sınıf tasfiye edilmiş oluyordu. Bu da ileride Türkiye ve Irak arasındaki ilişkileri birebir etkiledi.⁵⁹

14 Temmuz 1958 ihtilalinden iki gün sonra General Nazım Tabakçalı, merkezi Kerkük'te bulunan 2. Tümen Komutanlığı'na atandı. Tabakçalı, Kerkük'te Kürtler tarafından dağıtılan iki tebrik kartını, Irak Askeri İstihbarat kanalı ile Bağdat'a gönderdi. Söz konusu olan bu kartlarda Rus Askeri kıyafetinde Barzani'nin Kürdistan'ın lideri, Irak'ın kuzeyinde Kürdistan bayrağının geçerli, Kerkük'ün Kürdistan'a dâhil ve Kerkük petrollerinin de Kürtlere ait olduğu temaları işlenmiştir. Tabakçalı'nın ikazlarına rağmen, Bağdat yönetiminin ciddi hiç bir önlem almadığı ve gelişmelerin daha da kötü sonuçlar doğuracağı anlaşılınca,

⁵⁸ A..e., s. 208.

⁵⁹ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasi Bağlıları (1945-1990)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 489-493.

Tabakçalı 19 Ocak 1959 tarihinde bir gizli rapor daha yazdı. Nazım Tabakçalı tarafından Kasım'a gönderilen bu raporda, şu görüşlere yer verilmekteydi:

“Bazı Kürt subayları, komünist eğilimli Arap subayları ile işbirliği yaparak ve Bağdat'tan da destek göyerek, Kerkük'te bazı Türkmenlerin evlerini aramışlardır. Daha onca de ifade ettiğim gibi 2. Tümen mensubu Kürt subaylarının sayısını mutlaka azaltmak ve yerlerine de, denge unsuru olabilecek, tarafsız Arap subaylarını atamak gerekir.”⁶⁰

Nazım Tabakçalı, 15 Şubat 1959 tarihindeki Askeri İstihbarata verdiği son raporda, endişelerini şöyle dile getirmektedir:

“Daha önce yaptığım uyarıları lütfen dikkate alınız. Aksi takdirde Kürtler, çoğunluğu Türkmenlerden oluşan Kerkük'ü ileride Kürdistan bölgesine katacaklardır. Bu konuda gerekli siyasi kararların alınarak, acilen bildirilmesini arz ederim.”⁶¹

1958 ihtilalinin birinci bildirgesinde verilen vaatler ve güvencelerden ümitlenen kitleler, yeni hareketi desteklemeye ve darbeye milli devrim hareketi adını vermeye başladı. Hemen hemen bütün vilayetlerden geniş çaplı heyetler Bağdat'a geldi. Karargâh olarak kullanılan Savunma Bakanlığı binasını ziyaret ederek, destek olmaya başladılar. Bu heyetlerin arasında Kürtler ve Türkmenler de vardı.

Yeni iktidar 27 Temmuz 1958 tarihinde geçici bir anayasa çıkardı. Bu geçici anayasada, her ne kadar Kanun-i Esasinin 9. maddesi aynen kalsa da, 3. maddesinde “Arap ve Kürtler bu vatanda ortaktır ve Irak'ın birliği çerçevesinde Arap ve Kürtlerin milli hakları korunur” hükmüne yer verildi. Görüldüğü gibi "milli haklar" denince Arapların ve Kürtlerin milli haklarından bahsedilmektedir. Bu çerçevede Kürtler korunacak bir azınlık olarak değil, ilk defa "ortak" olarak kabul edilmiştir. Buna karşı Irak Türkmenleri ilk defa bir azınlık statüsüne indirilerek, isimlerinden dahi bahsedilmemiştir.⁶²

⁶⁰ Saatçi, **Irak'ta Türk Varlığı**, s. 209.

⁶¹ A.e. s. 209

⁶² Kanun-i Esasinin 9. maddesinde, “hak ve genel görevler bakımından vatandaşlar kanun önünde eşittirler; aralarında köken, ana dil, din veya inanç dolayısıyla ayırım yapılamaz” hükmü yer almaktadır.

8 Şubat 1963 tarihinde yapılan yeni bir darbe ile Devrim Komuta Konseyi hem yasama hem de yürütme görevini üstlendikten sonra 29 Nisan 1963 tarihinde 25 numaralı Devrim Komuta Konseyi kararı yeni düzenlemeler getirmiş, ancak vatandaşlık haklarına değinmeyerek, sadece Konseyin ve Cumhurbaşkanının yetkilerini ele almıştır. Bu karar geçici anayasayı iptal etmemiştir.

18 Ekim 1963 de yapılan üçüncü bir darbeyle rejim değişmiş ve yeni hükümet 29 Nisan'da karar alarak, 10 Mayıs 1964 tarihinde yayınladığı geçici anayasayla eskisini değiştirmiştir. Bu anayasa 6 defa tadil edilmiştir. 8 Eylül 1965 tarihinde düzeltilmiş olan 19. maddesinde şu hükme yer vermişti: "İraklılar hak ve genel görevlerde eşittirler; köken, asıl, dil, din veya herhangi bir sebeple aralarında ayrım yapılamaz. Bu anayasa milli ve kardeş birliği içinde olan Irak halkının kapsamı içinde Kürtlerin milli haklarını kabul eder."⁶³ Böylece yeni anayasa, hakların eşitliği ilkesine tekrar geri dönmüştür. Genel kural hiç bir ferdi veya topluluğu dışlamamaktadır.

17 Temmuz 1968'da Arap Sosyalist Baas Partisi darbeyle iktidara gelmiştir. Saray darbesini yapanların bir bölümü 30 Temmuz'da tasfiye edildikten sonra 21 Eylül 1968 tarihinde ilan edilen geçici anayasayla yeni prensipler getirilmiştir. Mesela anayasanın 1. maddesi Irak halkının Arap milletinin bir parçası olup, hedefinin Arap birliğini gerçekleştirmek olduğu ve hükümetin bu hedef doğrultusunda çalışacağı görüşüne yer vermiştir. Milli haklar konusuna gelince, 21. madde şu hükmü getirmiştir: "İraklılar hak ve genel görevlerde eşit olup aralarında köken, ırk, dil veya din sebebiyle ayrım yapılamaz; Arap ve Kürtler dahil olmak üzere hep birlikte vatanın varlığını korurlar ve milli hakları Irak'ın toprak bütünlüğü içinde güvence altına alınır." Böylece Arap ve Kürtler dâhil bütün Iraklıların milli hakları kabul görerek, açıklık getirilmese de, öbür etnik guruplar istisnaya tabi tutulmamışlardır. Ayrıca cumhuriyet döneminde çıkarılan bütün geçici anayasalar, ilk anayasada mevcut olan ana dillerle özel okul açma hakkını kapsamayarak, eğitimin devlet tarafından düzenlenen bir hak olduğu hükmüne varmıştır.⁶⁴

⁶³ Hüzmüzlü, **Türkmenler ve Irak**, s. 15

⁶⁴ A.e., s. 16.

2.2.3. Baas Partisi Döneminde Türkmenler

General Abdülkerim Kasım, 8 Şubat 1963 tarihinde, Baas Partisi'nin desteklediği subaylar tarafından askeri bir darbe ile devrildi ve kurşuna dizildi. Yerine Irak'ın Cumhurbaşkanı'na General Abdülislam Arif geçti. Bu dönemde Türkiye'de Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı, İsmet İnönü Başbakan ve Feridun Cemal Erkin Dışişleri Bakanı idi. General Kasım devrilince Türkiye hemen harekete geçti. 28 Şubat 1966 tarihinde Türkiye ve Irak arasında Pasaport Vizesi Harçlarının karşılıklı olarak kaldırılması anlaşması yapıldı. Irak ve Türkiye arasında iyi ilişkiler doğrultusunda, turizm alanında işbirliğine dair anlaşma imzalandı. Bu anlaşma ve gelişmelerden sonra her iki ülke arasında üst düzey ziyaretler yapıldı. Irak Başbakanı General Tahir Yahya'nın daveti üzerine, 20 Ekim 1967 tarihinde Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel Irak'ı ziyaret etti. Irak Cumhurbaşkanı General Abdülislam Arif tarafından kabul edilen Demirel, Bağdat'tan sonra Kerbela, Kerkük, Musul ve Basra'yı da ziyaret etti. Bu ziyaretin ardından, Türkiye ile Irak arasındaki bir petrol anlaşması imzalandı. Petrol konusunda Türkiye ile Irak görüşmeleri 1967 yılının Temmuz ayında Bağdat'ta başlamış, Ekim ve Kasım'da Ankara ve Bağdat'ta devam etmiştir. Söz konusu anlaşma, Irak'tan hem petrol ürünleri ithali, hem de petrol kaynaklarının araştırılma ve geliştirilmesi için TPAO ile Irak Milli Petrol Şirketi INOC arasında işbirliğini öngörmekteydi.⁶⁵

General Abdülkerim Kasım'ın devrilmesinin birinci ayında, 8 Mart 1963 tarihinde, Irak Türkmenlerinin önde gelenlerinden oluşan yüksek bir heyet, Irak Cumhurbaşkanı Abdülislam Arif'i ziyaret etmişler ve şu isteklerde bulunmuşlardır:

- a) Türkmen bölgesinde Türkçe eğitim ve öğretim yapılması.
- b) Türkmen bölgelerine Türkmen memuru ve yöneticileri atanması ve yüksek öğrenim görmüş Türkmen gençlerinin kendi bölgelerinde görev yapmaları.
- c) Kurulacak yeni Irak anayasasında Türkmenlere de yer verilmesi.
- d) Kerkük'te yaşanan 14 Temmuz 1959 tarihi katliamından ders alınarak Türkmen bölgelerine hiçbir komünist ve Kürt asker gönderilmemesi.
- e) Kerkük petrolü gelirlerinin bir bölümünün Türkmen bölgelerinin kalkınmasına harcanması ve petrol şirketlerine memur ve işçi alınırken Türkmenlere öncelik verilmesi.
- f) Başkent Bağdat üniversitesine ve yurtlara öğrenci alınırken Türkmenlere de kontenjan tanınması.
- g) Kerkük katliamı suçlularına verilen cezaların infaz edilmesi.
- h) Kerkük ve Erbil etraflarındaki Kürt aşiretlerin silahsızlandırılması.

⁶⁵ Şimşir, a.g.e., ss.140-143.

- i) Biri Bağdat'ta, diğeri Kerkük'te olmak üzere iki Türkçe gazete çıkarılmasına izin verilmesi.

1970 yılında Irak hükümeti, rejim aleyhine darbe hazırlığı içinde olan bir şebekeyi ele geçirdiğini açıkladı. Ancak hiçbir yargılama yapılmadan ve kimsenin savunması alınmadan birçok aydın ve siyasetçi idam edildi. Bunların arasında Kerkük'lü Nizamettin Arif ve mesleğinde hızla yükselmekte olan Türkmen kökenli subay Necdet Askev Mahmut da yer alıyordu. İdamdan birkaç gün sonra hükümet çevreleri Necdet Askev Mahmut'un aslında istenen kişi olmayıp, isim benzerliği sebebiyle yanlışlıkla idam edildiğini ve bütün özlük haklarının iade edildiğini açıkladı. Ertesi yıl da bazı gençler ve esnaf, Türkmenlere yapılan gayri adil uygulamaları içeren ve Türkiye'de yayınlanan bir bülteni dağıttıkları gerekçesiyle tutuklanarak, uzun süre tahkikata tabi tutuldular.⁶⁶

Ahmet Hasan el-Bekir döneminde⁶⁷ Baas Partisi, Kerkük'ün Türkmen olduğunu kabul ederek, Irak Türkmenlerine 24 Ocak 1970 tarihinde Türkmen dilinin eğitim dili olarak kullanılması, Türkmen okullarının açılması gibi kültürel haklar tanıdı. Ancak bu haklar çok kısa bir süre sonra geri alındı. Türkmen okulları kapatılıp, burada eğitim yapan öğretmenlerin büyük bir bölümü Kerkük dışına, özellikle de Irak'ın güney bölgelerine sürüldü.

Fazıl Demirci eğitimle ilgili gelişen olayları şöyle anlatmaktadır:

“Okulların kapılarına zincir vurularak okullara girme engellendi. Türkmen öğrencilerin yapmış oldukları olaylar büyük bir ses getirdi. Yönetim tarafından endişe içerisinde izlendi. Bu boykot kırılmalıydı. Yönetim yine kanlı yüzünü gösterdi. Kerkük'ün en sevilen simalarından biri olan, aynı zamanda da bir öğretmen olan Hüseyin Tuzlu yapmış olduğu milli tiyatro oyunlarında kullandığı tiptemenin adı olan Tembel Abbas ile tanınmıştır. Hüseyin Tuzlu Baasçılar tarafından insanlık dışı bir şekilde elektrik kablosuna bağlayarak şehit edildi ve boykot kırıldı.”⁶⁸

Bu olaylardan sonra Türkmenler hakkında Baas yönetimi gizli ve kapalı sindirme politikası uyguladı. 1971 yılı sonuna gelindiğinde bu baskılar daha da yoğunlaştı. 1972 yılında Türkmen iş adamlarına kredi verilmemesi ve Türkmenlere devlet dairelerinin

⁶⁶ Hürmüzlü, **Türkmenler ve Irak**, s. 34

⁶⁷ 1970'de Cumhurbaşkanlık, Başbakanlık ve Devrim Komuta Konseyi Başkanlığına Arap Sünni General Ahmet Hasan el-Bekir ve yardımcılığına da Saddam Hüseyin getirilmiştir.

⁶⁸ Fazıl Demirci, **Irak Türklerinin Dünü Bugünü**, Kerkük Vakfı Yayını, Ankara, 1991, s. 28.

kapatılmasına kadar varan uygulamalar yapıldı. Öyle ki Bağdat yönetimi tarafından Türkmen bölgelerindeki camilerde bile Türkçe hutbe okutulması yasaklandı.

2.2.4. Saddam Hüseyin Döneminde Türkmenler

Türkmenler için her geçen gün daha da kötüye giderken, Ahmet Hasan Bekir döneminde ki baskı politikalarının arkasında, rejimin ikinci adamı Saddam Hüseyin yer alıyordu. 1978 tarihinde Irak devleti ile özdeşleşmiş olan Baas Partisi içinde sessiz bir darbe olmuş, 1968'den itibaren yavaş yavaş ama planlı bir şekilde iktidarın Saddam'ın eline geçmesi sonucunda, Ahmet Hasan el-Bekir adeta onursal lider haline gelmiştir.

Baas Partisi hareketi, Orta doğu bölgesinde özellikle Suriye ve Irak'ta etkili bir şekilde ortaya çıkmıştır. Hem Irak'ta hem de Suriye'de farklı kişilerin liderliğinde kurulmuş ve her iki ülkede de farklı gelişim takip etmiştir. Baas Partisinin kurucuları Rum Ortodoks Mişel Eflak ve Sünni Arap Müslüman Salah Bitar'dır. Hem Mişel Eflak hem de Salah Bitar 1928 yılında Paris'e eğitim için gitmişler ve ikisi de komünist ideolojinin etkisi altında kalmışlardır. 1943 tarihinde Suriye'de kurulan Baas Partisinin Irak'a girişi 1949 yılında olmuştur. Bu yıldan itibaren Filistin mültecileri ve Suriye ile Lübnan'da okuyan Iraklı öğrenciler, Baas ideolojisini Irak'ta geliştirmeye başlamışlardır.⁶⁹

Baas Partisinin programına göre Arap anavatanı, Toros Dağlarından Basra Körfezine, Arap Okyanusuna, Etiyopya Dağlarına, Büyük Sahra'ya, Atlantik Okyanusuna ve Akdeniz'e kadar uzanan topraklardır. Arap milliyetçiliği ve ırkçı temel üzerine kurulan Baas Partisi, Birleşik Arap Ümmeti (El-Umma El-Arabiye El-Vahide) ilkelerine dayanarak çalışmasına başlayarak hem Irak hem de Suriye'de iktidarı ele geçirmişlerdi. 1963 tarihinde Baas Partisi'nin Irak ordusunda bulunan yandaş subayları Başkent Bağdat'ta Kasım hükümetine askeri ve kanlı darbe yaparak General Kasımı ve yandaşlarını idam etmiş ve iktidarı ele geçirmişlerdir.⁷⁰

⁶⁹Yılmaz Türel, *Uluslararası Politikada Ortadoğu: Birinci Dünya Savaşından 2000'e*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 14.

⁷⁰Cavat Haşim, *Muzakarak Vazir Irak'ı Maa Saddam ve Bakir*, Dar Elsaki, 2003, s. 53.

Orta Doğu'da 1977 senesinden itibaren yaşanan birtakım siyasi gelişmeler, Irak'ta Saddam Hüseyin'in mutlak iktidara gelmesini hızlandırmıştır. Irak'ta Türklerin ve Türk bölgelerinin Araplaştırılması politikalarını çok açık ve hızlı bir şekilde uygulamaya koyan Saddam Hüseyin yönetimi, Araplaştırma politikasını bir devlet politikası olarak uygulamaya başlamıştır. Örneğin, 1979 yılı içerisinde çeşitli bahanelerle tutuklanan Türkmen Kardeşlik Ocağının Genel Başkanı Emekli Albay Abdullah Abdurrahman, Bağdat Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç Dr. Necdet Koçak ile müteahhit Adil Şerif haklarında verilen idam kararı uyarınca, 16 Ocak 1980 tarihinde idam edilmişlerdi. Diğer liderlerle aynı zamanda tutuklanan Dr. Rıza Demirci ise, tutukluluğu sırasında nedeni bilinmeyen bir şekilde ölmüştür. Bu Türkmenler Türkiye'ye casusluk yapmakla suçlanmışlardır.⁷¹ Yönetimin, Türkmenlerin liderlerine karşı bu yaklaşımları, halkın Saddam yönetiminden iyice soğumasına yol açmıştır.

Türkmenlere karşı uygulanan bu baskı ve insanca olmayan davranışlar Hicran Kazancı'ya göre, "sadece işlenen cinayetlerle kalmamış, bir yandan da ferdi ve toplu sürgünlere, göç ettirme ve haksız yere gayrimenkul istimlâklarına başvurulmuştur."⁷² Söz konusu yöntemlere, Irak Devrim Konseyi'nin aldığı 1391 no.lu ve 20 Ekim 1981 tarihli göç kararını, 418 no.lu 6 Nisan 1984 tarihli taşınmaz malların alım-satımıyla ilgili kararını ve 42 no.lu 11 Ocak 1986 tarihli güneyden getirilen Arapların Kerkük'e yerleştirilmesi kararlarını örnek olarak gösterebiliriz.

Ayrıca Devrim Komuta Konseyi, Ocak 1980 tarihinde almış olduğu bir kararla, Türkmenleri topluca güneye Araplar arasındaki üç ayrı bölgeye (Kut, al-Imara ve Samava) yerleştirme kararını almıştır.⁷³ 1980 yılında aldığı 1391 sayılı karar uyarınca Irak'ın güneyinde Türkmenler için 20 bin konut yaptırılmış, Kerkük'ten buraya Türkmenlerin göç ettirilmesi planlanmıştı. Ancak, Eylül 1980 tarihinde patlak veren İran-İrak Savaşı nedeniyle bu girişimden vazgeçilmiş, yapılan bu konutlara Basra'da savaştan kaçan Araplar yerleştirilmek zorunda kalınmıştı.

⁷¹ Mahir Nakip, "Irak Türklerinin Meselesine Nasıl Bakılmalı?", *Avrasya Dosyası*, C. 3, Sayı 1, İlkbahar 1996, s. 38.

⁷² Hicran Kazancı, "Irak'ın Hassas Dengelerindeki Türkmenler", <www.kerkuk.net/haberdetay.asp>

⁷³ Sinan Marufoğlu, "**Irak Türkleri**", Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 608.

1980'lerin ilk yarısından itibaren Kerkük'teki Türkmen nüfusunun azalması için her türlü yola başvuran yönetim, 27 Eylül 1984 tarihli ve 1081 nolu kararla, istimlak ettiği Türkmenlere ait arazileri, güneyden getirilen Araplara dağıtmaya başlanmıştı. Türkmenler, yurtlarını bırakmak zorunda kalmışlar, evlerinden çıkmak istemeyenler, devlete karşı ayaklanma suçu ile suçlanmışlardı ki, Irak'ta bu suçun cezası idamdı.

Yukarıda belirtilen maddi baskılara çok sayıda manevi baskı da eklemiştir. Türkçe kullanmak tamamen yasaklanmış, insanların kendi aralarında bile Türkçe konuşması suç sayılmıştır. Türkmen bölgelerindeki camilerde Türkmence vaaz ve hutbe verilmesi yasaklanmış, Ehlibeyti Anma Toplantıları da yasaklanmıştır. 12 Ekim 1987'de yapılan nüfus sayımında Türkmenlere etnik köken olarak Arap yazmaları konusunda baskı yapılmıştır. Sayım listelerinde Arap'tan başka alternatif olarak yalnızca gayri-Müslim ve Kürt seçeneği konulmuştur. Sayım sonucunda Arap seçeneğini işaretlemeyen köyler tek tek tespit edilerek zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Ömer Menden, Leylan, Karahasan, Kümbetler, Bulova, Topuzova ve Çardağı köylerinin tamamı boşaltılmış, köylüler Irak'ın güneyine sürülmüşler ve yerlerine Araplar yerleştirilmiştir. Yayçı ve Türkalın köylerinde Arap seçeneğini işaretlemeyen haneler tespit edilmiş onlarda aynı akıbete uğramışlardır.⁷⁴

İran-Irak Savaşı süresince, Türk bölgelerine Arapların yerleştirilmesine devam edilmiş ve bu amaçla, 1984 ve 1986 yıllarında Devrim Komuta Konseyi'nin almış olduğu karar ile, nüfus kütüğünü Kerkük'e nakleden ve burada yerleşen Araplara 10.000 Irak Dinarı ve bedava arsalar verilmiştir. Türk kızları ile evlenen Araplara ve işyeri açmak isteyenlere kredi verilirken, bir kısmı da Kerkük'te ki petrol şirketinde istihdam edilmişlerdir. Buna karşın Türkmenlerin gayrimenkul ve ticarî araç almaları ve Arap ortağı olmadan işyeri açmaları yasaklanmıştır.

Bu baskıcı politikaların yanı sıra İran-Irak Savaşı'nda ön cephelerdeki birliklere Türkmen gençleri ağırlıklı olarak gönderilmiştir. Savaşa gitmek istemeyenler veya gönülsüz davrananlara İran yanlısı suçlaması yapılmış ve bununda cezası idam olmuştur. Pek çok aile yerlerinden ve yurtlarından edilerek, Irak'ın güneyinde bilmedikleri iklim şartlarında yaşamaya ve çalışmaya zorlanmışlardır. Tarım yapılabilen topraklarda hayvancılık ve tarımla

⁷⁴ Demirci, a.g.e., ss. 50-51.

geçinen Türkmenler, güneydeki çorak topraklarda ve çöl ikliminde ne yapacaklarını bilememişlerdir. Çareyi Saddam rejiminin zulümlerinden kaçmakta bulan binlerce Türkmen ailesi o dönemde başta Türkiye olmak üzere İran ve bazı Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir.⁷⁵

2.3. Körfez Savaşı, Irak'ın İşgali ve Türkmenlerin Durumu

2.3. I. Körfez Savaşı

Saddam Hüseyin'e Irak-İran savaşı sırasında en fazla ekonomik yardım sağlayan devletlerin başında Kuveyt gelmiştir. 1980'lerde iki devlet arasında oluşan de facto birlik güçlenmiş, Kuveyt, Irak'a bu savaşta 13 milyar dolarlık lojistik ve diplomatik dolaylı destek sağlamıştır.⁷⁶ Savaş boyunca Irak'a 15 milyar dolar faizsiz kredi verilmiştir. Hatta Kuveyt, Irak'ın müşterilerine kendi limanlarından günde 125 bin varil Irak petrolünü sevk ederek Bağdat'ın ihracatla ilgili sözleşmelerinin hükümlerini yerine getirmesine yardımcı olduğu için bu ülkeye ait şilep ve gemiler İran tarafından batırılmıştır.

1 Ağustos 2 Ağustos bağlayan gece Kuveyt sınırlarına yığılmış bulunan ve 100.000 kişi tahmin edilen Irak kuvvetleri sınırı aşarak Kuveyt topraklarına girmeye başladı. Harekâtın başlamasından 7 saat sonra başkent Kuveyt tamamen işgal edilmiş bulunuyordu. Kuveyt Emiri Cabir el-Sabah ve ailesi Suudi Arabistan'a sığındılar. Harekâtın hemen arkasından Bağdat'ta yayınlanan bir bildiriye, "Yeni hür ve geçici Kuveyt hükümetinin isteği üzerine" Kuveyt'e müdahale kararı alındığı bildirilirken, Bağdat radyosunda okunan başka bir bildiri de, "Kuveyt'in işlerine yabancı müdahalesini önlemek, Kuveyt devriminin geleceğini korumak ve Kuveyt'in güvenliğini sağlama hususunda yardım etmek üzere, Kuveyt'in hür çocuklarının Irak Devrim Komutasına, çağrıda buldukları" söylenmekteydi.⁷⁷

Yani 2 Ağustos 1990, Irak'ın Kuveyt'i önce işgal sonra da on dokuzuncu ili olarak ilhak etmesiyle yeni bir kriz başlamıştır. Saddam, 2 Ağustos'ta Kuveyt'i işgal etmesinin arkasından bu ülkede kontrolünü sağlamlaştırmaya çalışmış ve bu doğrultuda 8 Ağustos'ta Kuveyt'i ilhak ettiğini, 28 Ağustos'ta ise on dokuzuncu ili olduğunu açıklamıştır. Gerek

⁷⁵ A.e. s. 52

⁷⁶ Doğu Ergil, **Körfez Bunalımı**, Gündoğan Yayınlan, Ankara, 1990, s. 40.

⁷⁷ Yılmaz Kalkan, **Bir Ortadoğu Gerçeği Irak ve Saddam Hüseyin**, Beyan Yayınlan, İstanbul, 1991, s. 90.

Irak'ın ve gerekse ABD'nin karşılıklı uzlaşmaz tutumları sorunun barışçıl çözüm yollarını tıkamıştır. Saddam Hüseyin, kendi karşısındaki ittifakın dağılacağını ve ekonomik ambargonun bir süre sonra sona ereceğini düşünmüş fakat bu konuda yanılmıştır. Daha da önemlisi Saddam, diğer Arap ülkelerinin kendisine karşı böylesine bir cephe oluşturacaklarını tahmin edememiştir. Saddam 17 Ağustos'ta Irak ve Kuveyt'te bulunan yabancıların stratejik ve ekonomik hedeflere yerleştirileceğini açıklayarak ABD'den saldırmama güvencesi almaya çalışmış, ancak bunda başarılı olamadığı gibi, uluslararası kamuoyunun da tepkisini çekmiştir. Irak, rehinelere serbest bırakarak bu defa ABD ile müttefiklerinin arasını açmayı ve kendi karşısındaki ittifakı parçalamayı denemiştir. Irak bu amaçla Filistin sorununu da kullanmak istemiş, hatta 12 Ağustos'ta yaptığı açıklamada İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarından çekilmesi ve Filistin devletinin kurulmasını kabul etmesi durumunda Kuveyt'te de benzer düzenlemelere gidileceğini belirtmiş, fakat karşı tarafın buna yanaşmaması üzerine bundan da bir sonuç alamamıştır⁷⁸.

ABD'nin Irak'ın Kuveyt'ten koşulsuz bir şekilde çekilmesinde ısrar etmesi ve bir uzlaşmaya yanaşmaması bunda etkili olmuştur. ABD, böyle bir tutumun Irak'ın saldırgan politikalarını ödüllendirmekle aynı anlama geleceğini ve ileride daha büyük ve önu alınamayacak krizlere yol açabileceğini düşünmüştür. Buna karşılık Saddam tam bir ikileme karşı karşıya kalmış, bir taraftan Kuveyt'i işgal ederek bu ülkenin yaklaşık 90 milyar varil petrol rezervini ve 100 milyar dolar dış yatırımını kendi kaynaklarına eklemeyi düşünen Saddam, böylece hem bölgede tek egemen güç hem de Arap ulusunun efsanevi lideri olmak isterken, diğer taraftan Kuveyt'ten koşulsuz olarak çekilme yönündeki uluslararası baskılar karşısında boyun eğmesinin tam bir fiyasko ve bir siyasal intihar olacağını düşünmüştü.

Irak'ın, gerçekte, Basra Körfezi'nin doğusuna yayılmak, böylece hem zengin petrol kaynaklarına sahip olmak hem de Körfez üzerinde daha etkili olabilmek için yaptığı Kuveyt'i işgal ve ilhak etme hareketi; Ortadoğu'nun statüsünde ve güç dengelerinde önemli değişimler ile gelişmelere yol açacak yeni ve tehlikeli bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dünya petrol rezervinin yüzde 60'ından fazlasının bulunduğu hesaplanan Ortadoğu'daki bu statü değişimi, özellikle başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Batı devletlerinin

⁷⁸ Tayyar Arı **Irak, İran ve ABD**, Alfa Basım, İstanbul, 2004, ss. 436-437.

çıkarlarıyla da ilgiliydi. Bu nedenlerle Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan "Körfez Krizi", aynı zamanda bir dünya sorunu olmuştur.⁷⁹

İşgalin Amerikan çıkarlarını tehdit etmesi sonucu, ABD üç nedenden dolayı Körfez savaşına sürüklenmiştir:

1- Irak'a muhalif olunmasaydı, Irak, Kuveyt işgali örneğini diğer Körfez bölgesi ülkelerini tehdit etmek için kullanabilirdi.

2- ABD'nin inancına göre, Irak, Kuveyt'ten sonra Suudi-Arabistan'ı işgal edecekti. Bu durum ABD tarafından kabul edilemezdi. Suudi-Arabistan'ın işgali Saddam'a dünya petrol kaynaklarının yarısından daha fazlası da dâhil olmak üzere en önemli stratejik vasıtalar üzerinde dolaysız veya dolaylı kontrol kazanmasına izin verecekti. Bu durum, Körfez ülkeleri petrollerine bağlı olan ülkeler ve özellikle de Japonya için korkutucu bir ihtimaldi. Bunun da ötesinde, böylelikle Irak'a yeni servetini ve paralarını nükleer silahların inşasına harcamasına imkân sağlayacaktı.

3- Irak'ın yarattığı yeni tehdit ile petrol fiyatlarının belirgin bir şekilde artması ve dünya ekonomisinin muhtemelen gerileme ihtimali söz konusu idi. 1973 petrol ambargosunun Amerikan ekonomisini gerilediği ABD kamuoyu ve siyasetçiler tarafından unutulmamıştı. Körfez krizi dolayısıyla piyasa dalgalanmaya girmiş, önlem alınmadığı takdirde bu durum, hem Amerikan ekonomisine hem de Bush'un başkanlığına zarar verecekti.

Irak'ın Kuveyt'i 2 ağustos 1990 tarihinde işgali ile başlayan ve ABD önderliğindeki Körfez koalisyonunun Irak'ı mağlup etmesi ile 28 Şubat 1991 tarihinde resmen son bulan Körfez Savaşı Orta Doğu bölgesinin ve özellikle Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgenin taşlarını yerinden oynatmıştır. Körfez Savaşı en başından yani Irak'ın Kuveyt'i işgalinden itibaren Türkiye'yi yakından ilgilendiriyordu. Irak'ın Kuveyt'i işgali Türkiye'yi birbiriyle çelişen iki alternatifle karşı karşıya koydu. Öte yandan, Türkiye ve Irak arasında çok sıkı ve çok yönlü ilişkiler vardı. İki ülke arasında ekonomik, ticari, mali, sosyokültürel ilişkiler, petrol boru hatları sistemi, ortak etnik sorunlar ve enerji gibi sorunlar üzerine oturan bir karşılıklı bağımlılık sistemi vardı. Bu bağımlılığı sona erdirmek kesinlikle Türkiye'nin lehine değildi. Diğer yandan da Irak'ın Kuveyt'i işgali hiçbir şekilde ve mazeretle kabul edilemez bir davranıştı. Eğer Irak geriye püskürtülmezse, ileride daha büyük sorunlara yol açabilirdi. Bu

⁷⁹ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1794-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul: 1995, s. 791.

iki nedenle Irak'a karşı oluşan Körfez koalisyonuna katılması düşünülebilirdi. Diğer yandan, Türkiye'nin Körfez koalisyonuna destek vermesi, aynı zamanda onun 'tarafsızlık" ilkesinden ayrılması anlamına geliyordu. Böylesi çetrefilli ve zor bir ikilem, Türk dış politikası karar vericileri için hem işgalin yaşandığı günlerde hem de savaştan sonraki günlerde hep gündemde olmuştur.⁸⁰

2.3.2. İşgalden Sonraki Yeniden Yapılandırma Süreci

Birinci Körfez Savaşı'nın Irak'ta açtığı yaralar yeni yeni kapatılırken; Clinton'dan sonra yönetime gelen Bush döneminde düzenlenen 11 Eylül terör saldırısı ve akabinde gelen Afganistan operasyonu sonucu Orta Doğu'da gerginlik yeniden tırmanmıştır. Bush yönetimi, Saddam Hüseyin'in, gizli bağlantılarla El-Kaide ile ilişkileri olduğunu iddia etmiştir. Başkan Bush 26 Şubat 2003 tarihli konuşmasındaki, "Milyonlarca Iraklıya özgürlük getiriyoruz. Silahlarımızla getirdiğimiz özgürlüğü; anayasal düzeni kurup; demokrasiye teslim edeceğiz. Irak, bütün alt yapılarını inşa edip bölge için örnek bir ülke olacaktır,"⁸¹ sözleriyle, ilerleyen günlerde yaşanılacakların bir nevi işaretini vermiştir.

Bu tarihten sonra ABD ve İngiliz kuvvetleri Irak'a karşı askeri operasyonu başlatmış ve Irak'ın yetersiz direnci sonucunda da kısa bir süre içinde Bağdat'ı işgal etmişlerdir.⁸² Savaşın birinci aşaması sayılan bu sıcak çatışma ve işgal dönemini, geçiş dönemi izlemiştir. Bu geçiş döneminde ekonomik ve siyasi yeniden yapılandırma hedeflenmiştir. İşgalden bir yıl sonra Mart 2004'te, Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası (GDIDYY) kabul edilmiştir. Bu yasaya göre Irak Devleti'nin yönetim şekli federal cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Güçler ayrılığı ilkesi kabul edilirken, yasada bir anayasa mahkemesinin kurulması ve anayasa uygulamalarının denetlenebilmesine ilişkin bir madde eklenmiştir.

Bu yasa, Irak Geçici Yönetim Konseyi tarafından imzalanmıştır ve ABD'nin Irak Sivil Yönetim Başkanı tarafından da onaylanmıştır. Bu yasa geçiş dönemi boyunca, yani 30 Haziran 2004 tarihine kadar, uygulamada kalmıştır. Bu yasaya göre 30 Haziran 2004

⁸⁰ Ramazan Gözen, **Amerikan Kıskaçında Dış Politika, Körfez Savaşı Turgut Özal ve Sonrası**, Liberte Yayınları, Ankara, 2000, s. 2.

⁸¹ Peter Silivan, **Washington Post**, 26 Şubat 2003.

⁸² "Harb El Halic El Talite Bedet" (Üçüncü Körfez Savaşı Başladı), **El Sark El Avsat Gazetesi**, 19 Mart 2003.

tarihinden itibaren seçilmiş bir hükümet kurulacak, 31 Aralık veya en geç 31 Ocak 2005'e kadar ülke çapında gerçekleştirilecek seçimlerle Irak Ulusal Meclisi iş başına gelecek, bundan sonra ikinci Irak hükümeti kurulacak ve Ulusal Meclis daimi bir anayasa hazırlayacaktır. Yeni anayasanın daha önceki anayasalardan en önemli farkı, Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasıdır.⁸³ Ayrıca Saddam yönetimi boyunca bir bütün olarak yönetilen Irak'ın, bu yasa ile bölünmesinin de önü açılmıştır. Yasa, Irak'ta Sünni ve Şii bölgelerinin oluşmasına olanak tanırken, ileride etnik ve mezhepsel temelde bir federasyonun kurulmasının da önünü açmıştır.⁸⁴

Bu yasa uyarınca Irak Geçici Hükümeti Başbakan Eyad El Allavi önderliğinde kurulmuş ve ardından da 30 Ocak 2005'te yapılan seçimlerle Irak Ulusal Meclisi seçilmiştir. Bu seçimlerden sonra Irak'ta ilk kez Saddam Hüseyin döneminde iktidardan paylarını alamayan Şiiler ve Kürtler yeni iktidarda çoğunluğu sağlamışlardır. Sünniler ise bu seçimlerden sonra iktidar olma güçlerini kaybetmişlerdir. Seçime katılan partiler arasında esas çekişme üç ana grup arasında olmuştur. Bunlar El Sistani destekli Şii ittifakı, Başbakan Eyad El Allavi'nin listesi ve Kürt ittifakıdır. Seçim sonucunda Şii ittifakı oyların %47'sini kazanırken, Kürt ittifakı oyların %25'ünü ve Başbakan Allavi'nin listesi %13'ünü almıştır. Siyasi iktidardan Türkmenler bir kez daha dışlanmışlardır. Bu seçimlerde Şii koalisyonu 138 milletvekili çıkararak Irak'ta iktidar olmuştur.⁸⁵

3 Mayıs 2005'te Irak Geçiş Hükümeti iş başına gelmiştir. Bu aşamadan sonra anayasa hazırlanması konusu önem kazanmıştır. Hazırlanan anayasa, 15 Ekim 2005 tarihinde halkoyuna sunulmuştur. 25 Ekim 2005'te sonuçlanan oylamalara göre %78 gibi genel bir çoğunluk ile anayasa kabul edilmiştir. Ülke içindeki etnik gruplardan Kürtler ve Şiilerin kabul oylarını alan anayasa, Sünni çoğunluğu tarafından olumlu oy almamıştır.⁸⁶ Anayasanın demokratik bir şekilde hazırlanmayışı ve halka oylamadan sadece birkaç gün önce dağıtılması ve basında oylamaya hile yapıldığına ilişkin haberlerin yer alması, anayasanın kabulüne ve

⁸³ Her ne kadar daha önce 1986 yılında Anayasa mahkemesi kurulmuş olsa da hayata geçmeden bu oluşum engellenmiştir.

⁸⁴ Nejdet Demiral, Mazin Hasan ve Soran Şükür, "Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası ve Irak'ın Geleceğine Etkileri", **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 5, Sayı 50, Mart 2004, ss. 27-42.

⁸⁵ El Berlaman El Iraki El Cedid (Irak'ın Yeni Parlamentosu), **El Sark El Avsat Gazetesi**, 14 Şubat 2005.

⁸⁶ Numan El-Himis, Berlemaniyun Irakiyun Yutalibun Bimusaele Vezirey El-Dahiliye ve El- Difaa Hawle Karisa Cisir El-Eimme, (İmamlar Köprüsü Konusunda Iraklı Parlamenterler Savunma ve İçişleri Bakanlarının Soruşturulmasını Talep Ediyor), **El-Sark El-Avsat Gazetesi**, 02 Eylül 2005.

meşruluğuna gölge düşürmüştür. Anayasanın önemli maddeleri incelendiğinde; 2005 Anayasasının Irak'ın yeniden yapılandırılmasından çok bölünmüşlüğüne vurguladığı görülmektedir.

Anayasanın kabulünden sonra 15 Aralık 2005'te genel seçimler yapılmış ve 20 Şubat 2006'da açıklanan seçim sonuçlarına göre Irak'ın çoğunluğunu oluşturan ve bir Şii koalisyonu etrafında birleşen Şiiiler, ilk defa iktidara gelmişlerdir. Birleşik Irak Koalisyonu Listesi adlı bu koalisyon, İslam Devrim Yüksek Konseyi, İslami El Dava Partisi, Bedir Örgütü, El Sadır Grubu ve Fazilet Partisi'nin başını çektiği grupların bir araya gelmesinden oluşmaktaydı. Bu seçimlerdeki önemli bir diğer unsur da, bir önceki seçimleri boykot eden Sünnilerin seçimlere katılmasıdır.

Irak parlamentosunun açılışı 16 Mart 2006 tarihinde gerçekleşmesine rağmen, başbakanın seçilmeyişi ve bakanlıkların paylaşılamayışı yüzünden hükümet 5 ay sonra Nuri El Maliki'nin başkanlığında kuruldu.⁸⁷ Nuri El Maliki Irak'ta siyasi güçler arasında anlaşmanın sağlanması için "Ulusal Uzlaşma Projesi"ni başlattı. Ancak giderek artan mezhep çatışmaları sonucunda bu proje başarılı olamadı.

2.3.3. İşgalden sonra Kuzey Irak'taki gelişmeler

11 Eylül 2001 yılında Amerika'ya düzenlenen terör saldırısı sonucunda ABD'nin dış politikasında değişiklikler meydana gelmiştir. Amerika tarafından Irak'ın Afganistan'ın ardından ikinci hedef olarak gösterilmesi, Kuzey Irak'ta egemen olan Kürdistan Demokrat Parti (KDP) ve Kürdistan Yurtsever Birliği (KYB)'nin de politikalarında değişikliğe yol açmıştır. Bu dönemde iki parti, aralarındaki sorunların çözülmesi ve iki ayrı yönetimin birleştirilmesine yönelik adımlar atmışlardır.

O dönemde Kuzey Irak uluslararası güçlerin himayesi altında olmasına rağmen, yöneticileri 1991'de olduğu gibi ABD'nin kendilerinden vazgeçeceği ve merkezi hükümetin intikamına maruz kalma ihtimali nedeniyle tedirginlik yaşamışlardır. Oysa ABD'nin,

⁸⁷ Mead Feyyaz, El Berlamen El Iraki El Cedid, (Irak'ın Yeni Parlamentosu), **El Sark El Avsat Gazetesi**, 17 Mart 2006.

Irak'taki amacına ulaşabilmesi için, Irak'taki muhalif güçlerle ortak politika izlemesi gerekiyordu. Bu yüzden ABD'nin Kürtlere ihtiyacı vardı çünkü Kürtler dışında Irak içinde gerçek bir muhalefet yoktu.⁸⁸

ABD ve İngiltere, 20 Mart 2003'te Irak harekâtını başlatmıştır. Irak yönetiminin Nisan 2003'te devrilmesiyle, Kerkük başta olmak üzere kontrolden çıkan diğer bölgeler, Kuzey Irak muhalif gruplarının kontrolüne geçmiştir.⁸⁹ İşgalden sonra ABD'nin başlattığı Irak'ın yeniden yapılandırma sürecinde önemli adımlar atılmıştır. 30 Haziran 2004'te yönetim Iraklılara devredilmiştir. Kürt gruplarının “büyük zafer” olarak nitelendirdiği Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası (GDIDYY), 8 Mart 2004'te kabul edilmiştir.⁹⁰ İlk genel seçimler 30 Ocak 2005'te yapılmıştır. Kürt ittifakı, Şii ittifakından sonra, ikinci sırayı almıştır. Seçim sonuçları, Irak'taki klasik siyasi dengelerin geçmişte kaldığını göstermiştir. Irak'ta iktidardan uzak tutulan Kürtler ve Şiiler yeni iktidarın çoğunluğunu oluştururken, uzun süre iktidarı elinde bulunduran Sünniler bu konumunu kaybetmiştir.⁹¹

Irak'taki hızlı gelişmelere paralel olarak Kuzey Irak'ta da hareketlilik hâkim olmuştur. Kürt grupları, seçimlere tek bir Kürt seçim ittifakı listesinin hazırlanmasını karara bağlamışlardır. Kürt grupları, yerel parlamento seçimi konusunda da ittifak sağlamışlardır. Böylece KDP ve KYB arasında uzun çaba ve görüşmeler sonucu anlaşma sağlanmıştır. Irak'ın diğer bölgelerinden farklı olarak Kuzey Irak'ta üç ayrı seçim yapılmıştır. Bunlar, Irak Ulusal Meclisi, Kürt Yerel Parlamentosu ve Kürtlerin yönetimindeki Erbil, Süleymaniye ve Dohuk'daki il genel meclis seçimleridir.⁹² Öte yandan, Kürt gruplarının “tarihi kazanım” şeklinde yorumladığı anayasada, Kürtlerin temel isteği olan federasyon sistemi kabul edilmiştir.⁹³ Kürtler, Irak'ta rejimin değişmesiyle birlikte Kuzey bölgede hâkimiyetlerini güçlendirmiş ve merkezi hükümette de önemli bir yere sahip olmuşlardır. 30 Ocak 2005 seçimlerinden sonra KYB Başkanı Celal Talabani'nin cumhurbaşkanı seçilmesiyle, ilk defa

⁸⁸ Hasan Yılmaz, “Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası”, **Avrasya Dosyası, Irak Özel**, Cilt 6, Sayı 3, (Sonbahar, 2000), ss. 66-96.

⁸⁹ Tesadu Hatir Fi El-Tehaluf El-Kurdi Yuheddid Biawde El-İktital Beyne Barzani We Talabani (Kürt İttifakında Tehlikeli Çatlaklar), **El-Kuds El-Arabi**, 03 Mayıs 2005.

⁹⁰ GDIDYY Kanun İdare El-Davle El-Muakket, <http://www.iraqidustour.com/arabic/temp-law.htm>.

⁹¹ Bkz., Soran Sükür, “Irak'ta Demokrasi Provası”, **Stratejik Analiz**, Cilt 5, Sayı 59, Mart 2005.

⁹² “Listi Hawpaymani Nistimani Kurdistan Pley Duemi Leser Asti Irak we Listi Birayeti Kerkuk Pley Yekemi Bo Parezgake Bedest Hina” (Kürt İttifakı Listesi Seçimlerde İkinci Sırada Yer Aldı), **Kurdistan Nwe**, 14 Şubat 2005.

⁹³ Irak Daimi Anayasasının 1. Maddesi.

bir Kürt bu görevi üstlenmiştir. Talabani, 15 Aralık 2005 tarihinde yapılan seçimlerden sonra, Nisan 2006'da daimi hükümet çerçevesinde ikinci kez cumhurbaşkanı görevine seçilmiştir.⁹⁴ Bağdat'ın düşmesiyle birlikte Kuzey bölgenin dışında nüfusu artan Kürtler, Irak'ta başlayan siyasi güçler arasındaki rekabette de başarılı olmak için güçlerini birleştirmeyi hızlandırmışlardır. 7 Haziran 2005 tarihinde, 2 Ağustos 2002'de hazırlanan "Kürdistan Bölgesi Anayasa Projesi" yerel parlamentoda onaylanmıştır.⁹⁵

14 Haziran 2005'te Mesut Barzani, Federal Bölge Başkanı (FBB) olarak seçilmiştir.⁹⁶ 21 Ocak 2006'da yerel parlamentonun olağanüstü toplantısında, iki parti arasında yerel yönetimleri birleştirilme kararı alınmıştır.⁹⁷ KDP'den Neçirvan Barzani, Kürdistan Birleşik Hükümeti'nin yeni Başbakan'ı seçilmiştir. Barzani, yaptığı konuşmada iki partinin birleşmesinin, "Kürtlerin, hala bölge yönetiminin egemenliğine girmeyen Kürdistan'ın diğer parçalarını geri alabilecekleri" anlamına geldiğini vurgulamıştır.⁹⁸

7 Mayıs 2006'da toplanan Kürdistan Parlamentosu yeni Birleşik Kürt Hükümetinin 5. Kabinesinin kurulmasına karar vermiştir. Böylece KDP ile KYB'nin dâhil olduğu hükümetin kurulmasıyla Barzani'nin kontrolündeki Erbil ile Talabani denetimindeki Süleymaniye ilk kez tek yapıda birleşmiştir. Yeni ortak hükümet, 40 bakanlıktan oluşmaktadır. KDP ve KYB on birer, Türkmen ve Asurîler ise birer bakanlık almıştır. Geri kalan bakanlıklar Kürt bölgesindeki diğer partilere verilmiştir. İçişleri, Adalet, Eğitim, Sağlık, Sosyal İşler, Diyanet, Su Kaynakları, Ulaştırma, Bayındırlık, Planlama ve İnsan Hakları bakanlıkları KYB'ne, Maliye, Peşmerge, Yüksek Öğretim, Tarım, Şehitler, Kültür, Elektrik, Doğal Kaynaklar, Gençlik-Spor, Kamu İşleri ve Dışişleri bakanlıkları da KDP'ye verilmiştir.⁹⁹

⁹⁴ El-Reis Talabani Yetelekka Berkiye Tehniye Mine El-Reis El-İrani, **El-İttihad Gazetesi**, 24 Nisan 2006.

⁹⁵ Daki Yasai Pesenkrawi Serokayeti Heremi Kurdistan (Kürdistan Bölge Başkanlığının Onayladığı Yasa Metni), **Gulan Dergisi**, 9 Haziran 2005.

⁹⁶ "Seroki Kurdistan Leberdem Parlamanda Swendi Yasayi Huard (Kürdistan Başkanı Parlamentoda Yasal Yemin Törenini Gerçekleştirdi), **Gulan Dergisi**, 15 Haziran 2005.

⁹⁷ "El-Barzani we El-Talabani Yuakkian Ala İttifakiye Tavhid El-İdaretin El-Kurdiyetin Fi İklim Kurdistan (Barzani ve Talabani Kürdistan Bölgesindeki İki Yönetimin Birleşmesini İmzaladılar), **Peyamner**, 21 Haziran 2005.

⁹⁸ "Merasim İlan Teşkile Hukume İklim Kurdistan" (Bölge Hükümetinin Kuruluş Töreni), **El Sawt El Aher**, 9 Mayıs 2006.

⁹⁹ Perlaman Kurdistan Yemnah El-Ske Li Hukümet Kurdistan El-Muahhada, (Kürdistan Parlamentosu Hükümete Güven Oyu Verdi), **Peyamner**, 07 Mayıs 2006.

2.3.3.1. Kürtlerin Kerkük'ü Kürtleştirmesi

Irak Kürtleri ABD ve Batılı ülkelerin desteğini arkasına alarak, Barzani başkanlığındaki KDP ve Talabani başkanlığındaki KYB başta olmak üzere Kürt Grupları, 9 Nisan 2003 tarihinden Kerkük'ü işgal ettikten sonra günümüze kadar Kerkük'ü Kürtleştirme politikası ve anti-demokrasi çalışmalarına hiç ara vermeden devam ettirmişlerdir. Hedefleri Irak Türkmen Cephesi'ni yok etmek ve Türkmen siyasi hareketini zayıf düşürmektir. Kürt siyasi partiler, Türkmen Cephesini ve Türkmenleri kendilerine bir rakip olarak görmektedirler. Irak Türkmenlerin temsilcisi olan Irak Türkmen Cephesi (ITC) ise kuruluşundan bugünüme kadar Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmuş ve Türkmen toplumunun milli çıkarlar için Irak'ta yaşayan diğer etnik gruplar ile fark etmeden iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ali Kerküklü Kürtlerin Türkmenlere yönelik politikalarını şöyle anlatmaktadır:

“Bugün ITC siyasi ve kültürel çalışmaları ile Uluslararası Platformda tanınmış bir siyasi örgüttür. İlk önce 1991 tarihinden 11 yıl içerisinde Erbil'i Kürtleştirip ve sonra ITC'ya karşı 15'e yakın Türkmen Kukla Partileri kurması ve ardından Erbil'i Kürt bölgesinin başkenti olarak ilan etmesi ve 7 Mayıs 2006 tarihinde kurulan Kürt Yerel Hükümetinde Türkmenlere sözde iki bakanlık vermiştir. Bu son dönemlerde Kerkük'te Türkmen iş adamları ve şahsiyetlerine yapılan tehdit, kaçirtma ve suikast olayları görülmektedir. Bu olaylar Kerkük'te yapılacak 2007 Referandumu için kurulmuş bir plandır. Kerkük Vilayetine bağlı olmayan (Kaler, Kifri, Çamcamal ve Tuzhurmatu) ilçelerinden Kürt vatandaşlarını Kerkük'ün resmi dairelerinde tayin etmeleri, 15 Mayıs 2006 tarihinde KYB Kerkük Bürosuna bağlı sözde Kürt Yazarlar Birliği tarafından Kerkük'te Kürt yazarlarına 212 parça Arazi dağıtılması, binlerce Kürt kökenli vatandaşları Kerkük Polis Müdürlüğünde tayin etmeleri ortaya çıkmıştır. Irak'ın Kuzeyinde kurdukları yerel hükümetin bütçesinden Kerkük'ü Kürtleştirmek maksadıyla, sanatçılara, edebiyatçılara ve diğer meslek gruplarına maaş dağıtılmaktadır.

Kerkük'e yerleşmek isteyen Kürtlere KYB ve KDP tarafından yaklaşık 4 bin dolar maddi destekte bulunuluyorlar. Kuzey Irak bölgesinden Süleymaniye ve Çamcamal'dan olduklarına rağmen hamile kadınların doğumlarını Kerkük'te yapmaları isteniyor. Doğumunu Kerkük'te yapanlara 500 dolar veriliyor. Böylece Kürt nüfusun burada artması amaçlanıyor.

Kürtler, Kerkük'ü işgal ettiklerinde Tapu dairelerini yıkmışlar, şimdi Kerkük'te bulunan ve yıllardır Türkmenlerin oturdukları evler ellerinden alınmaya başlandı. Örneğin Kerkük'ün Tisin, Türkelen, Yayçılı ve Beşir bölgelerinde Türkmenlerin oturdukları evlere, şimdi ellerinde Tapu Müdürlüğü'nden alınan kâğıtla gelen Kürtler, evlerin kendilerine ait olduğunu belirtip boşaltılmasını istiyorlar. Devlet dairelerine tamamen Kürtler

yerleştirilmekte, Türkmenlere her türlü güçlük çıkartılmaktadır. Kerkük'te 28 devlet dairesinden 4 Türkmen, 3 Arap, 1 Asuri ve 20 Kürt müdür bulunmaktadır. Daire müdürlüklerine o işle doğrudan ilgisi olmayan kişiler Erbil, Süleymani'ye ve Duhok'tan getirildi. Maddi durumu iyi olan Türkmenleri yıldırarak, bölgeden kaçırtarak, mallarını ele geçirmek için taktikler uygulanıyor. Çeteler, Türkmen zenginleri kaçırtıyor ve serbest bırakmak için en az 50 bin dolar istiyorlar.

Amerika'nın Haber Ajansı The Associated Press Ajansı, Kerkük'e her gün ortalama 500 Kürtün planlı ve düzenli bir şekilde yerleştirildiği haberini tüm dünyaya duyuruyordu. Kentin nüfus kayıtlarının imha edildiği de özellikle vurgulanıyordu. Ajans haberinde, Kerkük'e her gün yaklaşık 500 Kürtün yerleştiğini bildirirken, zengin petrol kaynaklarına sahip Kerkük'e yerleştirilen Kürt nüfusunun 72.000'i bulunduğu kaydediliyordu. Sadece 2003'ün Ağustos ayında 20.000 Kürt için, Kürt siyasi partileri tarafından Kerkük'e yerleştirilmeleri için mali ve diğer bakımlardan desteklendikleri belirtirken, Kürtlerin bu şekilde gelmeye devam etmeleri halinde 750.000 nüfuslu kentin nüfusunun 30 Ocak 2005'te yapılacak olan seçimler öncesinde 100.000 kişi daha artacağına dikkat çekiliyordu. Kürt grupları Saddam rejiminin devrildiği ilk günlerde Kerkük'ü yağmalayarak, kentteki devlet dairelerini talan ettiler. Kerkük'ün demografik yapısını değiştirmenin yolunu açmak için nüfus kayıtlarını imha ettiler Kürtler, Kerkük'e girdikleri zaman ilk yaptıkları nüfus ve tapu dairelerini imha edip başlattıkları göç hareketi ile de Kerkük'ü bir Kürt kenti haline getirmeyi amaçlıyorlardı.”¹⁰⁰

Son zamanlarda Kerkük'e göç ile yerleşen Kürtlerin sayısı 600.000'i geçmiştir. Kürtler yoğun bir şekilde Kerkük'e göç ederek etnik nüfus yapısı ile oynamaktadırlar. Nisan 2003 bu yana on binlerce Kürt'ün Kerkük'e yerleştirildiği bilinmektedir. En son ABD'nin Ankara Büyükelçisi Edelman, Kerkük'ün etnik yapısını koruyamadıklarını Kürtlerin göçüne engel olamadıklarını itiraf etmek zorunda kalmıştır¹⁰¹. Savaşları önlemeyi amaçlayan Brüksel merkezli uluslararası kriz grubunun Irak Direktörü Joost Hiltermann, Washington'da Kerkük'e ilişkin önemli bir uyarı da bulundu. Anayasa uyarınca Kerkük'ün statüsü için 2007 sonundan önce bölgede referandum yapılmasının ön görüldüğü bir ortamda bunun Türkmenler ve Araplar arasında büyük bir gerginliğe yol açtığını belirtti. Hiltermann, Kerkük sorununun çözümünün Iraklılara ait olduğunu savunan ABD politikasını ise yanlış buldu ve çok geç olmadan, bölgede büyük çatışmalar çıkmadan ABD'yi bu soruna müdahale etmeye çağırırdı.¹⁰²

¹⁰⁰ Ali Kerküklü, **Oyun İçinde Oyun, Kum Saati Yayınları**, İstanbul: 2006, s. 109.

¹⁰¹ “Kürtler, ABD'nin Endişesi”, **Milliyet Gazetesi**, 21 Ekim 2004.

¹⁰² Ümit Enginsoy, “ABD Kerkük'e Müdahale Etsin”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/372587.asp>

Saddam sonrası KDP ve KYB başta olmak üzere birçok Kürt siyasi partiler, dernekler, gazeteciler ve sivil toplum örgütleri adına Kerkük'te bürolarını açmışlardır. Bugün Kerkük'te KDP ve KYB tarafından uygulanan Kürtleştirme politikası sonucunda Kerkük yönetimi fiilen Kuzey Irak idaresine bağlanmaktadır. İdari atamaların tamamına yakını Bağdat'taki merkezi hükümet yerine Kürt yerel yönetimi tarafından yapılırken, güvenlik güçleri dâhil resmi birimler Kürt idaresinden talimat almayı sürdürmekte ve Kerkük'teki adli sistem de Kürt idaresi denetiminde bulunmaktadır.

2.3.3.2. Kerkük'ün İşgali ve Kürtlerin Kerkük'e Göçü

10 Nisan 2003 tarihinde Saddam askerlerinin şehri boşaltıp güneye doğru çekilmeleri üzerine KYB peşmergeleri Çamçamal bölgesinden ve KDP peşmergeleri ise Altunköprü bölgesinden Kerkük'e saldırdılar. Kerkük'ün işgalinin ilk saatlerinde Kürt peşmergeleri Kerkük'ün giriş çıkış yollarında kontrol noktası kurup Irak Türkmen Cephesi'nin üyelerinin Kerkük'e girmelerini engellediler. KYB ve KDP'nin izni olmadan Türkmenler ve diğer vatandaşlar Kerkük'e giriş yapamadılar. Kürt peşmergeleri Türkmen şehrine girmekle kalmayıp, şehirdeki resmi daire binaları, hastane, işyeri, evleri, özel araçları yağma ve talan ettiler. İlk yağmalanan yerlerin Tapu ve Nüfus dairelerinin olması, Kürtlerin maksadının Kerkük'teki Türkmen nüfus kayıtlarını yok ederek, Türkmenleri azınlık durumuna düşürmek olduğu açıkça anlaşılıyordu. Kürt peşmergeleri, 11 Nisan 2003 tarihinde, Musul'a girerek Kerkük'tekine benzer yağma ve talan olaylarını gerçekleştirdiler.

Kerkük'e Kürtlerin göçüyle olaylar yeni bir boyut kazandı. Petrol kuyularını göçmen çadırlarının çevrelediği kentte, eski Kerkük askeri ordu karargâhı, Hayvasitiye semti ve Kerkük'ün tek olimpik stadı olan Saddam Stadyumu da Kürt ailelerle dolup taşı. Kerkük'e diğer kentlerden özellikle Erbil ve Süleymaniye'den getirilen binlerce göçmen Kürt için geçici olarak kalacakları çadır kentler kuruldu ve kalıcı konutların inşasına da derhal başlandı. Hedef Kerkük'ün demografik yapısını değiştirmektir.¹⁰³ Bu gelişmelerin karşısında 1'inci Amerikan Piyade Tümeni'nin komutanlarından ve Kerkük'ten sorumlu Tümgeneral John Batiste, göçlerden dolayı nüfus yapısında meydana gelen değişikliğin, uzun vadeli

¹⁰³ Günümüzde Kerkük'te Kürtlerin sayısı 350 bin civarındadır. Saddam Hüseyin döneminde Kerkük'ün genel nüfusu 800 bin iken, 2006'da 1 milyon 200 bini aşmıştır.

istikrarsızlığa yol açabileceğini söyledi. Aynı birliğin istihbarat subayı Yarbay Jim Stockmoe da, Kerkük'ü "Irak'ın Kosova'sı" olarak nitelendirerek, kentteki gelişmeler yüzünden iç savaş çıkabileceği tehlikesine dikkat çekti. Ancak İsrail, Amerika ve İngiltere, Kerkük'ün Kürt mahallelerinde kurdukları insani ve yardım kuruluşları adı altında örgütler, Kerkük'ün demografi yapısını değiştirmek için çalışmalarını sürdürdüler.

Amerikan haber ajansına göre Kerkük'e günlük olarak ortalama 500 Kürt vatandaş girmiş ve 2005 Ağustos ayında şehre 20 bin Kürt yerleşmiştir. Bu dönemde Türkmenlerin yaşadıkları yerlere de Kürtler yerleştirilmiştir. Örneğin Kerkük'e bağlı Türkmen Köyü Topuzova'ya 400 Kürt ailesi yerleştirildi ve yerleşen her aileye inşaat malzemesi için 1,5 milyon Irak Dinarı verildi. KDP ve KYB Kerkük'ün işgalinden sonra Süleymaniye ve Erbil'den Kerkük'e 2500 Kürt öğretmen naklinin yapılmasını sağladılar. Bunların bir kısmının maaşları Bağdat Eğitim Bakanlığı tarafından karşılarken, geri kalanlarını yerel idare verdi.¹⁰⁴

2.3.3.3. Türkmenlerin durumu

Irak operasyonu sonrası, Bağdat'ın düşmesiyle birlikte, Kuzey Irak'ta bulunan Irak muhalefet grupları etki alanlarını genişleterek, Irak yönetiminin kontrolünden çıkan yeni bölgelere yayılmaya başlamışlardır. Böylece bütün gruplar yeni bir siyasi yapılanma aşamasına girmişlerdir. Kerkük, Musul, Telafer, Bağdat, Hanekin ve Tuzhurmatı gibi Türkmenlerin de yaşadığı bölgelerin, savaştan önceki güvenlik alanında bulunan bölgeler ile bütünleşmesiyle, Türkmenler de yeni bir siyasi yapılanmaya başlamışlardır.¹⁰⁵

13-15 Eylül 2003 tarihinde Üçüncü Türkmen Kurultayı gerçekleşmiştir. İşgalden sonraki durum, Irak Türkmenlerinin sorunlarını görüşmek ve Türkmen hareketine ivme kazandırmak amacıyla Kerkük'te gerçekleştirilen kurultaya, Türkmen siyasi hareketleri ve halk temsilcilerinden oluşan 550 delege katılmıştır. Kurultaya Irak Milli Türkmen Partisi, (IMTP), Türkmeneli Partisi (TP), Türkmen Bağımsızlar Hareketi (TBH), Türkmen İslami

¹⁰⁴ Bkz., Metin Ayışığı, "Irak Türkmenleri Üzerine Oynanan Oyunlar", Türkmenler Kuzey Irak'ta Asimile Ediliyorlar **INAF Haber Bülteni**, <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/turkmenler2.htm> 23 Mayıs 2009.

¹⁰⁵ Mazin Hasan ve Soran Şükür, "Kerkük Kerkük", **Stratejik Analiz**, Cilt 4, Sayı 47, Mart 2004, ss. 17-36.

Hareketi (İTİH), Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO) ile Bağdat, Diyala, Erbil, Musul, Kerkük ve Salahaddin illerinden 550 delege katılmıştır. Kurultayda, Irak Türkmenlerinin karar mercisi olarak, tüm tarafların temsil edildiği 85 kişilik Türkmen Meclisi seçilmiştir. Kurultay, Türkmen siyasi hareketlerinin ve halk temsilcilerinin katılımıyla kapsamını genişleterek, ITC'nin bir koalisyon çatısı olarak devam etmesine karar verilmiş ve icra makamı olan Yürütme Kurulunu ve ITC Başkanını seçmiştir. Kurultayda alınan kararlardan biri, Irak'ta Türkmenlerin yaşadığı Telafer'den Mendeli'ye kadar uzanan coğrafi bölgeye "Türkmeneli" adının verilmesi ve Türkmen Meclisi ile ITC'nin merkezinin Kerkük'e intikal etmesidir. Kurultayda alınan kararlar, Irak Türkmenlerinin savaş sonrası politikalarını ve Irak'ın geleceğine ilişkin bakışlarını ortaya koymuştur. Kurultayda Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliği ve bu birliği tehdit edebilecek herhangi bir plan veya düşüncenin Irak'ı ve Ortadoğu'yu felakete sürükleyeceği, dolayısıyla dünya istikrarını bozacağı vurgulanmıştır. Kurultayda üzerinde durulan konuları şu şekilde özetlemek mümkündür:¹⁰⁶

- Irak'ta yaşayan tüm insanlar, eşit haklara sahip vatandaş olarak, çoğunluk ve azınlık kavramlarını reddediyor, hiçbir gurubun veya sosyal kesimin, Irak içerisinde toprak veya siyasi hegemonyasının kabul edilmediği, bu bağlamda geçmiş rejimlerinin yarattığı zorunlu demografik ve sosyal değişimlerin geçersiz olduğu; ancak sorunların toplumsal uzlaşma esas alınarak bilimsel metotlarla çözülmesi gerekmektedir.
- Irak anayasasının, "Irak vatandaşlığı" kavramını temel alarak, uluslararası normlara uygun şekilde düzenlemesi bir demokrasi gereğidir. Bugüne kadar göz ardı edilen Türkmen varlığının, devlet kuruluşlarında adil temsil edilmesini gerekmektedir.
- Geçici Hükümet Meclisi ve Bakanlar Kurulu'ndaki Türkmen temsili, Türkmen toplumu güçlerine danışılmadan yapılmış ve oran olarak yetersizdir. Bu tavırlar beklenen demokrasiyi zedelemekte, Türkmen toplumunu endişeye sevk etmektedir.
- Geçici Hükümet Meclisi'nin yetkilerinin Iraklılara devredilmesi olumlu bir adım olarak değerlendirilmekle beraber bu meclis, Irak güçlerini tamamen temsil etmemektedir ve son karar yetkisinden yoksundur.
- Geçici Meclis'in teşkil ettiği Anayasa Komisyonu halk tarafından seçilmedi. Bu nedenle hukuk heyetinden fazla, bir siyasi heyet olduğu gerçektir. Bu durumda tüm siyasi tarafların eşit şekilde bu komisyonda yer alması ve çalışmalarda toplumsal uzlaşma prensibinin esas alınması gerekmektedir. Çıkacak Anayasa taslağı, insan hakları deklarasyonu, Avrupa konvansiyonu ve uluslararası normlara uygun olmalı ve referanduma sunulmadan önce siyasi güçlerin kabulünü sağlamalıdır.

¹⁰⁶ Üçüncü Türkmen Kurultayı, Kerkük, İTC Basın Bürosu, 19 Eylül 2003.

- Anayasa'nın, Irak toplumunun gerçeklerine uygun olması gerekmektedir. Bu gerçeklerin bilimsel olarak ortaya çıkması için, uluslararası kuruluşların denetiminde bir nüfus sayımının yapılması ve sonuçlarının dikkate alınması şarttır. Türkmenlerin gerçek nüfusunu ortaya koymak amacıyla ITC'nin denetiminde Türkmen bölgelerinde acilen bir nüfus sayımı yapılması gereklidir.
- Irak vatandaşları, Saddam Hüseyin'in baskı ve zulmünden kurtulmuşlar, ancak bölgesel bazda olsa bile değişik gurupların baskı ve silahlı tehditlerinden hâlâ kurtulamamıştır. Bu durum, Irak'ın istikrarında menfi rol oynamakta ve vatandaşların ifade özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Irak'taki tüm milislerin acilen silahsızlandırılması önem taşımaktadır.
- Irak ordusunun ve kimi bakanlıkların lağvedilmesi, önceden mevcut işsizler kervanına yaklaşık bir milyon işsiz katmıştır. Bu işsizler ordusunun çalışması için devlet büyük yatırımlar; özel sektör de hizmet sektöründe yatırımlar yapmalıdır.
- Özellikle Kerkük olmak üzere başka illerden memur atamaları ve nüfus kaydırmaları siyasi amaçlı ve şehrin kompozisyonunu bozmaya yönelik çalışmalardır. Bu durum, şehir halkını iş ve çalışma imkânlarından mahrum kıldığı gibi, şehrin ekonomisini de menfi şekilde etkilemektedir.
- 9 Nisan 2003 tarihinden itibaren, başta Kerkük ili olmak üzere Türkmen bölgelerinde idari yapılanmalarda Türkmen toplumunun haksızlıklara uğradığı tespit ve ifade edilmiştir.
- Uzun yıllar dünyadan izole edilen Irak'ın; uluslararası arenada hak ettiği yerini tekrar alması, Irak halkının kaybettiği fırsatları kazanması ve bölge istikrarının sağlanmasında üzerine düşen rolü üstlenmesi için pozitif, barışçıl ve yapıcı bir dış politika izlemesi gereklidir. Irak; BM, İslam Kongresi, Arap Camiası ve diğer uluslararası kuruluşlarda yerini almalıdır.
- Arapçanın resmi ve eğitim dili olmasının yanı sıra 30 Mayıs 1932 bildirgesi ve 24 Ocak 1970 kararında tanınan ana dille eğitim hakkı kazanılmış bir haktır ve Türkçenin de Türkmenlerin eğitim dili olarak kullanılması gerekmektedir.
- Türkmenlerin ekonomik yönden güçlenmeleri amacıyla gerekli planlamalar yapılmalı ve Türkmen bölgelerinde, bölge şartlarına uygun ekonomik yatırımların yapılması teşvik edilmelidir.
- Irak'ın idari yapısı için önerilen federatif yapı olumsuz sonuçlar doğurabilir. Iraklıların arasında suni sınırlar çizmek, ancak Irak'ın bölünmesine yol açacaktır. Merkeziyetçi yönetim sistemi ise diktatörlüğe neden olmaktadır. Siyasi birliği, toprak bütünlüğü ve egemenlik hakları esas alınmış, doğal kaynakları tüm Irak halkının refahı için kullanılan, komşularına tehdit teşkil etmeyen üniter ve demokratik bir sistemi uygun görülmektedir.

- Saddam rejiminin ardında bıraktığı en büyük sıkıntılardan biri de demografik değişim amaçlı zorunlu göç politikasıdır. Göç ettirilenler topraklarına geri dönmelidir.
- 9 Nisan'ın ardından başta Kerkük ili olmak üzere bazı Irak bölgelerinde ters yönde demografik değişiklikler uygulamaya çalışan grupların yaptıkları, huzursuzluk yaratmaktadır. Özellikle Kerkük'te yapılan nüfus ve mülkiyet üzerindeki değişiklikleri dikkate almamak kaydıyla mülkiyet talepleri ve geri dönüş müracaatlarının uluslararası uzman bir komisyon tarafından incelenmesi uygun görülmektedir. Bu hususta 1957 sayımı esas alınmalıdır.

Yukarıda da değinildiği gibi, savaş sonrasında ITC, Irak içinde dört parti ve Irak içinde/dışında çalışan altmışa yakın Türkmen sivil toplum örgütünün katılımıyla üçüncü kurultayını gerçekleştirmiştir. Kurultay sonucu, Türkmenlerin yaşadığı tüm bölgelerden seçilen temsilciler ile bir Türkmen Meclisi kurulmuştur.

2.3.4. Türkmenlerin Irak'taki Siyasi Yapılanması

2.3.4.1. Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP)

1991 yılında kurulan IMTP, Türkmenlerin bölgedeki ilk partisidir. Bir süreliğine Türkiye tarafından desteklenen partinin ilk başkanı Türkiye'ye yerleşmiş olan tıp doktoru Dr. Muzaffer Arslan idi. IMTP, Irak'ın kuzeyinde, Radyo-TV, basın yayın ve Türkçe eğitim veren okullar açmıştır. ITC'nin kuruluşundan sonra 1996 yılında partinin gerçekleştirdiği kurultayda, Mustafa Kemal Yayçılı partinin başkanlığına seçilmiştir. 2000 yılında gerçekleştirilen ikinci Türkmen kurultayından sonra partinin başkanlığına Cemal Şen gelmiştir. Yayçılı, Ankara'da bulunması nedeniyle partinin onursal başkanı olarak kalmıştır.

Irak'ın işgal edilmesinden sonra Yayçılı, çalışma merkezini tekrar kuzey Irak'ta Kerkük'e taşımıştır. Ocak 2004 tarihinde Kerkük'te düzenlenen parti kurultayında Yayçılı, tekrar genel başkanlık görevine seçilmiştir. Yayçılı, işgalden sonra Kerkük şehir meclisinin üyesi olmuştur. Yayçılı, 2004 yılında bir trafik kazasında hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁷ ITC Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı İle Mülakat, Ankara, 29 Kasım 2006.

2.3.4.2. Türkmeneli Partisi (TP)

Türkmeneli Partisi, Türkmen Birlik Partisi adıyla kurulmuştur. Parti, 1994'te Erbil'de Riyad Sarı Kahye tarafından yeniden örgütlenmiştir. Parti, Haziran 1996 yılında ikinci kongresini gerçekleştirerek, adını Türkmeneli olarak değiştirmiştir. Irak Milli Türkmen Partisi'ne nazaran, kuruluşundan bu yana Irak'ta Türkmenlerin silahlı çatışma gücüne sahip olmaları gerektiği tezini savunmaktadır.¹⁰⁸

2.3.4.3. Türkmen Bağımsızlar Hareketi (TBH)

1994 yılında Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın yeğeni Ferit Çelebi tarafından kurulmuştur. Çelebi ailesi Erbil'in önde gelen ailelerindedir. Böyle bir aile tarafından kurulmuş olması dolayısıyla Türkmen Bağımsızlık Hareketi, Erbil'de geniş bir tabana sahip olmuştur. Parti içindeki bazı gelişmeler sonucu, partinin genel başkanlığı, 1996 yılında Ferit Çelebi'den Kenan Şakir Üzeyiraga'ya devredilmiştir. Türkmen Bağımsızlık Hareketi, Irak Türkmen Cephesi'nin (ITC) kurucu unsurlarından birisidir ve ITC içinde aktif konumunu sürdürmektedir¹⁰⁹.

2.3.4.4. Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO)

7 Mayıs 1960 yılında Bağdat'ta kurulmuş bir Türkmen kuruluşudur. 1990'lı yıllara kadar politikadan uzak, kültürel bir örgüt olarak faaliyetini sürdürmüştür. Örgütün, Musul, Erbil ve Kerkük'te de büroları mevcuttur. II. Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ta 36'ncı paralelin üzerinde kurulan güvenlik bölgesine Erbil'in de dahil edilmesi ile birlikte TKO, Erbil Şubesi ile ilişkilerini kısmen devam ettirebilmiştir. Ancak 1996 yılında örgütün Erbil Şubesi'nin, Birinci Türkmen Kurultayı'nda ITC'ye katılması ve Erbil Şube Başkanı Vedat Aslan'ın ITC başkanı seçilmesi ile birlikte, merkez ile şube arasındaki ilişki tamamen kopmuştur. 1999 yılında ITC'de yaşanan sorunlar nedeniyle TKO Erbil şubesi, ITC'den ayrılmıştır. Irak'ın işgalinden sonra, TKO'nun genel merkezi, 3. Türkmen Kurultayı'nda,

¹⁰⁸ Mazin Hasan ve Soran Şükür, Kerkük Kerkük, s. 22-23.

¹⁰⁹ Şimşir, a.g.e., s.162.

ITC'ye katılmıştır. Kurultay'da, Ocağın Genel Başkanı Dr. Faruk Abdurrahman, ITC'nin Başkanı seçilmiştir.¹¹⁰

2.3.4.5. Türkmen İslami Hareketi (TİH)

Irak'ta faaliyet gösteren üç önemli Şii Türkmen partisinden birisidir. Parti, Eylül 2003'Te Kerkük'te düzenlenen Üçüncü Türkmen Kurultayı'nda Irak Türkmen Cephesi'nin çatısı altına girdi. ITC'ye katılan ilk Türkmen Şii partisi oldu. Bugün Irak Türkmen Cephesi'ni oluşturan beş partiden birisidir. Irak dışında, dünyanın çeşitli ülkelerinde, 60'a yakın Türkmen kuruluşu da Irak Türkmen Cephesi'ni desteklemektedir.¹¹¹

2.3.4.6. ITC Dışındaki Türkmen Partileri

Irak'ta Türkmenlerin haklarını savunan başka gruplar da bulunmaktadır. Bu gruplar şu ya da bu sebepten dolayı ITC'nin bünyesinde yer almamaktadırlar. Ancak bu grupların çalışmaları ITC'nin stratejileri ile temelde çatışmamaktadır. Söz konusu grupların faaliyetleri, ITC'ye destek niteliği taşımaktadır. ITC dışında faaliyet gösteren iki grup bulunmaktadır. Bunlar Muzaffer Arslan Grubu ve Turhan Ketene'nin Halk Partisi'dir.¹¹²

Irak Milli Türkmen Partisi'nin ilk Genel Başkanı Dr. Muzaffer Arslan, 1990'lı yılların başında IMTP Genel Başkanı olması itibarıyla Irak muhalefet toplantılarında önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla, Irak muhalefet gruplarıyla yakın ilişkilere sahip olan Arslan, Irak'taki yetkililerin yanı sıra ABD yetkililerine de yakın bir politikacıdır. Muzaffer Arslan'ın grubu, işgalden sonra Kerkük'te öğrenci, gençler birliği ve spor kulübü gibi kuruluşlar oluşturmuştur. Turhan Ketene ise, ITC'nin kurucu ve ilk başkanıdır. 1996 yılında kurulan Türkmen Halk Partisi adı altında faaliyetlerini sürdürmektedir. Partinin, ABD, Kanada, Danimarka olmak üzere birçok ülkede temsilcileri bulunmaktadır.

¹¹⁰ Mazin Hasan ve Soran Şükür,, Kerkük Kerkük, s. 23.

¹¹¹ Şimşir, a.g.e., s. 171.

¹¹² Mazin Hasan ve Soran Şükür,, Kerkük Kerkük, s. 23.

2.4. Şii Türkmen Partileri

a. Türkmen İslami Birlik Partisi: Şii Irak İslami Yüksek Devrim Konseyi'ne yakın bir örgüttür. Suriye ve İran tarafından desteklenmektedir. Parti başkanı Abbas El Beyati'dir.

b. Dr. Sami Dönmez Başkanlığındaki Türkmen İslami Hareketi: Eylül 2003'te Kerkük'te toplanan 3. Türkmen Kurultayı'nda ITC çatısı altında yerini almış olan üç partiden biridir.

c. Türkmen Vefa Hareketi: 2001'de Tahran'da kurulan hareketin önde gelen isimleri Arslan Tütüncü, Salih Beyatlı ve Fuat Tuzlu'dur.¹¹³

2.5. Irak Türkmenlerinin Mevcut Problemleri

2.5.1. Türkmen Toplumunun Sorunları

Türkmenlerin sorunları genelde güvenlik, ekonomik ve politik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Türkmenler her dönemdeki Irak yöneticileri tarafından Kürtlere karşı bir denge unsuru olarak kullanılmışlardır. Global Strateji Enstitü tarafından 2007 Kerkük adlı, uluslar arası sempozyumda Türkmeneli Partisi Genel Başkan Yardımcısı Ali Mehdi: Türkmen zengin ailelerin çocukları sık sık kaçırılıp ve karşılığında yüksek miktarda fidye para istenmektedir. Ayrıca Kerkük'te bütün asayiş ve polis güçleri Kürtler ve Amerikalıların elinde olması her hangi bir Türkmen'in her hangi bir probleminden kaynaklanan bir şikâyeti yetkililer tarafından ilgi görmemektedir. Buda can ve mal güvenliğinin olmadığı bir göstergesidir. Güvenlik endişelerinin yanında Türkmenlere karşı baskıların ekonomik yönlü olması, Türkmenler genellikle devlet daireleri, kurum ve kuruluşlarında çalıştırılmadıkları gibi, memurluk, öğretmenlik, v.b. yapan Türkmenlerin kendi bölgeleri dışına tayin edilmiş olmaları, Türkmen nüfusun yoğun yaşadığı bölgelere genellikle Kürt kökenli idarecilerin atanması, bölgenin en önemli maddi gelir kaynağı olan petrol şirketlerinde dahi işçi olarak alınmamaları, Saddam döneminde Türkmenlere menkul ve gayrimenkul alım satım yasağı olması, her hangi bir Türkmenin iş yeri açma teşebbüsünde bulunmasında, mutlaka bir Arap ortak ile ticaret yapabilmesi, ticari hayatta Türkmenleri çok etkilemiştir. 2003 sonrası Uluslar

¹¹³ a.e, ss. 23-24.

arası büyük şirketlerin Irak temsilcilikleri Kürtlerin elinde olması ticaretle uğraşan Türkmenleri sıkıntıya sokmaktadır. Yani ekonomi akışı Kürtler tarafından organize edilmektedir. Ambargo dönemlerinde gönderilen maddi yardımların Türkmen halkına ulaştırılmayarak bazı çıkar grupları tarafından alıkonulması da Türkmenlerin ekonomik açıdan ne kadar baskıya maruz bırakıldığını göstermektedir.

Siyasal ve Politik sorunlar Körfez krizinden sonra da değişmemiştir. Bu kez kontrolü elinde bulunduran Amerika'nın suni olarak belirlediği 36'ncı paralel uygulaması nedeniyle sürgün edilmeleri Türkmenleri ikiye bölmüştür. Türk olmaları, azınlık yerine konulmaları, siyasi ve kültürel haklardan mahrum bırakılmaları da politik sorunlara en güzel örnektir.

Kasım 2004 tarihinde ABD'nin New York kentinde, Columbia Üniversitesi'nde düzenlenen "Demokratik ve Birleşik Bir Irak'ta Türkmenlerin Kritik Rolü" konulu sempozyumda MIM Başkanı Dr. Ali Koçak, bölgedeki derin tarihi geçmişlerine ve 3 milyonu aşkın nüfuslarına rağmen Türkmenlerin son 80 yıldır Irak denklemine hak ettikleri yere konulmadığını ifade ederek, Saddam sonrası dönemde Türkmenlerin demokratik, çok kültürlü ve çok etnikli bir Irak hayalinin gerçekleşme sürecine girdiğini, ancak bu süreçte de hak ettikleri yeri alamadıklarını söylemiştir. Saddam sonrası dönemde oluşum sürecindeki demokratik bir Irak için ülkenin üçüncü büyük etnik grubu olan Türkmenlerin durumunun gerçek bir test niteliğinde olduğunu söyleyen Koçak, Türkmenlerin; Kerkük, Musul ve Erbil'de ki siyasi gelecekleri ile ilgili ciddi endişeler taşıdıklarını ifade etmiştir.¹¹⁴

Halen Erbil'de yaşayan Türkmenler uzun yıllar Irak yönetiminde bulunan iktidarların uyguladığı baskı ve asimilasyon politikaları sonucu kimlikleri konusunda yaşadıkları ikilemi henüz tam olarak üzerlerinden atamamışlardır. Tarihte Erbil'deki nüfusun büyük çoğunluğunun Türkmen olmasına ve kale içinde toplu halde yaşamalarına rağmen 1950'lerden sonra sürekli isyan eden Kürtlerin, kontrolü zor olan bölgelerden getirilip Erbil'e yerleştirilmeleri sonucu şu anda azınlık durumuna düşmüşlerdir. Bu durumda birçoğu yerel yönetimlerin imkânlarından yararlanmak için kendini Kürt olarak göstermektedir. Aynı durum Kerkük'te de süratli bir şekilde meydana gelmektedir. Irak hükümeti tarafından Irak'ın

¹¹⁴ "Demokratik ve Birleşik Bir Irak'ta Türkmenlerin Kritik Rolü" Columbia Üniversitesi, sempozyumunda konuşma, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/11/21/556600.asp>, **Hürriyet Gazetesi**.

güneyine göç ettirilen Türkmenler, bu bölgeye KDP ve KYB'nin teşviki ile göç eden Kürtlere göre azınlık durumuna düşürülmek istenmektedir.

Hiçbir dönemde baskıcı yönetime karşı isyan etmemiş sadece göç etmiş olan Türkmen toplumunun yıllardır üzerine bu kadar gidilmesinin en önemli sebebi konuştuğu dili ve yaşadığı kültürüyle Türkiye Türklerinin bir parçası olmaları gerçeğidir. Ayrıca Irak hükümetleri, Hatay'da meydana gelen olayların Irak'ta da yaşanacağı endişesini her zaman yaşamış ve bu nedenle Türkmenler üzerindeki baskısını hiç eksik etmemiştir. Irak'ta önemli görevlerde bulunmuş Kerküklü bir kişi, 1963'te Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Seyfi Turagay'a Irak Makamları, Kerküklülere mevcudiyetlerini muhafaza etmek imkânı verildiği takdirde, buranın bir gün Hatay haline inkılâp etmesinden (dönüşmesinden) endişe etmektedirler demiştir.¹¹⁵ Bu olay Hatay davası kapandıktan yirmi küsur yıl sonra Irak makamları hâlâ, Kürtlere tanınan haklar asla Türklere verilmemeli diye düşünmektedir. Verilirse Kerkük, Hatay olur endişesi taşımaktadırlar.¹¹⁶

Türkmen Toplumunun büyük bir problemi de lider ve yetişmiş personel problemidir. Bu özelliklere sahip Türkmenlerin geneli mücadele alanında değildir. Türkiye'nin Bağdat'taki eski Büyükelçisi Pertev Subaşı, 1968 yılında Irak Türklerinin zaaflarını; kendine güvensizlik, dayanışma ve tesanüt eksikliği, lidersizlik ve Mezhep farklılıkları olarak sıralamıştır.

Irak Türkmenleri içerisindeki mevcut mezhep ayrılıkları ve bu ayrığın birlikte hareket etme kabiliyetini ortadan kaldırması, parçalanmaya sebep olması, dış Dünya'da yeterince bölgenin sorunlarını anlatamamaları ve güçlü tek bir örgüt olamamaları Türkmenlerin sorunlarından en önemlilerinden birini teşkil etmektedir. Halen Irak Türkmenlerinin yarısını teşkil eden (bazı kaynaklara göre 2/3 olan) Şii Türkmenlerin, Türkmen Cephesi içerisinde temsil edilmemeleri ve yürütülen siyasi faaliyetlerde dikkate alınmaması, yapılan seçimlerde Türkmen partilerinin yüksek oy almalarını engellemektedir.

Ayrıca Irak yönetimi, uzun bir süre boyunca Türkmenlerin kendi dillerinde eğitim yapmalarını yasaklayarak, azınlığın ana topluluğa daha kolay asimile olmasına katkı sağlayan

¹¹⁵ Dışişleri Bakanlığı Arşivi (DBA): T.C.Bağdat Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na tel, 12.2.1963, No.72.

¹¹⁶ Şimşir, a.g.e.,s.173.

çeşitli çalışmalar yapmıştır.¹¹⁷ 1991 de 36. Paralel oluşturduktan sonra Erbil’de Irak Türkmen Cephesi tarafından kurulan Türkmeneli Basım Evi ve tam teşekküllü matbaası Barzani gurupları tarafından 1996 da istilaya uğramış ve hala matbaa Türkmenler iade edilmemiştir. Şu anda Erbil Türkmenleri kendi okullarında okumakta oldukları Türkçe müfredata yerel Barzani eğitim bakanlığının baskı ve emirleriyle mutlaka Kürt müfredatı olması yönünde ağır baskılar gütmektedirler. Buda Türkmen ailelerin çocuklarına zor anlar yaşatmış ve çocuklarını okullardan almaya kadar gitmektedirler.

2.5.2. Türkmen Toplumunun Beklentileri

Irak Türkmenleri, üniter bir Irak devletinin, ırk, din, dil ve mezhep ayrımı yapılmayan, çoğulcu demokratik, parlamenter, insan haklarına saygılı bir çizgi içinde yeniden yapılanmasından yanadır. Erşat Hürmüzlü, Türkmen toplumunun beklentilerini şu şekilde seslendirmektedir:

“Din, mezhep ve halklar olarak bir mozaikten oluşan Irak devletinin en büyük güvencesi yerli yönetimlerin güçlendirilmesi, yerli hususiyetlere saygı gösterilmesi ve kantonlar esasına göre devlet hizmetlerinin eşit olarak bireylere ulaştırılmasıdır. Irak Türkmenleri bunu isteye dursun, yeniden yapılanma süreci başlarken Irak halkları etnik esaslar üzerine kurulu otonom veya federatif bir çözümden yana tavır takınır, Irak’ın geleceği için bu çözümün daha hayırlı olacağına kanaat getirirlerse, Irak Türkmenlerine aynı hakların otomatik olarak doğacağı ve Irak Türkmenlerinin hiç bir etnik guruba tabi olarak yaşamak istemeyecekleri bilinmeli ve dikkate alınmalıdır. Bu görüşün şimdiden Irak’ta yaşayan bütün toplulukların temsilcilerine ve Irak’ın kaderinde söz sahibi olmak isteyen dış kaynaklara da anlatılması, bu hususta yayın, bildiri, görüşmeler, televizyon ve medya aracılığıyla açık oturumlar ve panellerin yapılması bir zaruret halini almıştır.”¹¹⁸

Türkmen toplumunun büyük çoğunluğunu temsilcisi olan Irak Türkmen Cephesi, Irak’ta yaşayan bütün toplumların ve insanların her türlü (siyasi, idari, sosyal, ekonomik, kültürel vb.) haklarının anayasal güvence altına alındığı toprak bütünlüğü ve siyasi birliği korunmuş bir Irak’ın oluşturulmasını şu şekilde talep etmektedir:

“Siyasal sistem demokratik parlamenter rejim olmalıdır. Yönetim tarzı, temsili demokrasiye dayanan cumhuriyet olmalıdır. Bu yolla, parlamenter rejim aracılığıyla Irak Demokratik Cumhuriyetini oluşturan toplulukların yönetimde nüfus oranlarına göre adil bir şekilde söz sahibi olması gerçekleştirilebilir. Yasama organı serbest, eşit, genel ve gizli oy, açık sayım döküm esaslarına göre,

¹¹⁷ Mehmet Kalyan, “Türkmenler, Irak’ın Bosnalıları”, **Finansal Forum**, 02 Ocak 2003, s. 14.

¹¹⁸ Hürmüzlü, Türkmenler ve Irak, s. 61.

bağımsız yargı denetimi ve gözetimi altında, mevcut toplulukların nüfus oranına göre temsilini esas alan bir biçimde oluşturulmalıdır. Topluluklar kendi temsilcilerini doğrudan seçebilme hak ve yetkisine sahip olmalıdır. Yürütme organı parlamenter sistemin mantığına uygun olarak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan oluşmalı, Cumhurbaşkanı, yasama organı tarafından nitelikli bir çoğunluk (üçte iki oran gibi) tarafından seçilmelidir. Bakanlar Kurulunda bakanların dağılımında toplulukların nüfusuna göre temsili esas alınmalıdır. Başbakan en fazla nüfusa sahip topluluk vekilleri arasından Cumhurbaşkanıca atanmalıdır. Nüfusa göre en fazla oya sahip ikinci ve üçüncü topluluk vekilleri arasından mutlaka birer başbakan yardımcısı seçilmelidir. Topluluklara ait başbakan yardımcıları, ilgili topluluk vekillerince kendi aralarından belirlenmelidir. Yargı yetkisi ise, Irak halkı adına bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından yerine getirilmeli, Yüksek yargı üyelerinin belirlenip atanmasında, toplulukların nüfusa göre temsili esas alınmalıdır. Irak'ın yönetim biçimi merkezi idare esas alınarak, yetkileri ve imkânları artırılmış mahalli idarelerden oluşmalı, merkezi idarenin taşra teşkilatını oluşturan illerin yönetiminde yöneticiler, toplulukların oranları esas alınarak seçimle işbaşına gelmelidirler. Mahalli idarelerin organları seçimle işbaşına gelmelidir. Mahalli idarelere bölgenin ihtiyaçlarını en iyi bir şekilde ve ülke çapındaki standartla da uyum içerisinde olmak şartıyla gerçekleştirilmesi için mali imkânlar tanınmalıdır.

Herkes dil, din, ırk, mezhep, cinsiyet ve kanaat farkı gözetilmeksizin kanunların uygulanması açısından eşit haklara sahip olmalıdır.

Irak'ın resmi dili, Irak halkının çoğunluğunu oluşturan 3 topluluğa ait dillerdir. Topluluklar, kendi dilleri ile eğitim ve resmi merciler önünde kendilerini temsil ve savunma hakkına sahip olmalıdır. Ayrıca topluluklar kendi dilleri ile kültürel etkinliklerde bulunma, sözlü ve yazılı yayın yapma hakkına sahip olmalıdır.

Fertler, inanç ve ibadet hürriyetine sahip olmalı, inancından dolayı kimse kınanmamalı ve cezalandırılmamalıdır.

Herkes mülkiyet ve miras hakkına sahip olmalıdır. Mülkiyet hakkına ilişkin getirilecek olan sınırlamalar, kamu yararı amaçlı olmalıdır. Kamulaştırmanın yapılması zorunlu hallerde, kanunla belirtilen şartlara uyularak gerçek bedelinin ödenmesi esastır. Mülkiyet hakkını ihlal eden devlet kaynaklı geçmişteki uygulamalar ortadan kaldırılmalıdır. Kamulaştırma işlemlerinde, toplulukların demokratik yapısını bozmayı amaçlayan uygulamalar yapılmamalıdır.

Irak Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri ve Kolluk Güçlerinin oluşumu ve yapılanmasında toplulukların nüfusuna göre temsili esas alınmalıdır. Mahalli bazdaki mevcut silahlı unsurların varlığına son verilmelidir.”¹¹⁹

¹¹⁹ “Özgür ve Güvenli Bir Gelecek”, **Ortadoğu Gazetesi**, 15 Temmuz 2003, s. 13

BÖLÜM III

I. KÖRFEZ SAVAŞI SONRASI IRAKLI TÜRKMENLERİN TÜRKİYE'YE GÖÇÜ VE ENTEGRASYONU İLE İLGİLİ TÜRKMEN DERNEKLERİNDE YAPILAN UYGULAMA

Araştırmanın amacı, evren ve örneklem, sınırlılıklar, araştırma soruları ve varsayımları, verilerin toplanması, verilerin analizi konularına yer verilmiştir. Anket verileri analiz edilerek bulgular ve tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir.

3.1 ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı Irak Türkmenlerinin Türkiye göçü sonrasında sosyal hayata entegrasyonunu araştırmaktır.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırmanın evrenini İstanbul ilindeki Türkmen Derneklerine üye ya da dernekte misafir olarak bulunan Türkmenler oluşturmaktadır. Bu Türkmenler arasından tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 94 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

3.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Veri toplama aracı için literatür taraması sonucu elde edilen veriler ışığında konuyla ilgili bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Anket uygulaması için 100 adet anket Türkmen derneklerindeki üyelere birebir olarak dağıtılmış, ancak bunlardan 6 tanesi geri dönüş yapılmadığından, araştırmamızda anakütleyi temsil etmek üzere 94 kişilik örnekleme sahip olunmuştur. Veri toplama aşaması; araştırma, anketlerin dağıtılması ve uygulanması bizzat araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Veri toplama aracı ile elde edilecek olan bilgiler bilgisayar ortamında sayısal ifadeler olarak kaydedilmiştir. Bu bilgilerin istatistiksel sonuçlara dönüştürülmesinde Sosyal Bilimler

için İstatistik Paket Programları (SPSS 15.0) kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracından bilgi toplamak için frekans (f); aritmetik ortalama (x), istatistiki yöntem (ki- kare analizi) ve tekniklerden de faydalanılmıştır.

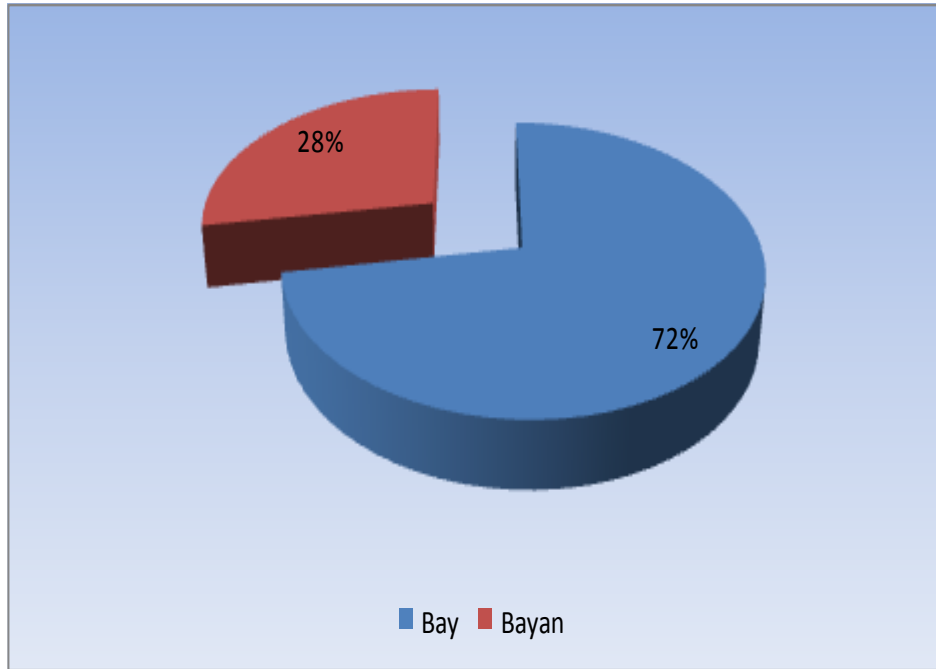
3.5. BULGULAR

3.5.1.Tanımlayıcı Bulgular

Ankete Katılanların Demografik Bilgileri

Tablo 3.1 Cinsiyet Frekans ve Yüzde Tablosu

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Bay	68	72,34%
Bayan	26	27,66%
Toplam	94	100,00%

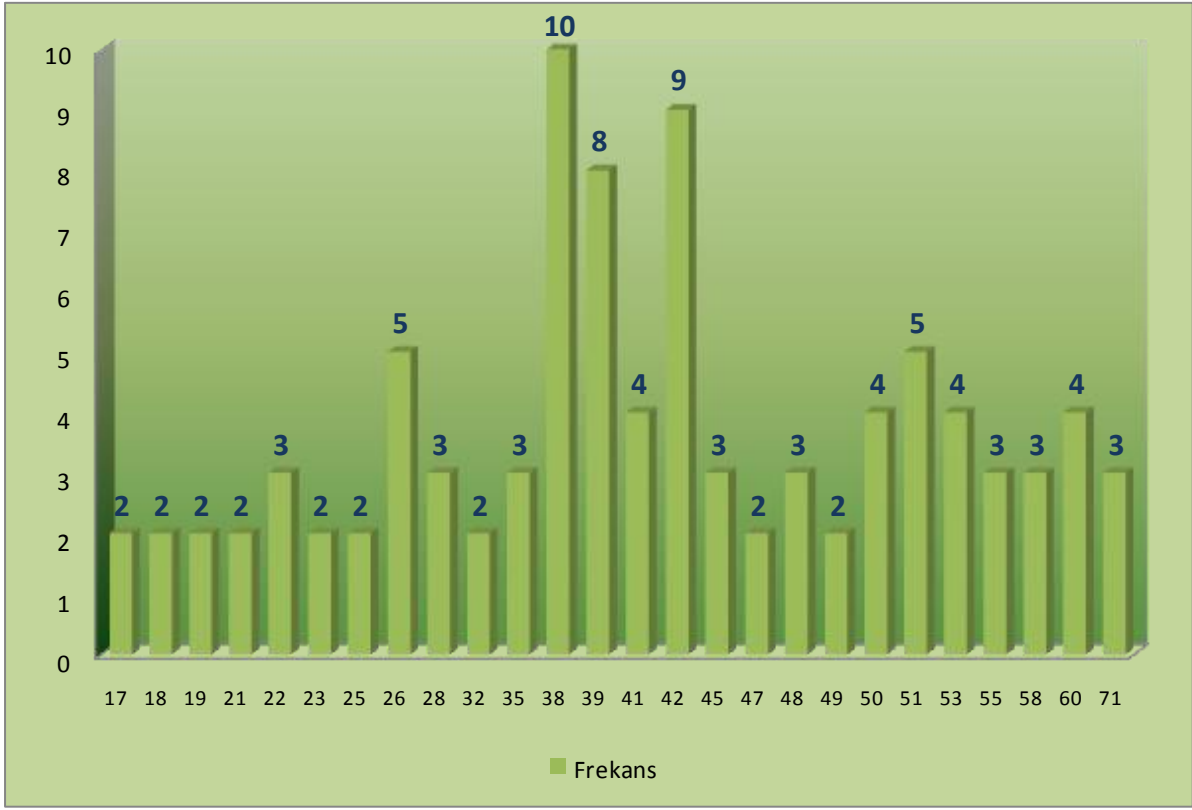

Şekil 3.1. Cinsiyetlere Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 3.1’de görüldüğü gibi katılımcılarımızın %72’si erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 3.2 Yaşların Frekans Tablosu

	Frekans	Yüzde
17	2	2,12
18	2	2,12
19	2	2,12
21	2	2,12
22	3	3,19
23	2	2,12
25	2	2,12
26	5	5,31
28	3	3,19
32	2	2,12
35	3	3,19
38	10	10,63
39	8	8,51
41	4	4,25
42	9	9,57
45	3	3,19
47	2	2,12
48	3	3,19
49	2	2,12
50	4	4,25
51	5	5,31
53	4	4,25
55	3	3,19
58	3	3,19
60	4	4,25
71	3	3,19
Toplam	94	100,00%

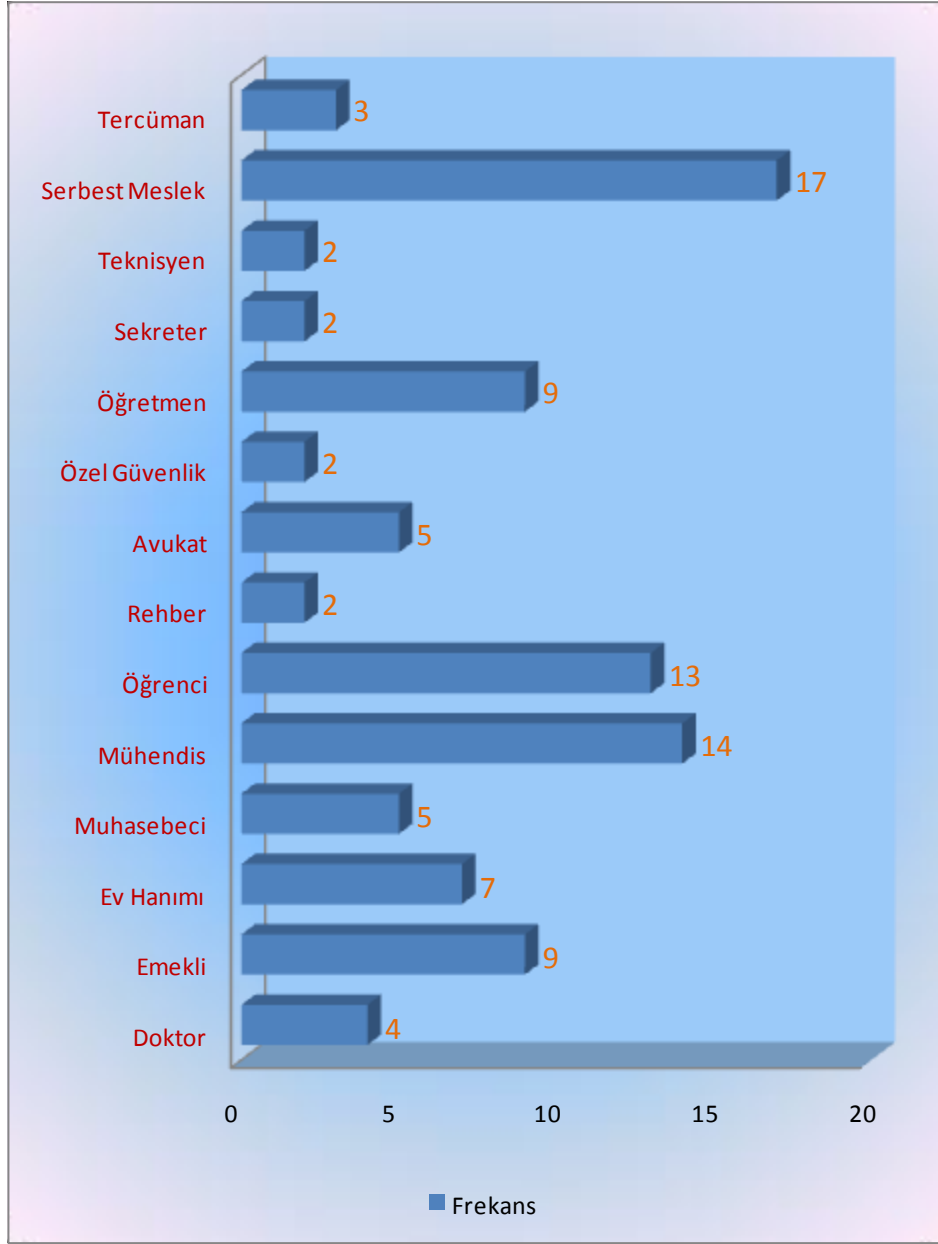

Şekil 3.2 Yaşların Frekans Grafiği

Şekil 3.2'ye bakıldığında katılımcılardan 31 kişinin 38 ile 42 yaşları arasında olduğu ve olduğu görülmektedir. Bu da ankete katılan katılımcıların yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır.

Tablo 3.3 Meslekler Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Doktor	4	4,25
Emekli	9	9,57
Ev Hanımı	7	7,44
Muhasebeci	5	5,31
Mühendis	14	14,89
Öğrenci	13	13,82
Rehber	2	2,12
Avukat	5	5,31
Özel Güvenlik	2	2,12
Öğretmen	9	9,57
Sekreter	2	2,12
Teknisyen	2	2,12
Serbest Meslek	17	18,17
Tercüman	3	3,19
Toplam	94	100,00%

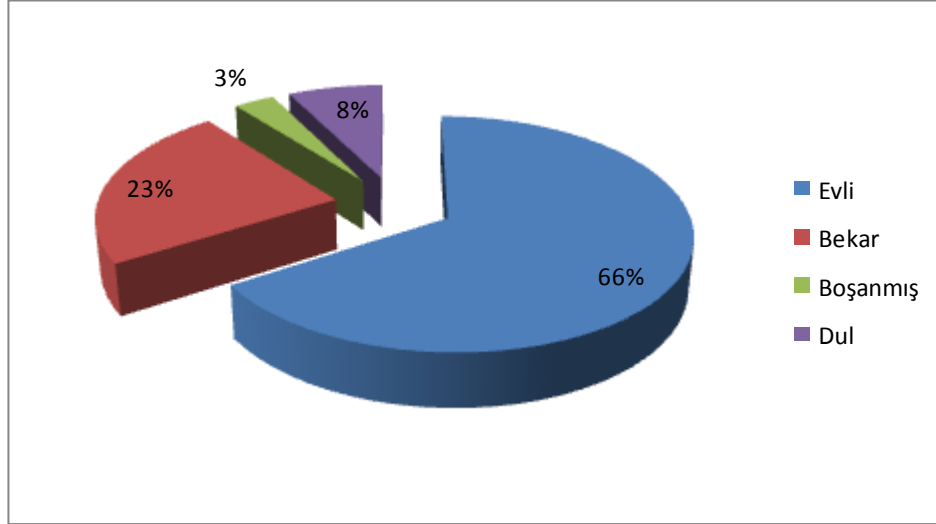

Şekil 3.3 Mesleklerin Frekans Grafiği

Şekil 3.3'teki grafiğe bakıldığında katılımcılardan 17'si ki bu Tablo 3.3.'te görüldüğü gibi katılımcıların %18.17'sine tekabül etmekte, serbest meslek sahibidir. Ankete katılanlar genelde meslek sahibi ve eğitilidir.

Tablo 3.4 Medeni Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Evli	62	65,96%
Bekar	22	23,40%
Boşanmış	3	3,19%
Dul	7	7,45%
Toplam	94	100,00%

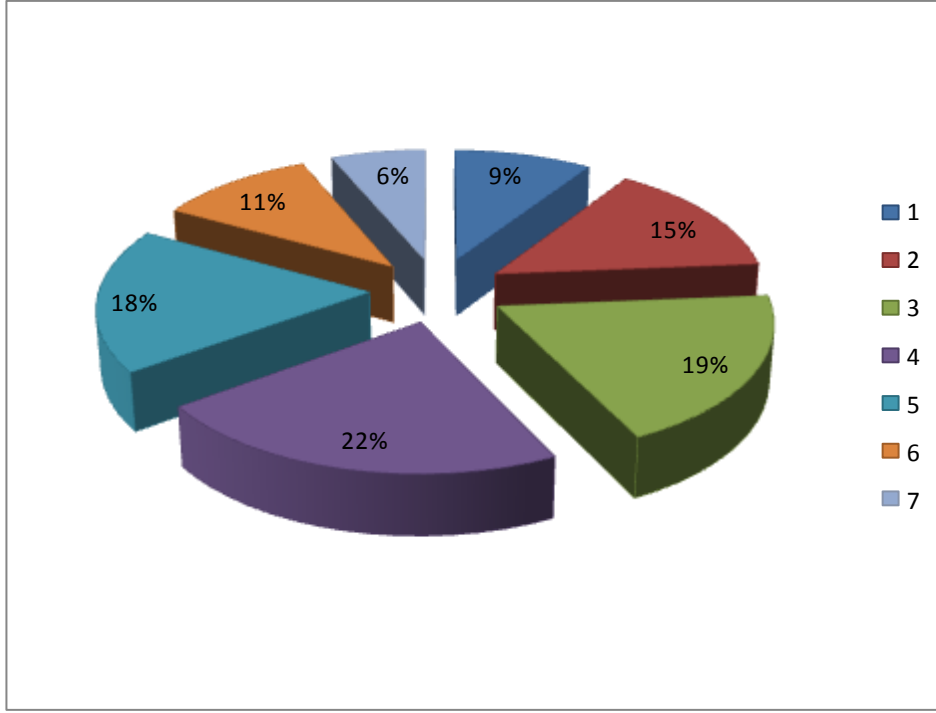

Şekil 3.4 Medeni Durumlara Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 4.'te de görüldüğü üzere katılımcıların %66'sını evli bireyler oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük kısmının sosyal bir birey olarak kendi aile yapılarını kurdukları söylenebilir.

Tablo 3.5 Ailedeki Fert Sayısı Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
1	8	9,31
2	14	14,38
3	18	19,05
4	21	22,24
5	17	18,01
6	10	10,60
7	6	6,38
Toplam	94	100,00%

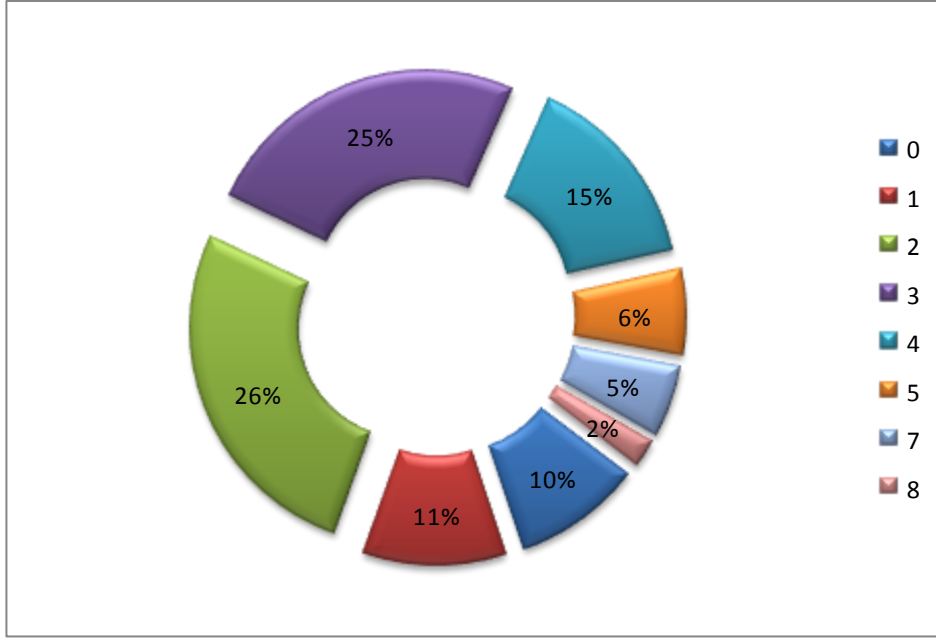

Şekil 3.5 Ailedeki Fert Sayısına Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 3.5'e bakıldığında anketi cevaplayan kişilerin %22'sinin ailesi 4 kişiden oluşmaktadır. Bunu % 19 ile 3 kişilik aileler; % 18 ile de 5 kişilik aileler oluşturmaktadır. Ailelerdeki bireylerin sayısı çoğunlukla 2 ile 6 arasındadır. Türkmenlerin Türkiye'yi güvenli bulmaları ve geleceğini iyi gördükleri için aileler kurarak ailedeki birey sayısını artırdıkları söylenebilir.

Tablo 3.6 Çocuk Sayısı Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
0	9	9,57
1	10	10,68
2	25	26,59
3	23	24,66
4	14	14,89
5	6	6,38
7	5	5,31
8	2	2,12
Toplam	94	100,00%

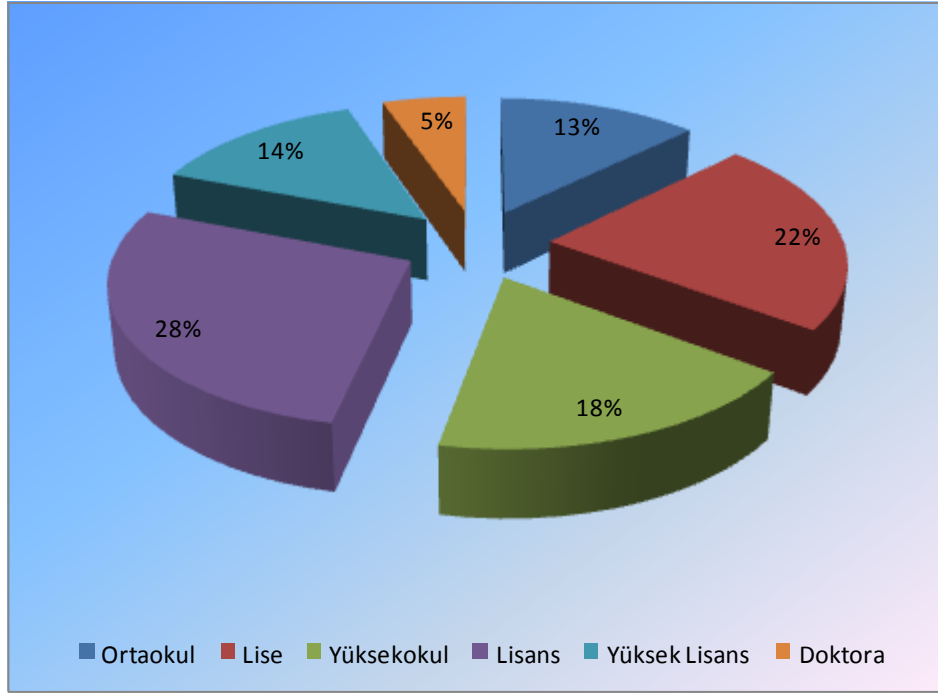

Şekil 3.6 Çocuk Sayısına Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 3.6 incelendiğinde katılımcıların %26'lık kısmında ailedeki çocuk sayısı 2 olduğu, bunu %25 ile 3 çocukluların takip ettiği görülmektedir. Katılımcıların %10'nun ailesinde ise çocuk yoktur. Türkmenlerin büyük kısmının birden fazla çocuğu bulunmaktadır. Geleneksel aile yapısı Türkmenlerde görülmektedir.

Tablo 3.7 Eğitim Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Ortaokul	12	12.76
Lise	21	22.34
Yüksekokul	17	18.08
Lisans	26	27.65
Yüksek Lisans	13	13.82
Doktora	5	5.35
Toplam	94	100,00%

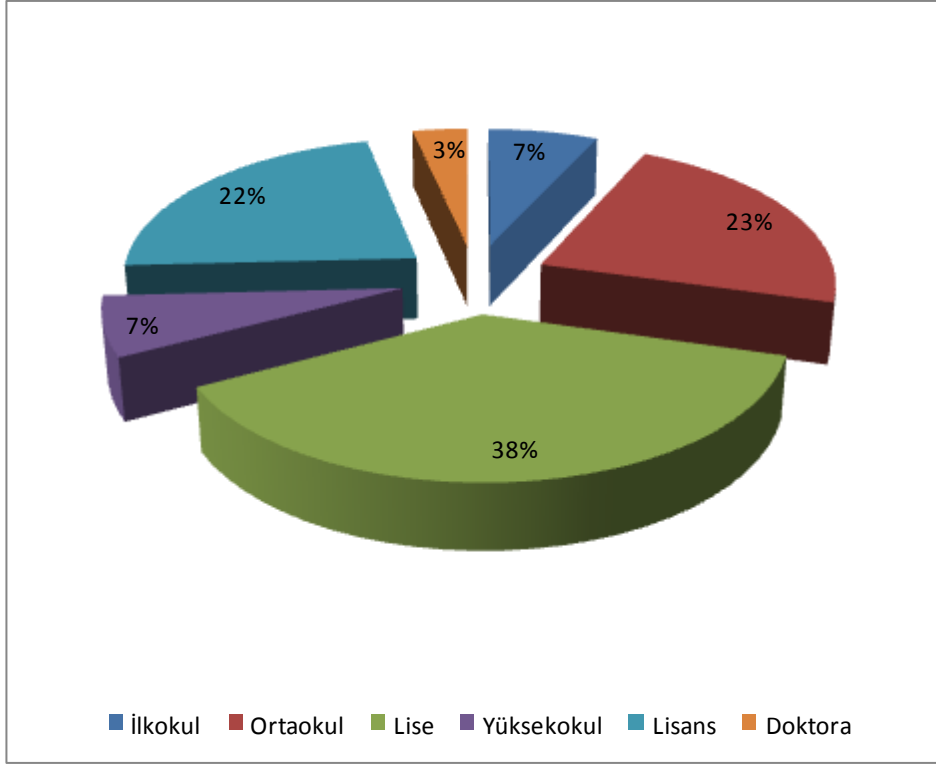

Şekil 3.7 Eğitim Durumuna Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 3.7'ye bakıldığında anketi cevaplayan kişilerin %22'sinin lise, %28'inin lisans mezunu olduğu görülmektedir. %14 ü ise yüksek lisans mezunudur. Ortaokul mezunlarının toplam içindeki yüzdesi düşüktür. Bu sonuçtan Türkmenlerin eğitime önem verdikleri söylenebilir.

Tablo 3.8 Evli Katılımcıların Eşlerinin Eğitim Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
İlkokul	4	6.89
Ortaokul	13	22.51
Lise	22	37.93
Yüksekokul	4	6.89
Lisans	13	22.41
Doktora	2	3.44
Toplam	58	100,00%

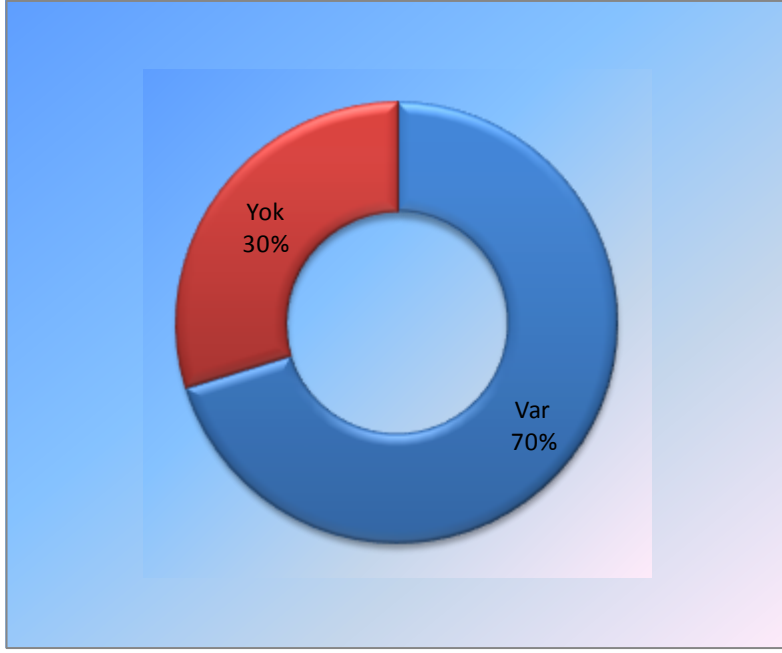

Şekil 3.8 Evli Katılımcıların Eşlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 3.8’de de görüldüğü üzere katılımcıların %38’inin eşlerinin eğitim durumu lisedir. Bunu %23 ile ortaokul ve %22 ile lisans mezunları takip etmektedir. Ankete katılanların eşlerinin eğitim durumu çoğunlukla lise ve lisans mezunlarından oluşmaktadır. Eşlerin genellikle lise mezunu olmasının nedeni erkek katılımcıların %72’lik orana sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.9 Çocuk Sahibi Olma Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Var	66	70.24
Yok	28	29.76
Toplam	94	100,00%

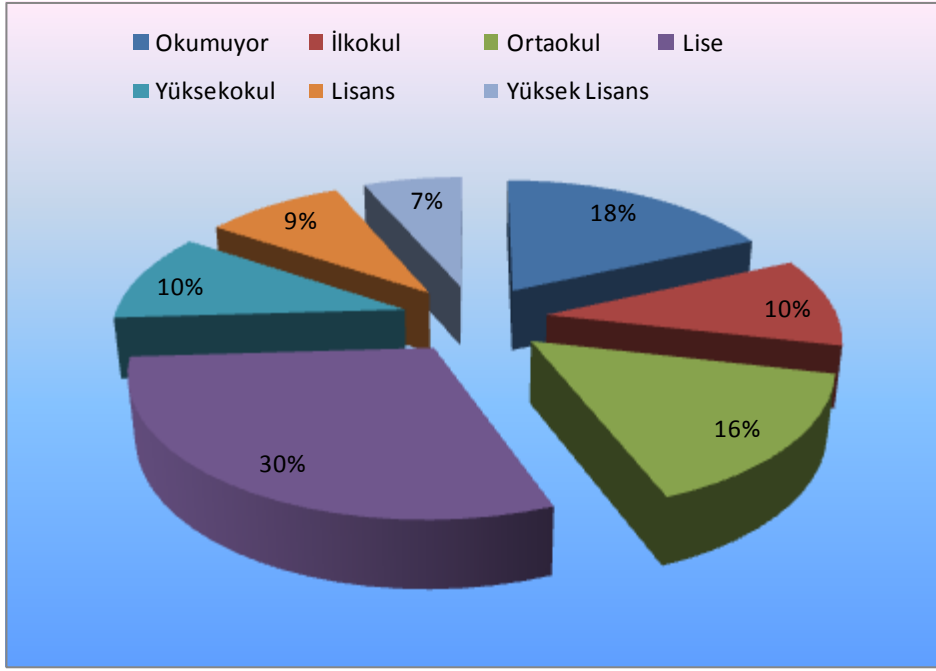

Şekil 3.9 Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Katılımcılarımızın %70'inin çocuğu vardır.

Tablo 3.10 Çocukların Eğitim Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Okumuyor	14	18,18
İlkokul	8	10,38
Ortaokul	12	15,58
Lise	23	29,87
Yüksekokul	8	10,38
Lisans	7	9,09
Yüksek Lisans	5	6,49
Toplam	77	100,00%

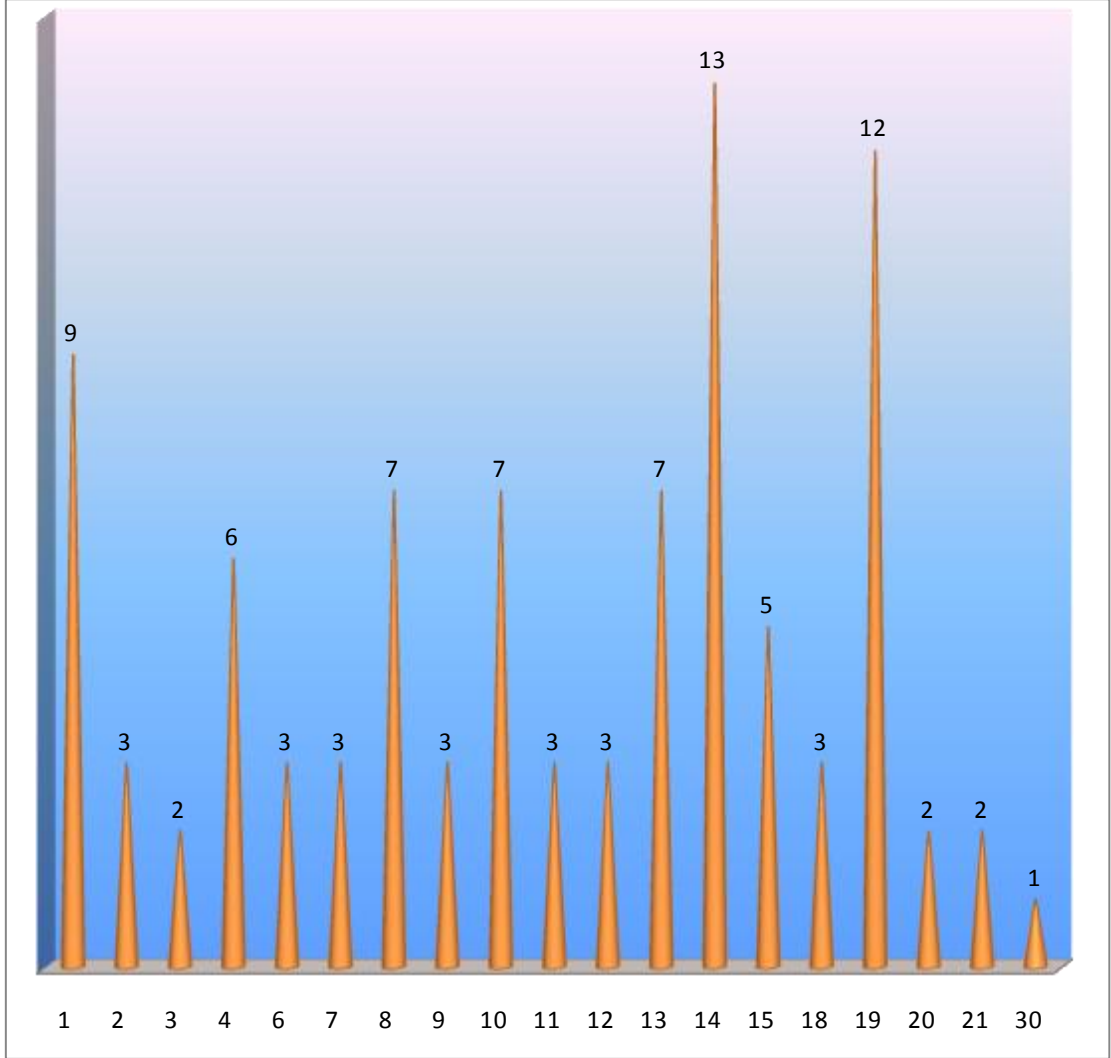

Şekil 3.10 Çocukların Eğitim Durumlarına Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 3.10'da da görüldüğü üzere katılımcıların %30'unun çocuklarının şu anda gördükleri eğitim türü lisedir. %16'sının çocuğu ortaokulda okumaktadır.

Tablo 3.11 Türkiye'de Yaşam Süresi Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
1	9	9,57
2	3	3,19
3	2	2,12
4	6	6,38
6	3	3,19
7	3	3,19
8	7	7,44
9	3	3,19
10	7	7,44
11	3	3,19
12	3	3,19
13	7	7,44
14	13	13,82
15	5	5,31
18	3	3,19
19	12	12,76
20	2	2,12
21	2	2,12
30	1	1,06
Toplam	94	100,00%

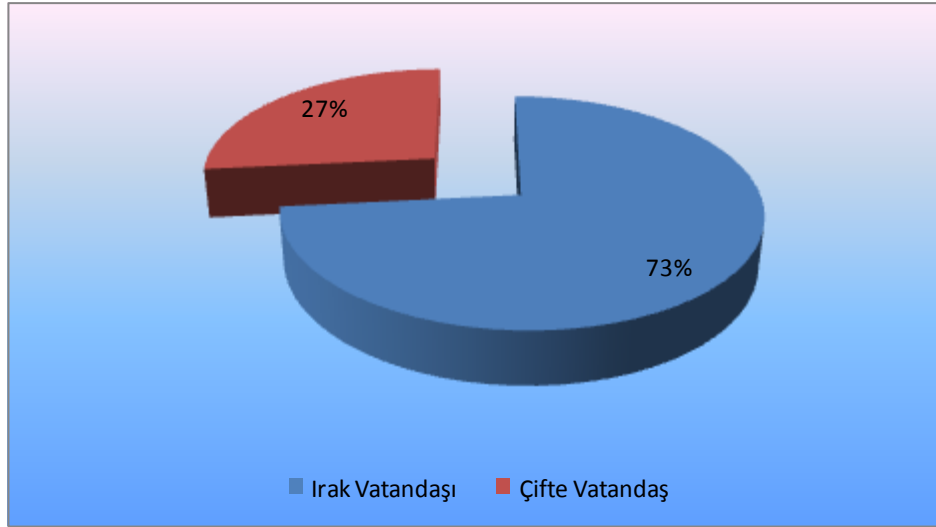

Şekil 3.11 Türkiye’de Yaşam Süresi Frekans Grafiği

Şekil 3.11’de 26 kişinin II. Körfez savaşı sonrası geldiği görülmektedir.

Tablo 3.12 Uyuşa Göre Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Irak Vatandaşı	69	73,40
Çifte Vatandaş	25	26,60
Toplam	94	100,00%

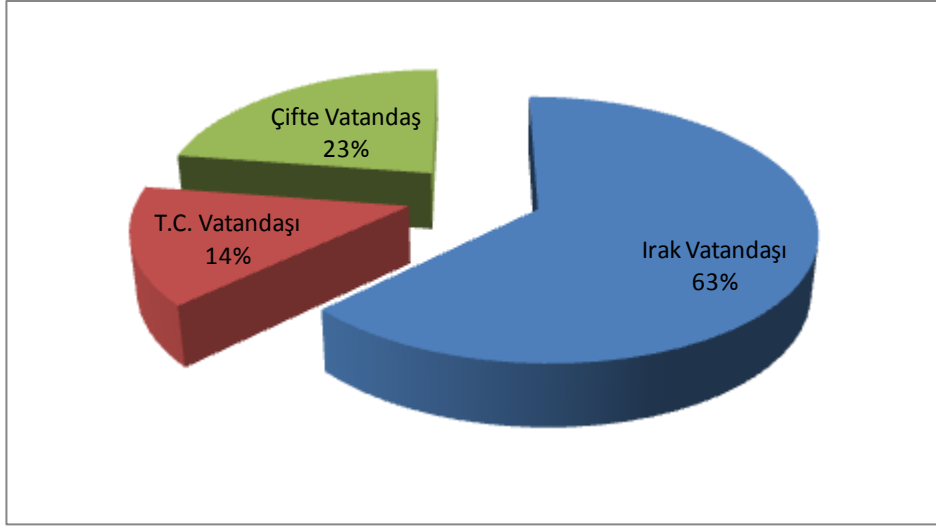

şekil 3.12 Uyuşa Göre Yüzde Dağılım Grafiği

şekil 3.12’de görüldüğü üzere katılımcıların sadece %27’si ifte vatandaşlığa sahipken, geri kalan %73’lük kısım ise Irak vatandaşıdır. Türkmenlerin lkemizde uzun yıllardır yaşamalarına rağmen Türk vatandaşlığı için başvuru sayısının oldukça düşük olmasının sebebi bürokratik işlemlerin çokluğu ve zorluğudur.

Tablo 3.13 Evli Olanların Eşlerinin Uyuşuna Göre Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Irak Vatandaşı	39	62,90
T.C. Vatandaşı	9	14,52
Çifte Vatandaş	14	22,58
Toplam	62	100,00%

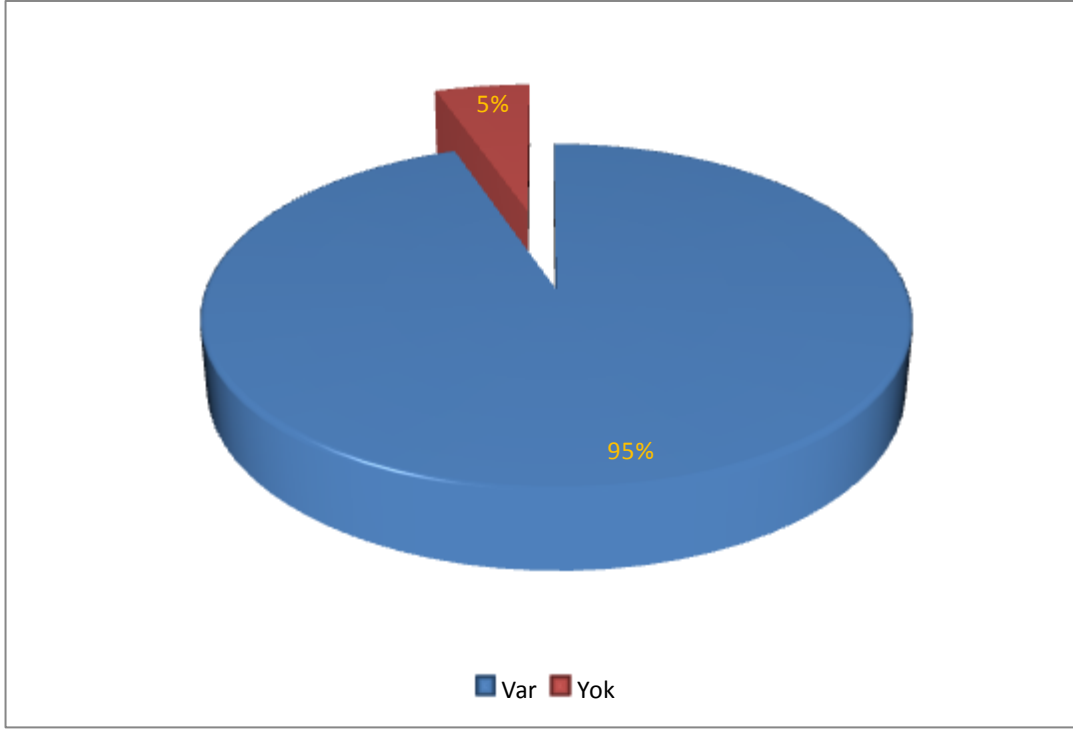

Şekil 3.13 Evli Olanların Eşlerinin Uyuğuna Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 3.13'e bakıldığında evli katılımcıların eşlerinin %63'ü Irak vatandaşı, %23'ü çifte vatandaş, %14'ü T.C. vatandaşıdır.

Tablo 3.14 Irak'ta Akraba Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Var	89	94.68
Yok	5	5.32
Toplam	94	100,00%

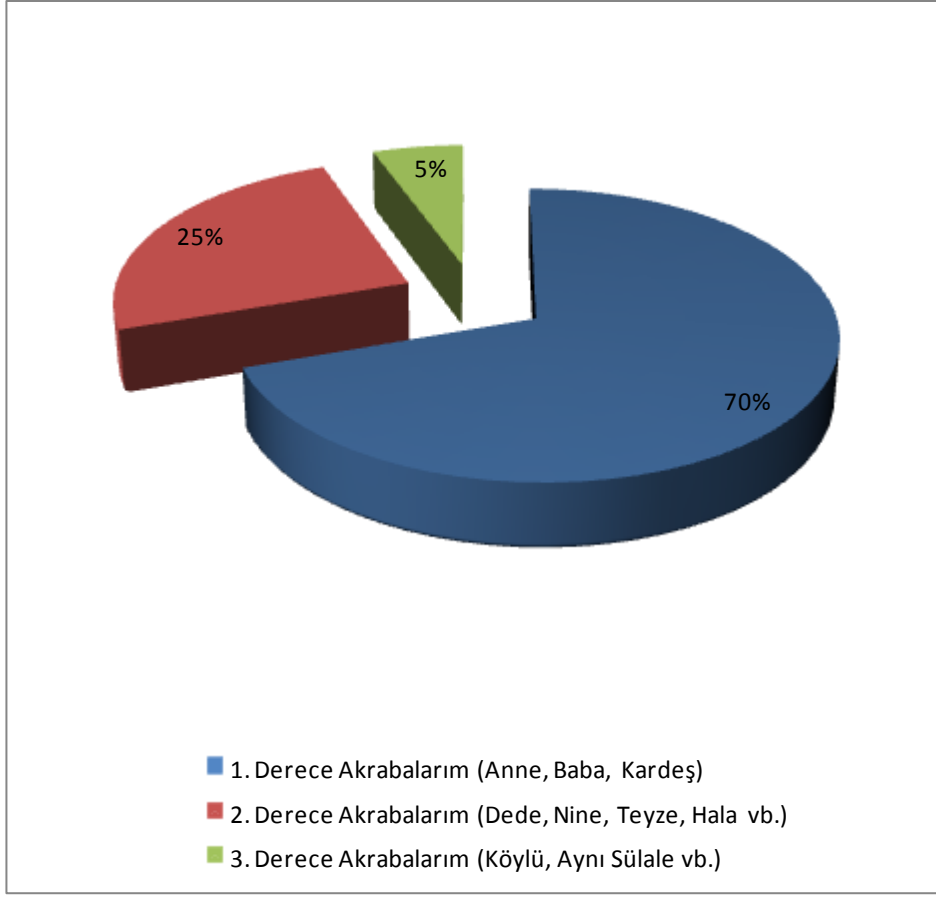

Şekil 3.14 Irak'ta Akraba Durumuna Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 3.14 incelendiğinde katılımcıların %95'inin Irak'ta akrabası bulunmaktadır.

Tablo 3.15 Akrabaların Yakınlık Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
1. Derece Akrabalarım (Anne, Baba, Kardeş)	62	68,13
2. Derece Akrabalarım (Dede, Nine, Teyze, Hala vb.)	22	24,17
3. Derece Akrabalarım (Köylü, Aynı Sülale vb.)	5	5,50
Toplam	91	100,00%

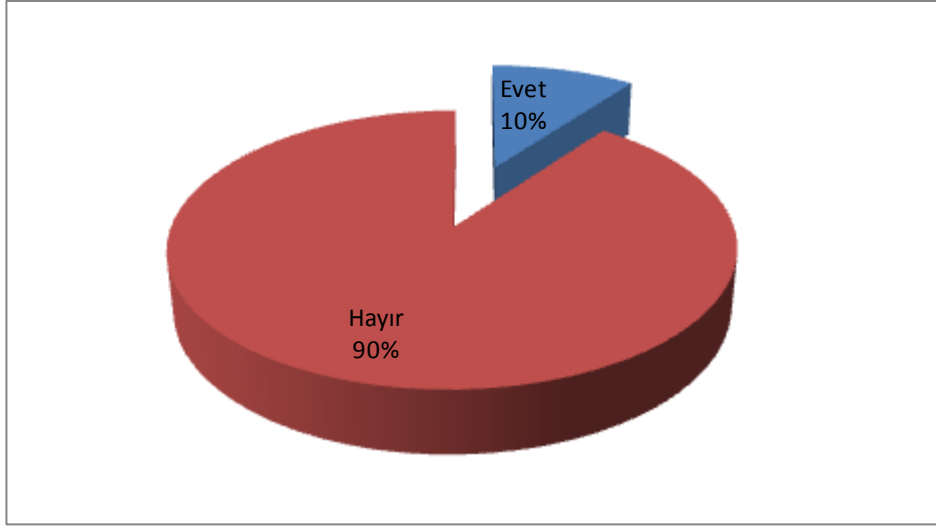

Şekil 3.15 Akrabaların Yakınlık Durumlarına Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 3.15’ de de görüldüğü gibi katılımcıların %70’nin Irak’ta yaşayan yakınları 1. derece akrabalarıdır. %25’nin Irak’ta yaşayan yakınları 2. dereceden, %5 ‘nin 3. dereceden akrabalarıdır.

Tablo 3.16 Irak’taki Akrabaların Türkiye’ye Göç Etmeyi Düşünme Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Evet	9	10.11
Hayır	80	89.89
Toplam	89	100,00%

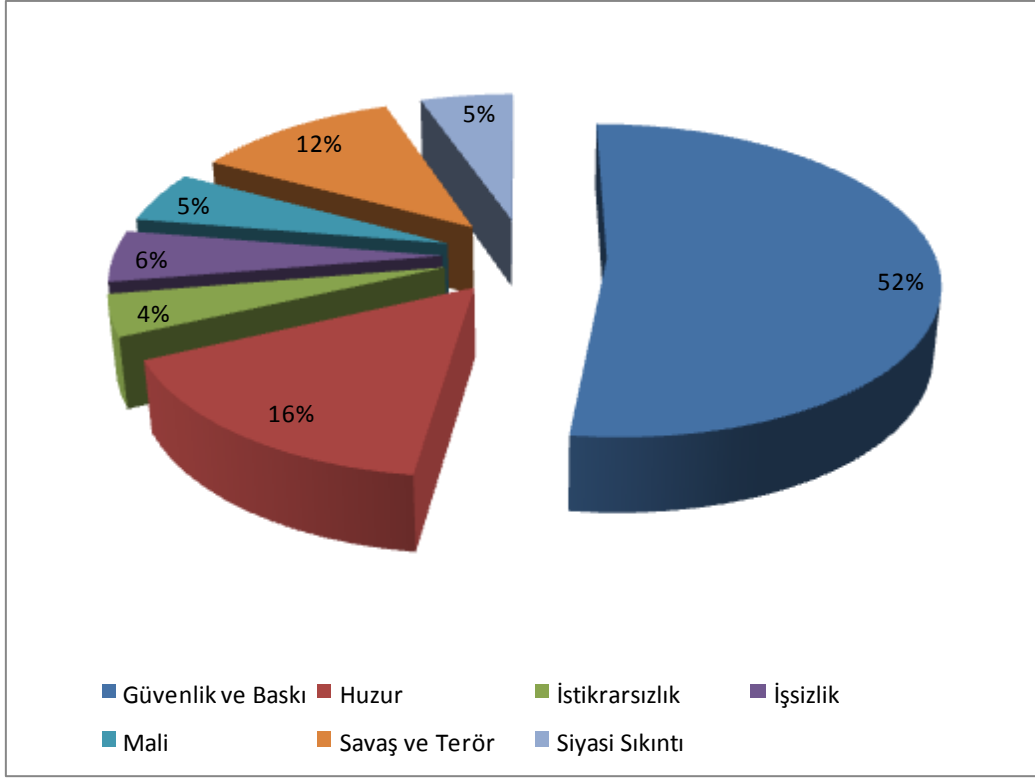

Şekil 3.16 Irak'taki Akrabaların Türkiye'ye Göç Etme Düşüncesine Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 3.16 incelendiğinde katılımcıların Irak'taki akrabalarının %90'nı Türkiye'ye göçü düşünmemektedirler. Bu sonuçtan Türkmenlerin akrabalarının Irak'taki ortama alıştıkları veya kabullendikleri söylenebilir.

Tablo 3.17 Irak'ta Yaşayanların En Büyük Sıkıntılarına Göre Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Güvenlik ve Baskı	49	52,12
Huzur	15	15,95
İstikrarsızlık	4	4,26
İşsizlik	5	5,32
Mali	5	5,32
Savaş ve Terör	11	11,71
Siyasi Sıkıntı	5	5,32
Toplam	94	100,00%

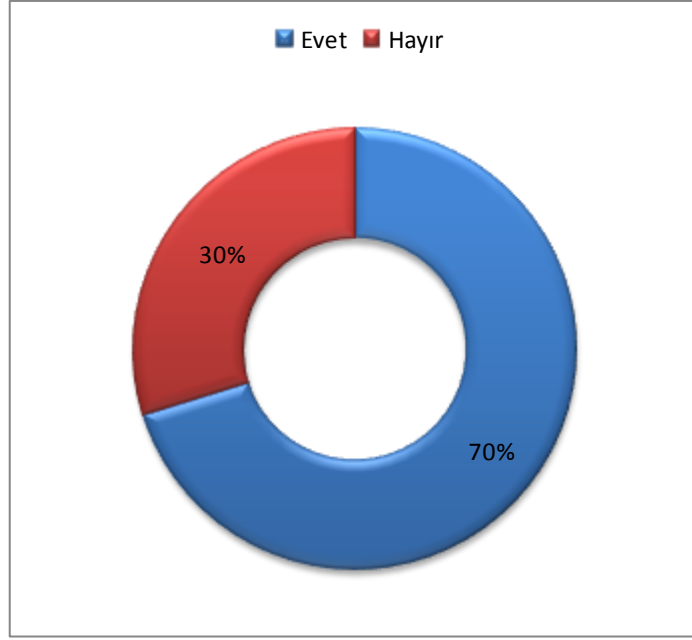

Şekil 3.17 Irak'ta Yaşayanların En Büyük Sıkıntılarına Göre Yüzde Dağılım Grafiği

Şekil 3.17'ye Irak'ta yaşayanların en büyük sıkıntılarının başında %52'luk oranla güvenlik ve baskı gelmektedir. Bunu %16'lık oranla huzur arama, %12'lik oranla savaş ve terör nedenleri takip etmektedir. Bu sonuçlardan Irak'ta Türkmenlerin büyük oranda güvenlik sorunuyla karşı karşıya oldukları ve baskı gördükleri anlaşılmaktadır. Bu durum da Türkmenlerin huzurunun kaçmasına sebep olmaktadır. Ayrıca Irak'ta yaşanan terör olayları ve savaşlar insanlarda gelecek kaygısı oluşturmaktadır.

Tablo 3.18 Çalışma Durumu Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Evet	66	70,22
Hayır	28	29,78
Toplam	94	100,00%

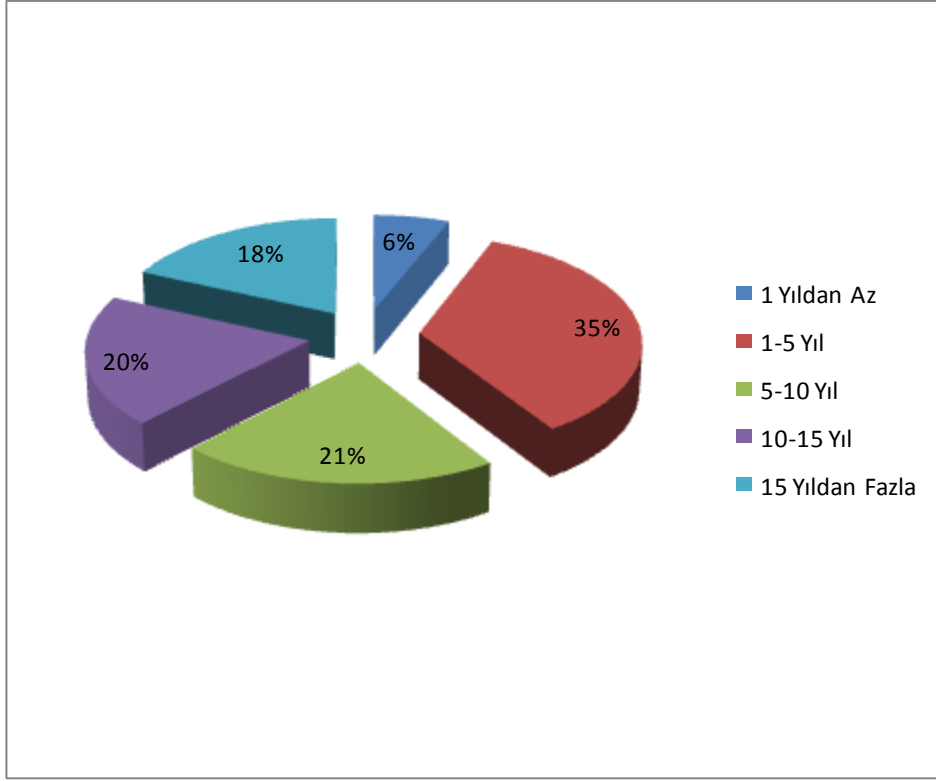

Şekil 3.18 Çalışma Durumuna Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 3.18’de görüldüğü gibi katılımcılarımızın %70’i şu anda çalışmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun çalışabilecek mesleklerinin olduğu ve çalışabildikleri söylenebilir. Türkmenler yaşamlarını idame ettirebilmek ve çocuklarına iyi bir gelecek hazırlayabilmek için Türkiye’de zor şartlar altında da olsa çalışmaktadırlar.

Tablo 3.19 Çalışma Süresi Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
1 Yıldan Az	4	6,06
1-5 Yıl	23	34,84
5-10 Yıl	14	21,21
10-15 Yıl	13	19,69
15 Yıldan Fazla	12	18,20
Toplam	66	100,00%

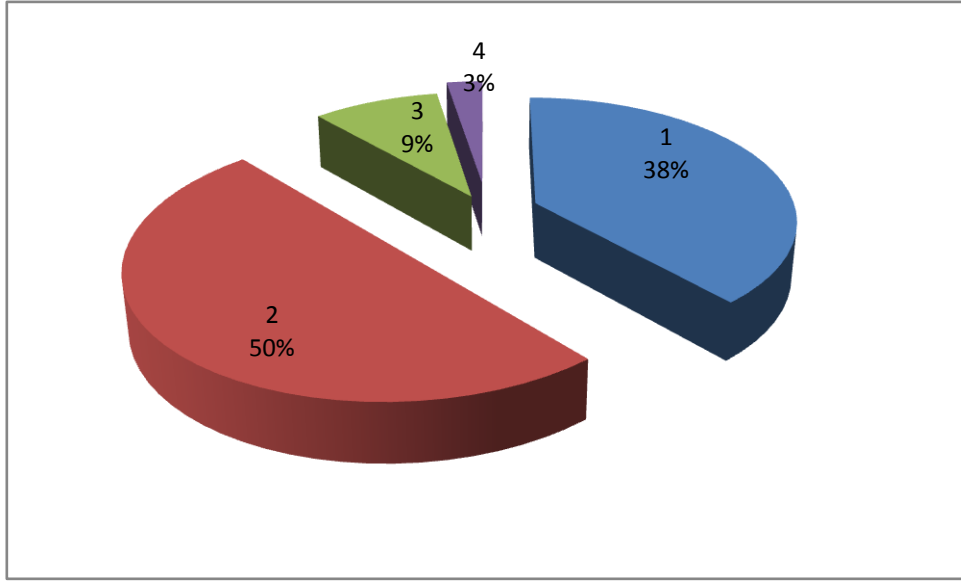

Şekil 3.19 Çalışma Süresine Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 3.19’da görüldüğü gibi katılımcıların %35’i 1 ile 5 yıl arasında bir süredir çalışırken %21’i 5 ile 10 yıl arasında ve %20’si 10 ile 15 yıl arasında bir süredir çalışmaktadır. Katılımcıların %39’u 5 yıl ve daha uzun süredir çalışmaktadır. Katılımcıların %39’u uzun süre çalışabilecekleri vasıflara ve işlere kavuşmuşlardır.

Tablo 3.20 Ailede Çalışan Kişi Sayısı Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
1	30	37,97
2	39	49,38
3	7	8,88
4	2	2,57
Toplam	79	100,00%

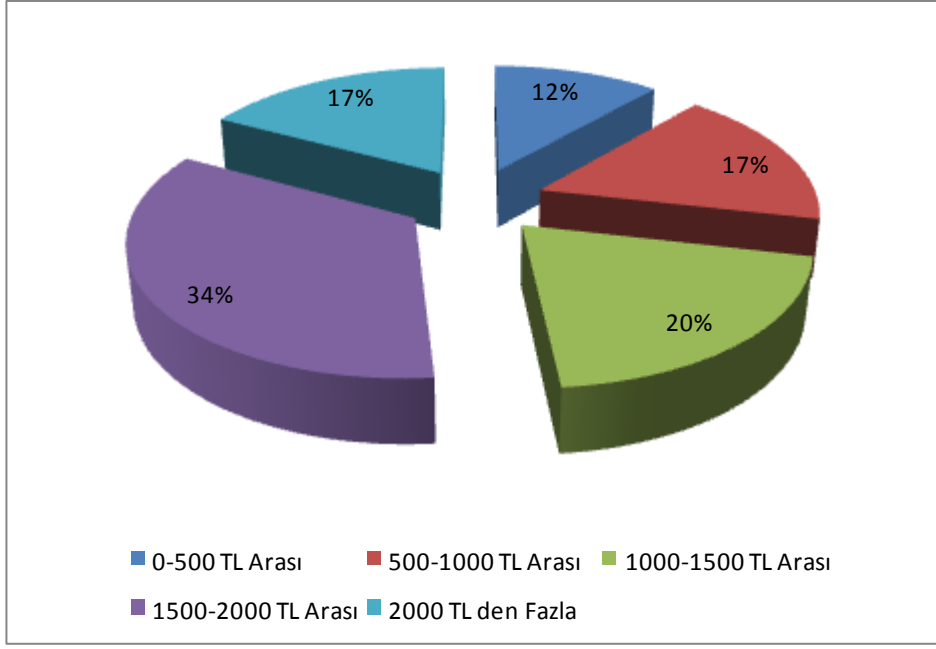

Şekil 3.20 Ailede Çalışan Kişi Sayısına Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 3.20'ye bakıldığında katılımcıların %50'si ailesinde 2 kişi, %38'inin ailesinden 1 kişi, %9'unun ailesinden 3 kişi çalışmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun ailesinde 2 ve daha fazla kişi çalışmaktadır. Türkiye'deki yaşam koşullarının zorluğundan dolayı Türkmenler aile bütçesine katkıda bulunmak için çalışmaktadırlar.

Tablo 3.21 Gelir Aralıkları Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
0-500 TL	8	11,42
500-1000 TL	12	17,14
1000-1500 TL	14	20
1500-2000 TL	24	34,30
2000 TL den Fazla	12	17,14
Toplam	70	100,00%

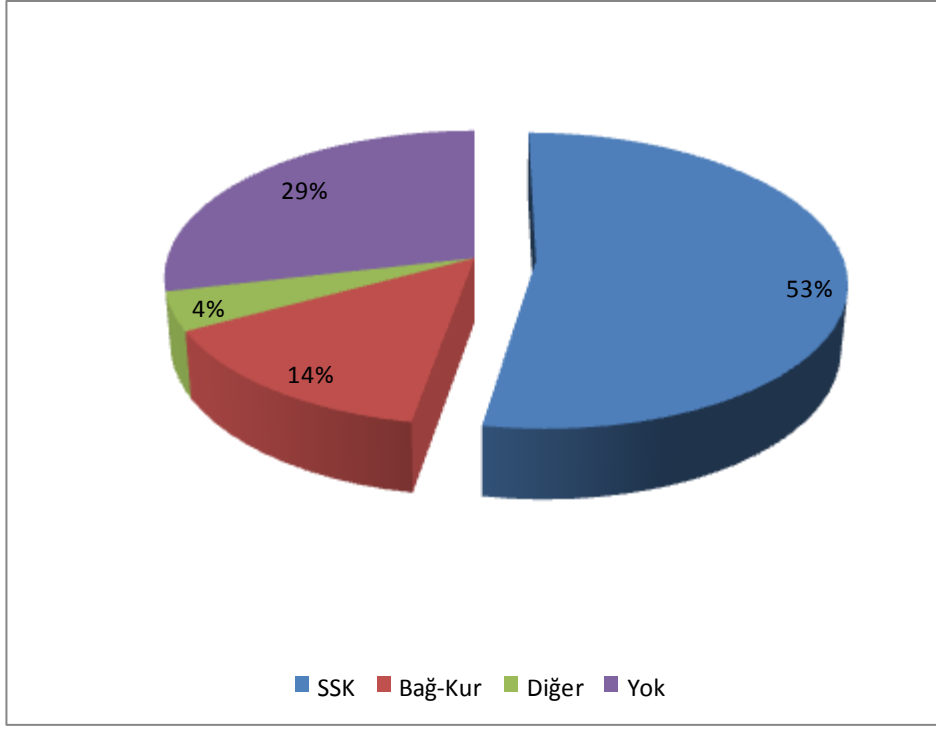

Şekil 3.21 Gelir Aralıklarına Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 3.21’de görüldüğü gibi katılımcıların %34’ünün geliri 1500-2000 TL., %20’nin geliri 1000-1500 TL., %17’sinin 500-1000 TL. 2000 TL.’den fazla geliri olanlarda yine % 17 arasındadır. Türkmenlerin yaklaşık %51’nin gelir düzeyi 1500 TL. ve üzerindedir. Yaklaşık yarısının gelir düzeyi 1500 TL.’nin altındadır. Kirada oturan ve çocuklu aileler için bu gelirler asgari yaşam standartlarının altındadır. Bu aileler ekonomik sıkıntılarla karşı karşıyadır.

Tablo 3.22 Sosyal Güvence Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
SSK	37	52,85
Bağ-Kur	10	14,28
Diğer	3	4,28
Yok	20	28,59
Toplam	70	100,00%

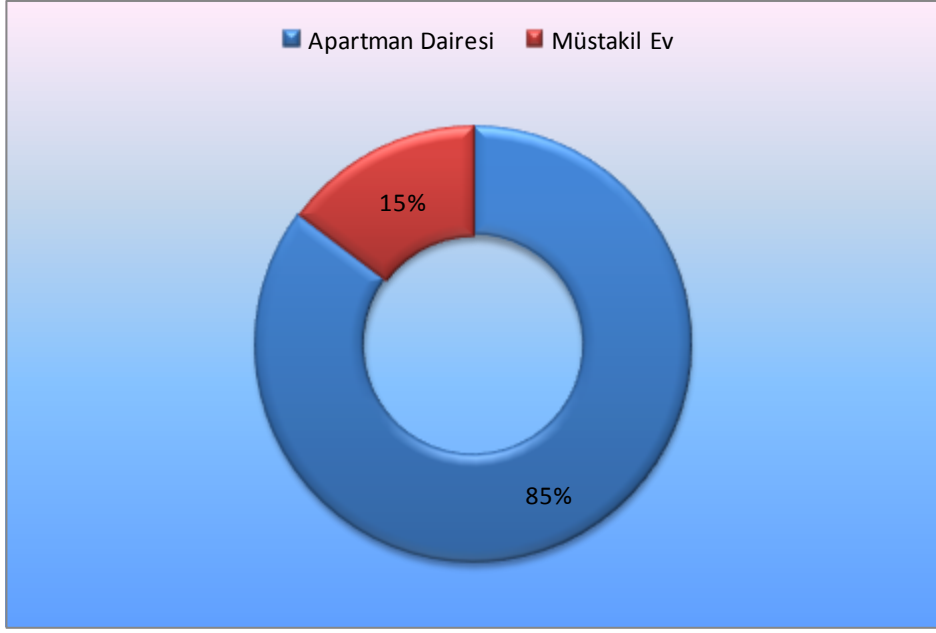

Şekil 3.22 Sosyal Güvenlik Durumuna Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 3.22 incelendiğinde katılımcıların %53'ünün bağlı olduğu sosyal güvenlik kurumu SSK iken %29 gibi kısmı ise hiçbir sosyal güvenlik kurumuna bağlı değildir. Katılımcıların %29'unun sosyal sigortasının olmaması, sağlık güvencesi bakımından bu kişiler için ekonomik olarak büyük kayıplara sebep olmaktadır.

Tablo 3.23 Yaşanılan Konut Türü Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Apartman Dairesi	75	85.22
Müstakil Ev	13	14.78
Toplam	88	100,00%

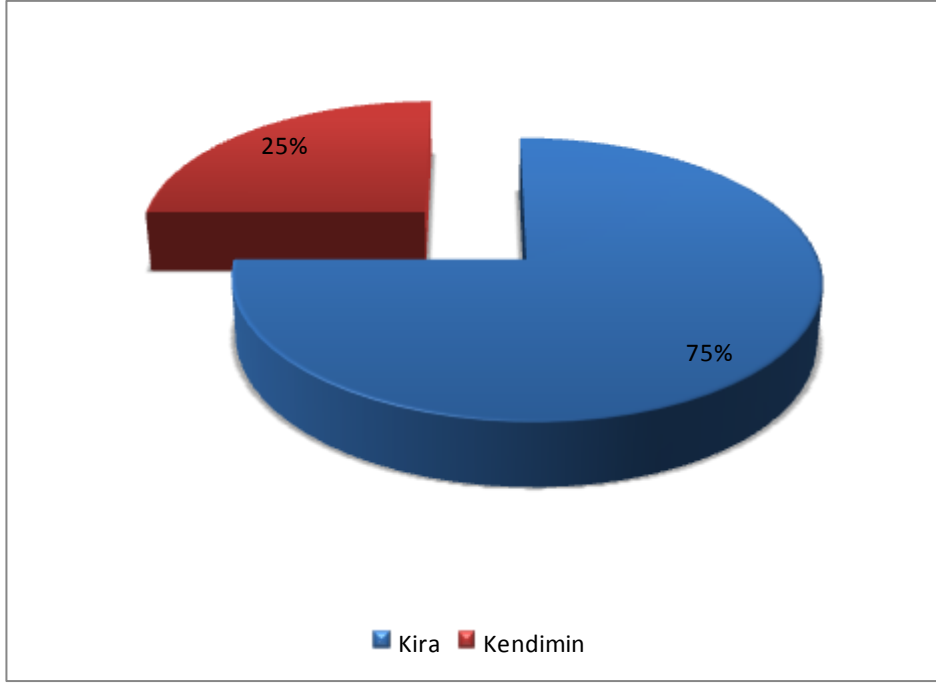

Şekil 3.23 Yaşanılan Konut Türüne Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 3.23'te görüldüğü gibi katılımcılarımızın %85'i bir apartman dairesinde, %15'i müstakil evde konaklamaktadır.

Tablo 3.24 Konut Sahipliği Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Kira	66	75
Kendimin	22	25
Toplam	88	100,00%

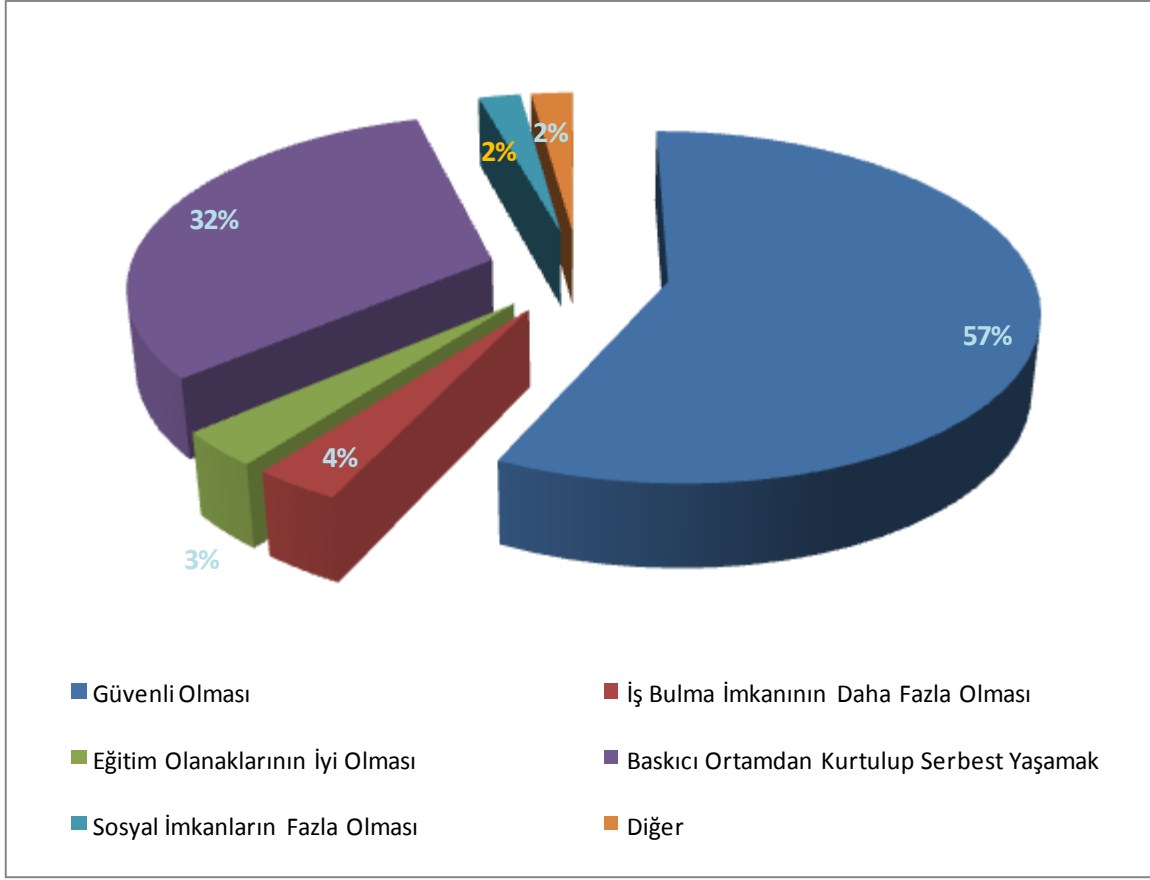

Şekil 3.24 Konut Sahipliğine Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 3.24'e bakıldığında katılımcıların %75'i kirada, %25'i kendi evinde oturmaktadır. Katılımcıların büyük kısmı gelir düzeylerinin düşük olmasından dolayı kendi evlerine sahip olamamışlar ve kirada oturmaktadırlar.

Tablo 3.25 Türkiye'ye Göç Etme Sebepleri Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
Güvenli Olması	52	57,16
İş Bulma İmkânının Daha Fazla Olması	3	3,29
Eğitim Olanaklarının İyi Olması	3	3,29
Baskıcı Ortamdan Kurtulup Serbest Yaşamak	29	31,88
Sosyal İmkânların Fazla Olması	2	2,19
Diğer	2	2,19
Toplam	91	100,00%

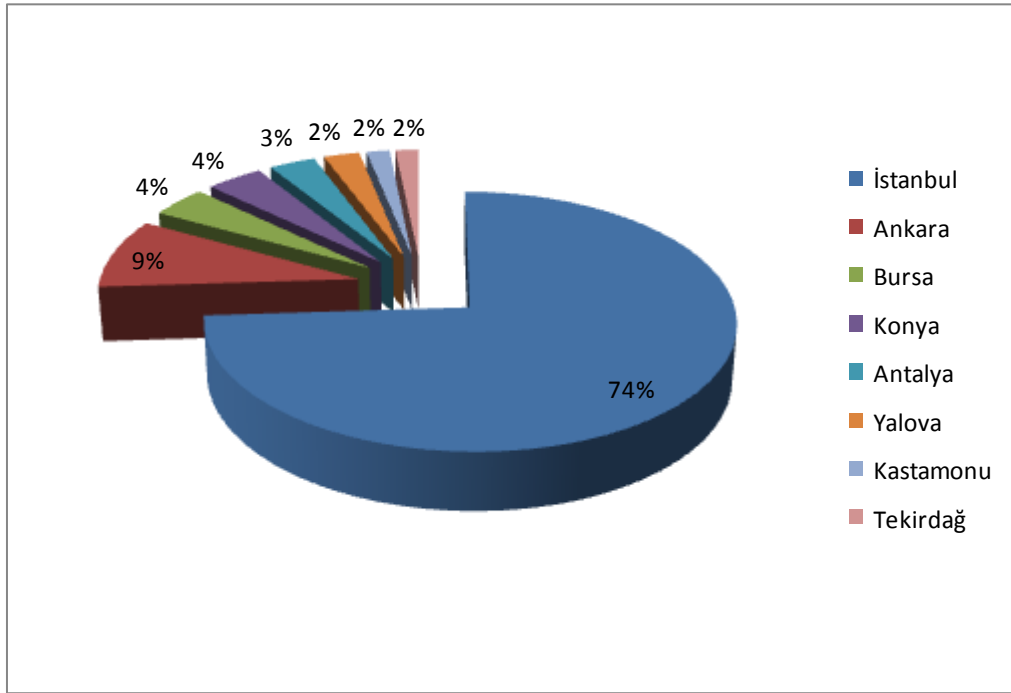
Şekil 3.25 Türkiye'ye Göç Etme Sebeplerine Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 3.25 incelendiğinde katılımcıların %57'sinin Türkiye'ye göç etme sebebini güvenli olması olarak belirttiği görülmektedir. Bunu %32 ile baskıcı ortamdan kurtulup serbestçe yaşamak nedeni takip etmektedir. İnsanların en önemli ihtiyaçlarından biri ve önde geleni güvenlik ihtiyacıdır. Ankete katılan Türkmenlerin verdikleri cevaplar da bunu teyit etmişlerdir.

Tablo 3.26 Yaşanılan İller Frekans ve Yüzde Tablosu

	Frekans	Yüzde
İstanbul	91	74
Ankara	11	9
Bursa	5	4
Konya	5	4
Antalya	4	3,25
Yalova	3	2,51
Kastamonu	2	1,62
Tekirdağ	2	1,62
Toplam	123	100,00%

Katılımcıların bir kısmı 1’den fazla şehirde yaşadıklarını beyan etmişlerdir. Frekansın katılım sayısından fazla olmasının sebebi budur. Türkmenlerin büyük kısmı sanayi şehri olması, iş ve eğitim imkânlarının fazlalığı gibi sebeplerle İstanbul’da yaşamaktadır.

Şekil 3.26 Yaşanılan İle Göre Yüzde Dağılımları Grafiği

Şekil 3.26’ da görüldüğü gibi katılımcıların yaşamak için tercih ettikleri şehirlerin en başında %70 gibi büyük bir oranla İstanbul gelmektedir. Onu % 9 oranıyla Ankara takip etmektedir.

3.5.2. Hipotezlere İlişkin Bulgular

3.5.2.1. Güvenilirlik Analizi

İlgili ankette bulunan 22 likert ölçekli soruya uyguladığımız güvenilirlik analizi sonucu aşağıda verilmiştir.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
0,59	22

Cronbach's Alpha değerinin %59 olması anketin güvenilirliğinin iyi olduğunu göstermektedir.

1. Ki-Kare Bağımsızlık Analizleri

Hipotez-1:

H₀: Cinsiyete göre Türkiye'deki insanlara uyum sağlama durumu bağımsızdır.

H₁: Cinsiyete göre Türkiye'deki insanlara uyum sağlama durumu bağımlıdır.

Tablo 3.27 A Cinsiyet ve Türkiye'deki insanlara Uyum Sağlama Durumu Ki-Kare Analizi

	Türkiye'deki İnsanlara Uyum Sağlamakta Zorlandım					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Erkek	14	16	2	27	9	68
Kadın	6	12	0	8	0	26
Toplam	20	28	2	35	9	94

Tablo 3. 27 B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	7,90	4	0,10

Sonuçlara göre ($p=0,10>0,05$) H_0 hipotezi reddedilemez. Ancak 3.27.A Tablosundan anlaşıldığı gibi katılımcıların yarısı Türkiye'ye uyum sağlamakta zorlandığı görülmektedir.Tablodan anlaşıldığı üzere Bayan katılımcıların uyum sağlamakta zorlandığı görülmektedir.

Hipotez-2:

H₀: Medeni duruma göre Türkiye’deki insanlara uyum sağlama durumu bağımsızdır.

H₁: Medeni duruma göre Türkiye’deki insanlara uyum sağlama durumu bağımlıdır.

**Tablo 3. 28 A Medeni Durum ve Türkiye’deki insanlara Uyum Sağlama Durumu
Ki-Kare Analizi**

	Türkiye'deki İnsanlara Uyum Sağlamakta Zorlandım					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Evli	9	22	2	25	4	62
Bekar	4	3	0	10	5	22
Boşanmış	0	3	0	0	0	3
Dul	7	0	0	0	0	7
Toplam	20	28	2	35	9	94

Tablo 3.28B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	42,99	12	0,00

Sonuçlara göre ($p=0<0,05$) H_0 hipotezi reddedilir. Türkiye’deki insanlara uyum sağlama durumu medeni duruma göre farklılık göstermektedir. Evli ve dul olanlar Türkiye’deki insanlara uyum sağlama da diğerlerine göre daha zorlanmışlardır. Türkiye’ye göç eden Türkmenler kültürel farklılıklar, dil, şive farkları gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Bunlar insanlara uyum sağlamalarını ilk başlarda zorlamıştır. Bunun yanında göç edenlerden evli ve dul olanlar yeni bir sosyal ortama girmenin ve hayat koşullarının zorluğundan dolayı diğer insanlara uyum sağlamada diğerlerine göre zorlanmışlardır.

Hipotez-3:

H₀: Uyuğa göre çocukların geleneklerden uzaklaştığı düşüncesi bağımsızdır.

H₁: Uyuğa göre çocukların geleneklerden uzaklaştığı düşüncesi bağımlıdır.

Tablo 3. 29 A Uyrak ve Çocukların Geleneklerden Uzaklaştığı Düşüncesi Ki-Kare Analizi

	Türkiye'ye Göç Ettikten Sonra Çocuklarda Gelenek ve Göreneklerden Uzaklaşma Başladı					
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Irak Vatandaşı	0	3	8	32	13	56
Çifte Vatandaş	0	10	4	6	0	20
Toplam		13	12	38	13	76

Tablo 3. 29 B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	22,42	8	0,00

Sonuçlara göre ($p=0<0,05$) H_0 hipotezi reddedilir. Göç ettikten sonra çocukların gelenek ve göreneklerden uzaklaştığı düşüncesi uyruga göre farklılık göstermektedir. Irak vatandaşı olanların %32'si yargıya katılmadığını, %13'ü kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. Çifte vatandaş olanlarda bu oran %6'dır. Türkmenler büyük çoğunlukla Türkiye'ye göç ettikten sonra gelenek ve göreneklerinde bir azalma olmadığını belirtmişlerdir.

Hipotez-4:

H₀: Eğitim durumuna göre Türkiye'ye geldikten sonra dünyaya bakış açısının değişmesi durumu bağımsızdır.

H₁: Eğitim durumuna göre Türkiye'ye geldikten sonra dünyaya bakış açısının değişmesi durumu bağımlıdır.

Tablo 3. 30 A Eğitim Durumu ve Türkiye'ye Geldikten Sonra Dünyaya Bakış Açısı Ki-Kare Analizi

	Türkiye'ye Geldikten Sonra Farklı Kültürlerden İnsanlarla Tanıştığım İçin Dünyaya Bakış Açım Genişledi				Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Ortaokul	0	12	0	0	12
Lise	7	14	0	0	21
Yüksekokul	4	10	0	3	17
Lisans	4	18	4	0	26
Yüksek Lisans	5	8	0	0	13
Doktora	2	3	0	0	5
Toplam	22	65	4	3	94

Tablo 3. 30 B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	41,49	12	0,00

Sonuçlara göre ($p=0<0,05$) H_0 hipotezi reddedilir. Türkiye'ye geldikten sonra dünyaya bakış açısının genişlemesi durumu eğitime durumuna göre değişim göstermemektedir. Ankete katılanların eğitim düzeylerine göre dünyaya bakış açısı farklılaşmamaktadır.

Hipotez-5:

H_0 : Cinsiyete göre Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin özdeğer kaybettiği düşüncesi bağımsızdır.

H_1 : Cinsiyete göre Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin özdeğer kaybettiği düşüncesi bağımlıdır.

Tablo 3. 31A Cinsiyet ve Göç Eden Türkmenlerin Özdeğer Kaybı Ki-Kare Analizi

	Türkiye'ye Göç Edenler Irak Türkmeni Olmanın Kazandırdığı Özdeğerleri Kaybediyor					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Erkek	6	7	5	42	8	68
Kadın	1	7	3	12	3	26
Toplam	7	14	8	54	11	94

Tablo 3. 31 B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	5,30	4	0,26

Sonuçlara göre ($p=0,26>0,05$) H_0 hipotezi reddedilemez. Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin özdeğerlerini kaybettikler düşüncesi cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Türkmenler Türkiye'ye göç etmeleri ile özdeğerlerinde azalma olmadığını düşünmektedirler. Bu düşünce cinsiyete göre değişmemektedir.

Hipotez-6:

H_0 : Medeni duruma göre Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin özdeğer kaybettiği düşüncesi bağımsızdır.

H_1 : Medeni duruma göre Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin özdeğer kaybettiği düşüncesi bağımlıdır.

Tablo 3. 32A Medeni Durum ve Göç Eden Türkmenlerin Özdeğer Kaybı Ki-Kare Analizi

	Türkiye'ye Göç Edenler Irak Türkmeni Olmanın Kazandırdığı Özdeğerleri Kaybediyor					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Evli	5	8	2	37	10	62
Bekar	2	3	6	10	1	22
Boşanmış	0	3	0	0	0	3
Dul	0	0	0	7	0	7
Toplam	7	14	8	54	11	94

Tablo 3. 32B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	36,37	12	0,00

Sonuçlara göre ($p=0<0,05$) H_0 hipotezi reddedilir. Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin özdeğerlerini kaybettikler düşüncesi medeni duruma göre farklılık göstermektedir. Özdeğerler bir toplumu ayakta tutan farklılık katan kültürel değerlerdir. Evli olanlar daha yüksek oranda özdeğerlerini kaybetmediklerini düşünmektedir.

Hipotez-7:

H₀: Eğitim durumuna göre Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin özdeğer kaybettiği düşüncesi bağımsızdır.

H₁: Eğitim durumuna göre Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin özdeğer kaybettiği düşüncesi bağımlıdır.

Tablo 3. 33A Eğitim Durumu ve Göç Eden Türkmenlerin Özdeğer Kaybı Ki-Kare Analizi

	Türkiye'ye Göç Edenler Irak Türkmeni Olmanın Kazandırdığı Özdeğerleri Kaybediyor					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Ortaokul	1	2	0	9	0	12
Lise	1	2	2	14	2	21
Yüksekokul	0	3	4	6	4	17
Lisans	0	1	5	20	0	26
Yüksek Lisans	1	2	0	6	4	13
Doktora	1			4		5
Toplam	4	10	11	59	10	94

Tablo 3. 33B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	38,51	16	0,00

Sonuçlara göre ($p=0<0,05$) H_0 hipotezi reddedilir. Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin özdeğerlerini kaybettikler düşüncesi eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Lise ve daha üst eğitime sahip olanlar bu düşünceye diğerlerinden daha az katılmaktadır.

Hipotez-8:

H₀: Ev sahibi olma durumuna göre komşuluk ilişkileri bağımsızdır.

H₁: Ev sahibi olma durumuna göre komşuluk ilişkileri bağımlıdır.

Tablo 3. 34A Ev Sahipliği ve Komşuluk İlişkileri Ki-Kare Analizi

	Türkiye'ye Geldikten Sonra Irak'taki Gibi Komşuluk İlişkisi Yaşamıyorum					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Kira	9	17	15	16	9	66
Kendimin	2	10	3	7	0	22
Toplam	11	27	18	23	9	88

Tablo 3. 34B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	3,26	4	0,52

Sonuçlara göre ($p=0,48>0,05$) H_0 hipotezi reddedilemez. Türkiye’de Irak’taki gibi komşuluk ilişkisi kurulması durumu ev sahibi olma durumuna göre farklılık göstermemektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun apartmanlarda yaşaması ve apartman hayatında insan ilişkilerinin çok daha resmi olması önemli bir etkidir.

Hipotez-9:

H_0 : Uyuğa göre Türkiye’de farklı sosyal ortamlara uyum sağlama durumu bağımsızdır.

H_1 : Uyuğa göre Türkiye’de farklı sosyal ortamlara uyum sağlama durumu bağımlıdır.

Tablo 3. 35A Uyuğu ve Türkiye’deki Sosyal Ortamlara Uyum Sağlama Durumu Ki-Kare Analizi

	Türkiye’de Farklı Sosyal Ortamlara Uyum Sağlamakta Zorlanıyorum					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Irak Vatandaşı	4	12	16	27	9	68
Çifte Vatandaş	3	9	5	4	2	23
Toplam	7	21	21	31	11	91

Tablo 3. 35B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	20,29	8	0,01

Sonuçlara göre ($p=0,01<0,05$) H_0 hipotezi reddedilir. Türkiye’de farklı sosyal ortamlara uyum sağlama durumu uyuğu göre farklılık göstermektedir. Çifte vatandaş olanların büyük çoğunluğu uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Bu durum iki ÷lke vatandaşı olmanın farklı ortamlarda yarattığı çelişkidenden kaynaklanabilir.

Hipotez-10:

H_0 : Cinsiyete göre Türkiye’de arkadaş ortamı bulma durumu bağımsızdır.

H_1 : Cinsiyete göre Türkiye’de arkadaş ortamı bulma durumu bağımlıdır.

Tablo 3. 36A Cinsiyet ve Türkiye’de Arkadaş Ortamı Bulma Durumu Ki-Kare Analizi

	Türkiye’de Irak’taki Gibi Arkadaş Ortamı Bulamadım					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Erkek	10	19	5	22	4	60
Kadın	1	11	1	11	2	26
Toplam	11	30	6	33	6	86

Tablo 3. 36B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	3,62	4	0,46

Arkadaşlar insanların sosyalleşmesinde önemli rolü olan bireylerdir. Sonuçlara göre ($p=0,46>0,05$) H_0 hipotezi reddedilemez. Türkiye’de arkadaş ortamı bulma durumu cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

Hipotez-11:

H₀: Medeni duruma göre Türkiye’de arkadaş ortamı bulma durumu bağımsızdır.

H₁: Medeni duruma göre Türkiye’de arkadaş ortamı bulma durumu bağımlıdır.

Tablo 3. 37A Medeni Durum ve Türkiye’de Arkadaş Ortamı Bulma Durumu Ki-Kare Analizi

	Türkiye'de Irak'taki Gibi Arkadaş Ortamı Bulamadım					Toplam
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Evli	6	20	6	20	6	58
Bekar	5	0	0	13	0	18
Boşanmış	0	3	0	0	0	3
Dul	0	7	0	0	0	7
Toplam	11	30	6	33	6	86

Tablo 3. 37B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	38,38	12	0,00

Yukarıdaki tablodaki sonuçlara göre ($p=0<0,05$) H_0 hipotezi reddedilir. Türkiye’de arkadaş ortamı bulma durumu medeni duruma göre farklılık göstermektedir. Boşanmış ve dul olanlar daha zorlanırken bekarlar zorlanmamaktadırlar. Arkadaş bulabilmek içinde bulunulan medeni duruma göre farklılık gösterebilmektedir. Evli ve dul olanlar arkadaş ortamlarından bekar olanlara göre daha fazla kendilerini soyutlamaktadır. Evli ve dul olanlar ekonomik koşullar, sorumlulukların fazla olması gibi sebeplerden dolayı arkadaş bulabilmek için sosyal ortamlara daha az girmektedirler.

Hipotez-12:

H₀: Cinsiyete göre ailedeki bayanlar üzerindeki baskının azalması düşüncesi bağımsızdır.

H₁: Cinsiyete göre ailedeki bayanlar üzerindeki baskının azalması düşüncesi bağımlıdır.

Tablo 3. 38A Cinsiyet ve Ailedeki Bayanlar Üzerindeki Baskı Ki-Kare Analizi

	Türkiye'ye Göç Ettikten Sonra Ailedeki Bayanlar Üzerindeki Baskı Azaldı					
	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Erkek	9	41	1	8	0	59
Kadın	6	14	0	4	2	26
Toplam	15	55	1	12	2	85

Tablo 3. 38B Test istatistiği

	Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	p-Kuyruk Olasılığı
Pearson Chi-Square	6,33	4	0,18

Sonuçlara göre ($p=0,18>0,05$) H_0 hipotezi reddedilemez. Türkiye'ye göç ettikten sonra ailedeki bayanlar üzerindeki baskının azaldığı konusundaki düşüncesi cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Türkiye, Irak'a göre daha demokratik, özgürlükçü ve kadın haklarına saygı gösteren bir ülke olduğu için katılımcılar Türkiye'ye göç ettikten sonra ailedeki bayanlar üzerindeki baskı azaldığını düşünmektedirler.

SONUÇ

Irak'tan, İstanbul'a göç eden Kerküklü Türkmenlerin sayısı her gün biraz daha artmaktadır. İstanbul'a göç etmiş olan Türkmenler üzerinde yapılan bu uygulamalı araştırmada, göçmenlerin toplumsal özellikleri ve kültürel kimlik ifadeleri istatistik verilerle gösterilmeye çalışılmıştır.

Anket uygulamasının genel sonuçlarına bakıldığında, %72'si erkeklerden oluşan katılımcıların %66'sı evlidir. Çoğunluğu 38 ile 42 yaşları arasındadır. Anketi cevaplayan kişilerden %22'sinin ailesi 4 kişiden meydana gelmektedir. Katılımcıların %26'sının ailesindeki çocuk sayısı 2 olduğu ve bunu %25 ile 3 çocukluların takip ettiği görülmektedir. %10'nun ailesinde ise çocuk yoktur. Anketi cevaplayan kişilerin %22'sinin lise, %28'inin üniversite ve %14'ünün yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların %38'inin eşlerinin eğitim durumu lisedir. Bunu %23 ile ortaokul ve %22 ile üniversite mezunları takip etmektedir. Ankete katılanların %70'i çocuk sahibidir ve şu anda %30'unun çocuğu lise ve %16'sının çocuğu ortaokulda okurken, %18'inin çocuğu okula gitmemektedir.

Katılımcıların %70'i şu anda çalışmaktadır. Bunu %35'le 1 ile 5 yıl arasında, %21'le 5 ile 10 yıl arasında ve %20'le 10 ile 15 yıl arasında çalışanlar izlemektedir. Katılımcıların %50'sinin ailesinde 2 kişi, %38'inin ailesinde 1 kişi ve %9'unun ailesinde 3 kişi çalışmaktadır. Katılımcılardan %18.17'si serbest meslek sahibidir. Katılımcıların %34'ünün geliri 1500-2000TL, %20'nin geliri 1000-1500TL ve %17'sinin 500-1000 TL. arasında değişmektedir. Ankete katılanların %53'ünün bağlı olduğu sosyal güvenlik kurumu SSK iken, %29'u hiçbir sosyal güvenlik kurumuna bağlı değildir.

Katılımcıların %85'i bir apartman dairesinde ve %15'i müstakil evde konaklamaktadır. Ayrıca %75'i kirada ve %25'i kendi evinde oturmaktadır. Katılımcıların %57'sinin Türkiye'ye göç etme sebebini güvenli olması olarak belirttiği görülmektedir. Bunu %32 ile baskıcı ortamdaki kurtuluş serbestçe yaşamak nedeni takip etmektedir. Katılımcıların çok az bir kesimi başka illerde yaşadıkları İstanbul'a göç etmiştir. Katılımcıların sadece %27'si çifte vatandaşlığa sahipken, geri kalan %73'lük kısım ise Irak vatandaşlarıdır. Evli

katılımcıların eşlerinin %63'ü Irak vatandaşı, %23'ü çifte vatandaş ve %14'ü Türk vatandaşıdır.

Katılımcıların %95'inin Irak'ta akrabası bulunmaktadır. Katılımcıların %70'nin Irak'ta yaşayan yakınları 1. derece akrabalarıdır. %25'nin Irak'ta yaşayan yakınları 2. dereceden ve %5'nin 3. dereceden akrabalarıdır. Katılımcıların Irak'taki akrabalarının %90'nı Türkiye'ye göçü düşünmemektedirler. Bu kişilerin en büyük sıkıntılarının başında güvenlik ve baskı sorunları (%52) gelmektedir. Bunu %16'lık bir oranla huzur arama ve %12'lik bir oranla savaş ve terör nedenleri takip etmektedir.

Yapılan analizlere bakıldığında anketimize öncelikle Güvenilirlik Analizi uygulanmış olup %59 bulunmuştur ve bu anketin güvenilir olduğunu göstermektedir. Daha sonrasında demografik özellikler ile yargılar arasında yapılan Ki-Kare analizlerinin sonuçları aşağıdaki gibi çıkmıştır:

- Evli kişiler, eşleriyle genellikle aynı uyruğa sahiptirler.
- Türkiye'de yaşayan insanlara uyum sağlama durumu cinsiyete göre farklılık göstermezken, bu konuda en çok evli ve dul olanlar zorlanmaktadır;
- Türkiye'ye göç ettikten sonra çocukların gelenek ve göreneklerinden uzaklaştıkları düşüncesi uyruğa göre farklılık göstermektedir. Irak vatandaşı olan göçmenler, Türkiye'ye göç ettikten sonra çocuklarının gelenek ve göreneklerinden uzaklaşmadığını düşünürken, çifte vatandaşlık sahibi olanlar çocuklarının gelenek ve göreneklerinden uzaklaşmakta olduklarını belirtmektedirler;
- Türkiye'ye göç eden Türkmenlerin özdeğerlerini kaybettikleri düşüncesi cinsiyete göre değişirken, eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Lise ve daha üst eğitime sahip olanlar bu düşünceye diğerlerinden daha az katılmaktadırlar.
- Türkiye'de Irak'taki gibi komşuluk ilişkisi kurulması durumu ev sahibi olma durumuna göre farklılık göstermemektedir;
- Türkiye'de farklı sosyal ortamlara uyum sağlama durumu uyruğa göre farklılık göstermektedir. Çifte vatandaş olanların büyük çoğunluğu uyum sağlamakta zorlanmaktadır;

- Türkiye’de arkadaş ortamı bulma durumu cinsiyete göre değişmezken, medeni duruma göre farklılık göstermektedir. Boşanmış ve dul olanlar arkadaş edinmede zorlanırken, bekârlar bu konuda daha rahatlardır;
- Türkiye’ye göç ettikten sonra ailedeki bayanlar üzerindeki baskının azaldığı düşüncesi ise cinsiyete göre farklılık göstermemektedir.

Irak’tan, İstanbul’a gelen Türkmenlerin göçü biçimsel olarak dış göç olarak görünmekle birlikte, nitelik olarak bakıldığında daha çok iç göç özellikleri taşımaktadır. Başka bir ülkeden Türkiye’ye göç ettikleri halde genel özellikleri itibariyle, Anadolu’nun bir bölgesinden İstanbul’a göç edenlerin temel nitelikleriyle benzerlik göstermektedir. Bunun başlıca nedenleri, iki toplumun etnik ve dini kimliklerinin benzerliği, geleneksel öğelerin benzerliği ve tarihsel süreçteki birliktelik olarak ifade edilebilir. Tüm bu benzerlikler Kerkük’ten İstanbul’a göç eden kimseleri, örneğin Van’dan İstanbul’a göç etmiş kimselerin durumuyla benzer hale getirmektedir. Zaten ankete katılanların büyük bir kesimi, Kerkük’ü Türkiye’nin diğer illerinden farklı olarak görmediklerini dile getirmişlerdir. Nitekim Kerküklü göçmenler arasında yerleşik kültür kalıbına karşı kendi kültürünü muhafaza etme ve içe kapanma gibi davranışlara rastlanmamaktadır. Genel olarak benzerliklere vurgu yapmakta ve yerleşik kültüre uyum sağlama çabası içinde olduklarını belirtmektedirler.

Göçmenlerin büyük bir kısmı Türkiye’yi anavatan olarak gördükleri halde, kendilerini Türkmen olarak tanımlamaktadır. Türkmen kimliğini, Türk kimliğinin altında bir alt kimlik olarak görmektedirler. Ayrıca Türkiye devletinin kendileri üzerindeki hamiliğini de beklenti olarak ifade etmektedirler. Zira katılımcıların büyük bir kesimi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına henüz başvuruda bulunmamışlardır. Bunun en önemli nedenleri olarak da kaçak geldikleri için gerekli belgelere sahip olmadıkları ve uzun süren bürokratik işlemler olduğunu vurgulamaktadırlar.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında, göçe neden olan unsurlar arasında siyasi koşulların etkisinin ön planda geldiği görülmektedir. Irak’ta bazı haklarının ellerinden alındığını belirten Türkmenler, bunun da ekonomik problemlere neden olduğunu ileri sürmektedirler. Mülkiyet hakkına getirilen kısıtlamalar ve işe alınmama gibi olgular, siyasi

süreçlerin ekonomik sorunlara da neden olduğunu göstermektedir. Siyasi koşulların zorlaması ve ekonomik problemler Türkmenleri göçe zorlayan en önemli etkenlerdir.

Göç edecekleri bölge olarak İstanbul'u seçmiş olmaları bir çeşit güven duygusunun sonucudur. Farklı bir dilin, dinin ve kültürel yaşantının var olduğu bir yere gitmektense, ortak bir geçmişi paylaştıkları, aynı dile ve dine sahip bir topluma göç etmek büyük bir güven unsuru olarak görülmektedir. İstanbul'a gelmelerinin en önemli iki sebebi, akrabalarından bazılarının daha önceden İstanbul'a göç etmiş olması ve iş bulabilme koşullarının İstanbul'da daha uygun olabileceği düşüncesidir. Kimi Türkmenler ise İstanbul'u, Avrupa'ya gitmek için bir geçiş noktası olarak görmektedirler. Buna rağmen ankete katılanların büyük bir çoğunluğu (%74) İstanbul'da yerleşmiş olmaktan memnun olduklarını belirtmektedirler.

İstanbul'a göç etmiş olan Türkmenlerin yaşadıkları sorunların başında ekonomik zorluklar gelmektedir. İstanbul'da kalıcı bir iş bulmakta zorlandıklarını ve bir takım bürokratik engellerle karşılaştıkları için yerleşme problemi yaşadıklarını ifade etmektedirler. Dolayısıyla göç sonrasındaki en büyük beklentileri olan ekonomik açıdan rahatlamak arzusu, pek çok Türkmen göçmenin henüz gerçekleştiremediği bir beklentidir.

Türkmenler kendilerini Türkiye'de yaşayan Türklerle karşılaştırdıklarında, Türk geleneklerine daha çok sahip çıktıkları görüşünü dile getirmektedirler. Büyük bir kesimi, özellikle de yaşlı ve evliler, aynı geleneklere ve dine sahip olduklarından Türklerle evlilik düşüncesine olumlu baktıklarını söylemektedirler. Bekâr ve genç yaş grubuna dâhil olanlar ise, düşünce bağlanımda anlaşabildikleri herkesle evlenebileceklerini belirtmektedirler.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan bir başka bulgu ise Türkmenlerin, Irak'taki mevcut iktidarın değişmesi ve birtakım haklara sahip olmaları durumunda, yeniden kendi yaşadıkları bölgeye dönmek istedikleridir. Katılanların çoğu (% 73) bir gün tekrar Kerkük'e geri dönmek istediklerini beyan etmişlerdir. Sonuç olarak, diğer göç hareketlerinde olduğu gibi Türkmenlerin göçünde de, güvenli bir ortam, baskılardan uzak bir yaşam ve ekonomik rahatlık belirleyici bir rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

Aker, Tamer, Çelik Betül, Kurban Dilek, Ünalın Turgay, Yüksek H. Deniz. **Rapor: Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri**, İstanbul: TESEV, 2005.

Akkayan, Taylan. **Türkiye’de İç Göçler ve Sorunlar**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.

_____. **Göç ve Değişme**, İstanbul: İstanbul Edebiyat Fak. Basımevi, 1979.

Arı, Tayyar. **Irak, İran ve ABD**, İstanbul: Alfa Basım, 2004.

Ayışığı, Metin. “Irak Türkmenleri Üzerine Oynanan Oyunlar”, **INAF Haber Bülteni**, <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/turkmenler2.htm>.

Caldwell, Gillian, Steve Galster, Joythi Kanics ve Nadia Steinzor. “Capitalizing on Transition Economies: The Role of the Russian Mafia in Trafficking Women for Forced Prostitution,” (ed.) Phil Williams, **Illegal immigration and Commercial Sex: The New Slave Trade**, London: Frank Cass Publishers, 1999, ss. 42-73.

Cohen, R., “Nowhere To Run, No Place To Hide”, **Bulletin of the Atomic Scientists**, November 2002, http://www.brookings.edu/articles/2002/11humanrights_cohen.aspx

Çağlayan, Savaş. “Göç Kuramları ve Göçmen İlişkisi”, <http://www.mu.edu.tr/sbe/sbedergi/dosya/S-Caglayan.pdf> , ss. 1-25.

Çelik, Fatih. “İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 27, Temmuz-Aralık 2006, ss. 149-170.

“Daki Yasai Pesenkrawi Serokayeti Heremi Kurdistan (Kürdistan Bölge Başkanlığının Onayladığı Yasa Metni)”, **Gulan Dergisi**, 9 Haziran 2005.

Demiral, Nejdet, Hasan Mazin ve Şükür Soran. “Geçiş Dönemi Irak Devleti Yönetim Yasası ve Irak’ın Geleceğine Etkileri”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 5, Sayı 50, Mart 2004, ss. 27-42.

Demirci, Fazıl. **Irak Türklerinin Dünü Bugünü**, Ankara: Kerkük Vakfı Yayını, 1991.

“Demokratik ve Birleşik Bir Irak'ta Türkmenlerin Kritik Rolü”, **Hürriyet Gazetesi**,
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/11/21/556600.asp>

Durieux, Jean-Francois. “The Hidden Face of the Refugee Problem”, **Refugees Magazine**, Sayı 103, 1996, <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/3b55454c4.html>

El Azzavi, Abbas. **Değişik Çağlarda Erbil** (Erbil Fi Muhtelef Ek Usur), Erbil: El Hansa Yayınevi, 2001.

“El-Barzani we El-Talabani Yuakkian Ala İttifakiye Tavhid El-İdaretin El-Kurdiyetin Fi İklim Kurdistan (Barzani ve Talabani Kürdistan Bölgesindeki İki Yönetimin Birleşmesini İmzaladılar), 21 Haziran 2005, www.peyamner.com/

“El-Reis Talabani Yetelekka Berkiye Tehniye Mine El-Reis El-İrani”, **El-İttihad Gazetesi**, 24 Nisan 2006.

Enginsoy, Ümit. “ABD Kerkük’e Müdahale Etsin”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/372587.asp>

Ergil, Doğu. **Körfez Bunalımı**, Ankara: Gündoğan Yayınlan, 1990.

Fichter, Joseph. **Sosyoloji nedir?**, çev. Nilgün Çelebi, Ankara: 3.Baskı, Atilla Kitabevi, 1996.

GDIDYY Kanun İdare El-Davle El-Muakket, <http://www.iraqidustour.com/arabic/temp-law.htm>.

“Global IDP Project, Internal Displacement: A Global Overview of Trends and Developments in 2003”, **Norwegian Refugee Council**, Cenevre: 2003,
http://www.idproject.org/press/2004/Global_Overview.pdf

Gönüllü, Müzeyyen. “Dış Göç”, <http://egitimdergi.pamukkale.edu.tr/makale>, ss. 94-106.

Gözen, Ramazan. **Amerikan Kışkacında Dış Politika, Körfez Savaşı Turgut Özal ve Sonrası**, Ankara: Liberte Yayınları, 2000.

Güllülü, U., Karabulut, K., Polat, D., **Ağrı Alt Bölgesindeki Göç Eğilimi ve Sosyo-Ekonomik Nedenler**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2007.

“Harb El Halic El Talite Bedet” (Üçüncü Körfez Savaşı Başladı), **El Sark El Avsat Gazetesi**, 19 Mart 2003.

Haşim, Cevat. **Muzakarak Vazir Irak’ı Maa Saddam ve Bakir**, Dar Elsaki, 2003.

Hürmüzlü, Erşat. **Türkmenler ve Irak**, İstanbul: Yıldız Ofset, 2003.

_____. **Irak’ta Türkmen Varlığının Hakikati**, Ankara, 2005.

İçduygu, Ahmet ve Ünalın, Turgay. “Türkiye’de İçgöç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”, **Türkiye’de İçgöç Konferansı**, 6 - 8 Haziran 1997, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998, ss. 38-54.

_____. **Türkiye’de Kaçak Göç**, İstanbul: İ.T.O. Yayınları, 2004.

ITC Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı ile Mülakat, Ankara, 29 Kasım 2006.

Kalkan, Yılmaz. **Bir Ortadoğu Gerçeği: Irak ve Saddam Hüseyin**, İstanbul: Beyan Yayınları, 1991.

Kalyan, Mehmet. "Türkmenler, Irak'ın Bosnalıları", **Finansal Forum**, 02 Ocak 2003, s. 14.

Kaya, Ayhan ve Günay Göksu Özdoğan. **Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003, ss. 272-279.

Kazancı, Hicran. "Irak'ın Hassas Dengelerindeki Türkmenler",
www.kerkuk.net/haberdetay.asp.

Keleş, Ruşen. **Kentleşme Politikası**, Ankara: İmge Yayınevi, 1990.

Kerküklü, Ali. **Oyun İçinde Oyun: Kerkük**, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2006.

Köknel, Özcan. **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, İstanbul: Altın Kitaplar, 1996.

"Kürtler, ABD'nin Endişesi", **Milliyet Gazetesi**, 21 Ekim 2004.

Listi Hawpaymani Nistimani Kurdistan Pley Duemi Leser Asti Irak we Listi Birayeti Kerkuk Pley Yekemi Bo Parezgake Bedest Hina" (Kürt İttifakı Listesi Seçimlerde İkinci Sırada Yer Aldı), **Kurdistani Nwe Gazetesi**, 14 Şubat 2005.

Marufoğlu, Sinan. **Irak Türkleri**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Mazin, Hasan ve Şükür, Soran. "Kerkük Kerkük", **Stratejik Analiz**, Cilt 4, Sayı 47, Mart 2004, ss. 17-36.

_____. "Irak'ta Demokrasi Provası," **Stratejik Analiz**, Sayı 59, Mart 2005.

"Merasim İlan Teşkilatı Hukümetine İklım Kurdistan" (Bölge Hükümetinin Kuruluş Töreni), **El Sawt El Aher Gazetesi**, 9 Mayıs 2006.

Nakip, Mahir . "Irak Türklerinin Meselesine Nasıl Bakılmalı?", **Avrasya Dosyası**, C. 3, Sayı 1, İlkbahar 1996, ss. 36-44.

Oberai Amarjit S. **Migration, Urbanisation and Development**, Genova: ILO, 1990.

“14 Temmuz Katliamı Unutulmayacak”, **Ortadoğu Gazetesi**, 14 Temmuz 2003, s.13.

Özmen, Hasan. **Irak'ta Türkmenler ve İnsan Hakları**, (El Turkman Fi El Irak ve Hukuk El İnsan), Ankara: Dar Aras Yayınevi, 2002.

_____. **Irak'ta Türkmenler ve İnsan Hakları**, Ankara: TİKV Yayınları, 2002.

“Özgür ve Güvenli Bir Gelecek”, **Ortadoğu Gazetesi**, 15 Temmuz 2003, s. 13.

Parnwell, Mike. **Population Movements and the Third World**, Newyork: Routledge, 1993.

Parlaman Kurdistan Yemnah El-Ske Li Hukümet Kurdistan El-Muahhada, (Kürdistan Parlamentosu Hükümete Güven Oyu Verdi), **Peyamner**, 07 Mayıs 2006, www.peyamner.com.

Peteri M. “Forced Displacement: Refugee Trauma, Protection and Assistance”, Danieli Y., Rodney N. ve Weisoeth L., (eds.) **International Responses to Traumatic Stress**, New York: United Nations Publications, 2000.

Saatçi, Suphi. **Tarihi Gelişimi İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, İstanbul: Tarihi Araştırma ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, 1991.

_____. **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2003.

Samancı, Aziz Kadir. **Irak Türkmenlerinin Siyasi Tarihi**, Beyrut: Darasaqı Yayınları, 1999.

“Seroki Kurdistan Leberdem Parlamanda Swendi Yasayi Huard (Kürdistan Başkanı Parlamentoda Yasal Yemin Törenini Gerçekleştirdi)”, **Gulan Dergisi**, 15 Haziran 2005.

Soysal, İsmail. **Türkiye'nin Uluslararası Siyasi Bağlıları (1945–1990)**, Cilt II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Şimşir, Bilal Namık. **Türk – Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2004.

“T.C.Bağdat Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na tel,” **Dışişleri Bakanlığı Arşivi (DBA)**, 12.2.1963, No.7.

TMMOB İnsan Hakları Komisyonu “Zorunlu Göç Raporu”,
<http://mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?>

Tuzcuoğlu, Ferruh. **Metropolitan Yönetim**, Sakarya: Sakarya Kitabevi, 2003.

Türel, Yılmaz. **Uluslararası Politikada Ortadoğu: Birinci Dünya Savaşından 2000'e**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

“Tesadu Hatir Fi El-Tehaluf El-Kurdi Yuheddid Biawde El-İktital Beyne Barzani We Talabani (Kürt İttifakında Tehlikeli Çatlaklar)”, **El-Kuds El-Arabi Gazetesi**, 03 Mayıs 2005.

Uçarol, Rıfat. **Siyasi Tarih (1794-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul: 1995.

Üçüncü Türkmen Kurultayı, Kerkük: İTC Basın Bürosu, 19 Eylül 2003.

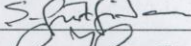
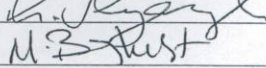
Yılmaz, Hasan. “Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası”, **Avrasya Dosyası, Irak Özel**, Cilt 6, Sayı 3, Sonbahar 2000, ss. 66-96.

Washington Post, Peter Silivan, 26 Şubat 2003.

http://www.idpproject.org/press/2004/global_overview.pdf (erişim tarihi:10.11.2008)

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı'nda 301100520060005 no. lu Birol KÜREKÇİ' nin hazırladığı "Körfez Savaşı Sonrası Iraklı Türkmenlerin Türkiye'ye Entegrasyonu" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 15. maddesi uyarınca .15.09.2009. tarihinde saat 10:00.. da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin ...KABUL.....' ne OYBİRLİĞİ/ÖYÇÜKLÜĞÜYLE karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yard. Doç. Dr. Şebnem GÜLFİDAN	Kabul	
Prof. Dr. Aynur İLYASOĞLU	Kabul	
Yard. Doç. Dr. İ. Murat BOZKURT	Kabul	